

ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

PRAVNA MISAO

7 – 8

srpanj – kolovoz / juli – august
Sarajevo 2025.

Izdavač: BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO PRAVDE
ZAVOD ZA JAVNU UPRAVU

ISSN 0555-0092

ID 4200785450004

UPLATU UPUTITI NA: Federalno ministarstvo financija/finansija
Union Banka dd Sarajevo
Transakcijski račun: 102-050-00001066-98
Budžetska organizacija: 1501001
Vrsta prihoda: 722597
Općina: 077

ADRESA REDAKCIJE: Federalno ministarstvo pravde
Zavod za javnu upravu
Sarajevo, Ul. Valtera Perića 15
Tel.: +387 33 203 918, fax: 668 956
Email: Pravna.Misao@fmp.gov.ba

GODIŠNJA PRETPLATA: Za organe i organizacije na teritoriji BiH 120,00 KM
Za pojedince 100,00 KM
Za studente i neuposlene 50,00 KM
Za inostranstvo 200,00 KM

www.fmp.gov.ba

Časopis "**PRAVNA MISAO**" upisan je u evidenciju javnih glasila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta, pod brojem 727 od 23.10.1997. godine.

Glavna i odgovorna urednica: prof. em. dr. Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ

Izvršni urednik: Ivan MILIĆEVIĆ

Redakcija časopisa:

Prof. dr. Zlatko BRKIĆ, doc. dr. Enver IŠERIĆ, prof. dr. Alena JURIĆ, prof. dr. Cvija JURKOVIĆ,
prof. dr. Denis PAJIĆ, prof. dr. Meliha POVLAKIĆ, Krešimir ZUBAK

Međunarodni redakcijski odbor:

prof. dr. Tomislav BORIĆ (Pravni fakultet Univerziteta u Grazu),
prof. dr. Katja FILIPČIĆ (Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani),
prof. dr. Ivan KOPRIĆ (Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu),
prof. dr. Jelena SIMIĆ (Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu)

Produkcija: Federalno ministarstvo pravde

Štampa: "Štamparija Fojnica" d.d.

Za štampariju: Šehzija Buljina

DTP: Federalno ministarstvo pravde

Grafičko rješenje: Ice-net d.o.o. Sarajevo

Tiraž: 50 primjeraka

Časopis izlazi dvomjesečno.

Časopis "Pravna misao" indeksira se u bazama ERICH PLUS i Legal Source (EBSCOhost),
a uvršten je i u Ulrichweb Global Serials Directory.

SADRŽAJ

Uvodna riječ glavne urednice	5
------------------------------------	---

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Džamna Vranić	Izazovi umjetne inteligencije i prava djeteta	7
---------------	---	---

PREGLEDNI ZNANSTVENI RAD

Midhat Izmirlija	Uloga sudova u priznavanju prava na brak	
Dino Kovačević	istospolnih parova – put za Bosnu i Hercegovinu?	26

ZAKONODAVNE AKTIVNOSTI

Đemaludin Mutapčić	Postupak pružanja prekršajnogpravnog zaštite od radnji nasilja u porodici i nasilja prema ženama: Povezanost Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine s novim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine	47
--------------------	--	----

PRIKAZ

Hajrija Sijerčić-Čolić	Prikaz XXIII savjetovanja iz krivičnogpravnog oblasti „Nezavisno pravosuđe u Bosni i Hercegovini: suočavanje sa kriminalom budućnosti – AI i krivično pravo”	54
------------------------	---	----

SUDSKA PRAKSA

Ustavni sud Bosne i Hercegovine (Miodrag N. Simović)	58
Evropski sud za ljudska prava (Harun Išerić)	81
Sud Evropske unije (Nasir Muftić)	94

Upute za autore	101
-----------------------	-----

CONTENTS

Foreword of the Editor in Chief	5
---------------------------------------	---

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Džamna Vranić	The challenges of artificial intelligence and children's rights	7
---------------	--	---

SCIENTIFIC REVIEW

Midhat Izmirlija Dino Kovačević	The role of courts in recognizing the right to marry for same-sex couples – a path for Bosnia and Herzegovina? .	26
------------------------------------	---	----

LEGISLATIVE ACTIVITES

Đemaludin Mutapčić	The process of providing misdemeanour legal protection against acts of violence in the family and violence against women: The connection of the Family Law of the Federation of Bosnia and Herzegovina with the new Law on Protection from Domestic Violence and Violence against Women in the Federation of Bosnia and Herzegovina	47
--------------------	---	----

REVIEW

Hajrija Sijerčić-Čolić	Presentation of the XXIII Conference on Criminal Law "Independent Judiciary in Bosnia and Herzegovina: Facing Future Crimes – AI and Criminal Law"	54
------------------------	--	----

COURT PRACTICE

Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina (Miodrag N. Simović)	58
European Court of Human Rights (Harun Išerić)	81
Court of the European Union (Nasir Muftić)	94

Instructions for authors	101
--------------------------------	-----

UVODNA RIJEČ GLAVNE UREDNICE

Poštovane čitateljice i poštovani čitatelji!

Ovaj dvobroj časopisa "Pravna misao" u sadržajnom smislu obuhvata članke i priloge koji ne samo da otvaraju aktuelne teme u domaćoj pravnoj teoriji i praksi nego ukazuju i na važnost komparativnog (teorijskog i empirijskog) sagledavanja, te preispitivanja određenih (nacionalnih i međunarodnih) stavova i njihovog pravnog (ne)regulisanja.

U članku „Izazovi umjetne inteligencije i prava djeteta“ (izvorni naučni rad), a polazeći od internacionalnih pravnih instrumenata, ističe se da digitalno okruženje mora biti regulisano istim principima zasnovanim na pravima koja štite djecu u vanmrežnom svijetu. Autorica navodi da roditelji nisu samo čuvari pristupa, već i sunavigatori digitalnog života djece, nosioci složene uloge koja podrazumijeva balansiranje između osnaživanja, zaštite i poštovanja razvojnih kapaciteta djeteta. Zbog toga je od presudne važnosti pitanje koliko su roditelji osposobljeni za to. Takvo pitanje mora biti uključeno u sva razmatranja o potrebnoj i poželjnoj roditeljskoj odgovornosti. U skladu s navedenim, razumijevanje uticaja digitalnih tehnologija, a naročito umjetne inteligencije, na ostvarivanje roditeljske odgovornosti predstavlja ključni preduslov za razvoj koherentnog i pravno usklađenog okvira koji podržava cjelokupni razvoj i dobrobit djece u digitalnom dobu. U radu su zato predstavljena aktuelna i složena pitanja koja proizlaze iz interakcije između umjetne inteligencije i porodičnog prava pri čemu je posebna pažnja usmjerena na prava djeteta, kako su definisana i zaštićena naročito u okviru UN Konvencije o pravima djeteta i Opšteg komentara br. 25 (2021) o pravima djeteta u vezi s digitalnim okruženjem.

Rad pod naslovom „Uloga sudova u priznavanju prava na brak istospolnih parova – put za Bosnu i Hercegovinu?“ (pregledni naučni rad) analizira pravni okvir i sudsku praksu vezanu za priznavanje prava na brak istospolnim parovima, na primjerima Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine. Analizirajući tri različita pristupa – uključujući zakonsko (i sudsko) priznanje istospolnog braka, alternativne pravne institute i potpuni

izostanak pravnog prepoznavanja, ovaj rad istražuje pravne, društvene i institucionalne izazove u vezi s ovom temom, ali s fokusom na ulogu sudova u oblikovanju i zaštiti ovog prava. Izlaganja potvrđuju da je regulisanje prava na brak istospolnih parova aktuelno u evropskim državama koje na različite načine pristupaju pravnom prepoznavanju životnih zajednica osoba istog spola. Iskustva su različita, od onih država koje prepoznaju pravo na brak, preko država koje prava istospolnih parova regulišu alternativnim institutima, do onih koje pravno ne prepoznaju odnose između istospolnih parova. Vezano za Bosnu i Hercegovinu, a na osnovu uporednopravnog proučavanja, autori zaključuju da će ključna uloga u afirmaciji principa nediskriminacije biti na sudovima.

Rubrika *Zakonodavne aktivnosti* posvećena je postupku pružanja prekršajnogpravnog zaštite od radnji nasilja u porodici i nasilja prema ženama, te povezanosti Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine s novim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Na ovim stranicama možete pročitati prikaz XXIII savjetovanja iz krivičnogpravnog oblasti pod radnim naslovom “NEZAVISNO PRAVOSUĐE U BOSNI I HERCEGOVINI: SUOČAVANJE SA KRIMINALOM BUDUĆNOSTI – AI I KRIVIČNO PRAVO”, te izabrane odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Evropskog suda za ljudska prava i Suda Evropske unije.

Glavna i odgovorna urednica
Prof. em. dr. Hajrija Sijerčić-Čolić

IZAZOVI UMJETNE INTELIGENCIJE I PRAVA DJETETA

izvorni znanstveni rad

UDK 342.7-053.2]:004.8

Džamna Vranić*

Sažetak

U internacionalnim pravnim instrumentima, naročito UN Konvenciji o pravima djeteta i Općem komentaru br. 25, istaknuto je da digitalno okruženje mora biti regulirano istim principima zasnovanim na pravima koja štite djecu u vanmrežnom svijetu. Roditelji nisu samo čuvari pristupa, već i sunavigatori digitalnog života djece, nosioci složene uloge koja podrazumijeva balansiranje između osnaživanja, zaštite i poštovanja razvojnih kapaciteta djeteta. Presudno važno je pitanje koliko su roditelji općenito osposobljeni za to. Takvo pitanje mora biti uključeno u sva razmatranja o potrebnoj i poželjnoj roditeljskoj odgovornosti. Navedeno nije rješivo bez uključenja svih razina društvene organiziranosti. U skladu sa navedenim, razumijevanje uticaja digitalnih tehnologija, a naročito umjetne inteligencije, na ostvarivanje roditeljske odgovornosti predstavlja ključni preduslov za razvoj koherentnog i pravno usklađenog okvira koji podržava cjelokupni razvoj i dobrobit djece u digitalnom dobu. U radu bit će predstavljena aktuelna i složena pitanja koja proizlaze iz interakcije između umjetne inteligencije i porodičnog prava. Posebna pažnja bit će usmjerena na prava djeteta, kako su definisana i zaštićena u internacionalnim pravnim instrumentima, naročito u okviru UN Konvencije o pravima djeteta i njenog najnovijeg Općeg komentara br. 25, koji se direktno bavi pitanjima prava djeteta u digitalnom okruženju.

Ključne riječi:

prava djeteta, roditeljska odgovornost, digitalno okruženje, umjetna inteligencija

* Vanredna profesorica na naučnoj oblasti Porodično pravo na Univerzitetu u Sarajevu - Pravni fakultet

1. Porodično pravo i umjetna inteligencija

Brza ekspanzija digitalnih tehnologija značajno je transformisala načine na koje djeca stupaju u kontakt sa savremenim društvom, tehnologijom i širim svijetom, istovremeno mijenjajući i ulogu roditelja u ispunjavanju njihovih pravnih i etičkih obaveza prema djeci. Savremeno djetinjstvo oblikuje se u okruženju u kojem su digitalni alati sve više prisutni – od edukativnih aplikacija i digitalnih medija za zabavu, do pametnih uređaja i interaktivnih igračaka koje funkcionišu na osnovu algoritama i umjetne inteligencije. Iako ovi alati pružaju značajne mogućnosti za podršku učenju, razvoju i zaštiti djece, oni istovremeno otvaraju niz novih prijetnji i dilema – uključujući narušavanje privatnosti, neetično prikupljanje i korištenje ličnih podataka, digitalnu manipulaciju i potencijalne štetne posljedice za emocionalno i kognitivno sazrijevanje djece. Zbog toga se nameće potreba za usklađenim pravnim i etičkim okvirima koji će omogućiti djelotvornu zaštitu prava djeteta u savremenom digitalnom kontekstu.

U takvom dinamičnom i stalno mijenjajućem okruženju, roditeljska odgovornost prima nove oblike. Tradicionalno shvaćena kao dužnost zaštite, usmjeravanja i donošenja odluka u najboljem interesu djeteta, član 5. Konvencije o pravima djeteta, roditeljska odgovornost danas podrazumijeva i obavezu promišljenog upravljanja digitalnim prostorom uz adekvatnu digitalnu pismenost. To uključuje kontrolu pristupa tehnologiji, zaštitu privatnosti podataka, te posredovanje u interakcijama sa sistemima umjetne inteligencije koji mogu uticati na proces učenja, ponašanje i opću dobrobit djece. I ovdje valja naglašavati da su promjene u cyber prostoru, a to znači u primjeni novih tehnologija tako brze, ali iz dana u dan sve brže da generacijski jaz postaje sve veći. Većina roditelja nije sposobna razumijevati i iz tog izvlačiti potrebne zaključke u ispunjavanju svojih odgovornosti prema djeci. Zato planiranja kulturnih, političkih i ekonomskih razvoja, što je ključna uloga države mora uključiti odgovornost kojom će taj generacijski jaz biti rješavan u skladu s najboljim interesom ljudi, a naročito djece u najranijem dobu.

Roditeljska odgovornost predstavlja jedan od ključnih pojmova porodičnog prava, kojim se normativno uređuju prava, obaveze i ovlaštenja roditelja u vezi s odgojem, zaštitom, zastupanjem i donošenjem svih važnih odluka koje se odnose na život i dobrobit njihove djece. Taj koncept ne obuhvata samo pravni odnos između roditelja i djeteta, već i dublju društvenu

i etičku dimenziju roditeljstva, uključujući i refleksiju na širi društveni kontekst u kojem dijete raste, razvija se i ostvaruje svoja prava.¹

Tradicionalno, pravni okvir roditeljske odgovornosti zasniva se na pretpostavci direktne, neposredne i emocionalno utemeljene brige roditelja, gdje roditelj djeluje kao ključni nosilac odlučivanja, vodeći se prvenstveno najboljim interesom djeteta. Takav pristup podrazumijeva aktivno prisustvo, svakodnevnu pažnju i ličnu uključenost roditelja u sve aspekte djetetovog života – od osnovnih potreba, obrazovanja i zdravstvene zaštite, do emocionalne podrške i moralnog usmjeravanja.

U savremenom kontekstu, međutim, ovaj tradicionalni model roditeljstva sve više se suočava s izazovima koje donose tehnološke inovacije, digitalizacija svakodnevice i prisustvo umjetne inteligencije u porodičnom okruženju. Time se otvara pitanje kako redefinisati roditeljsku odgovornost u digitalnoj eri, pri čemu ostaje ključno očuvati njenu suštinu

- osiguranje sveukupne dobrobiti djeteta
- uz istovremeno prepoznavanje novih oblika posredovane brige i odlučivanja.²

Tehnologije umjetne inteligencije danas pomažu roditeljima u različitim aspektima odgoja djece, uključujući nadzor putem pametnih uređaja za praćenje, podršku u donošenju odluka zasnovanu na analizama pokretanim umjetnom inteligencijom, kao i obrazovnu asistenciju kroz adaptivne platforme za učenje.³ Iako ti alati obećavaju unapređenje sigurnosti i razvoja djece, oni istovremeno komplikuju ustaljene principe porodičnog prava, poput raspodjele odgovornosti, principa najboljeg interesa djeteta i ostvarivanja roditeljske autonomije.⁴

¹ O roditeljskoj odgovornosti vidjeti više u: Džamna Duman (2014), Ostvarivanje roditeljskog staranja: savremeni pravni koncept, Doktorska disertacija, Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet.

² Greenstein, S. (2022). Preserving the rule of law in the era of artificial intelligence (AI). *Artificial Intelligence and Law*, 30(3), 291-323.

³ Vidjeti više u: Mascheroni, G., Ponte, C., & Jorge, A. (2018). *Digital parenting: The challenges for families in the digital age, yearbook 2018*. Nordicom, University of Gothenburg.

⁴ Bajwa, R. S., Yunus, A., Saeed, H., & Zulfqar, A. (2024). Parenting in the Age of Artificial Intelligence: Digital Guardians. In *Exploring Youth Studies in the Age of AI* (pp. 44-66). IGI Global.

Preovlađujuća doktrina roditeljske odgovornosti, kako je oblikovana u većini savremenih pravnih sistema – uključujući zakonodavstva Velike Britanije, Njemačke, kao i različite propise porodičnog prava u Sjedinjenim Američkim Državama – počiva na načelu da roditelji neposredno i lično vrše brigu, nadzor i kontrolu nad vlastitom djecom. U tom kontekstu, roditelji se smatraju primarnim nosiocima odgovornosti za svakodnevne i strateške odluke koje se tiču života djeteta. Premda pravni sistemi priznaju mogućnost da roditelji određene zadatke povjere trećim licima, takvo delegiranje ima jasno postavljene granice i uvijek se procjenjuje u odnosu na najbolji interes djeteta. Drugim riječima, zakonski okvir dozvoljava prenošenje pojedinih aspekata roditeljske brige, ali samo u onoj mjeri u kojoj to ne ugrožava djetetovu sigurnost, razvoj i ukupnu dobrobit.⁵

Integracija umjetne inteligencije u roditeljstvo postavlja ključna pitanja o tome da li i na koji način se roditeljska odgovornost može zakonito delegirati automatiziranim sistemima, a da pri tome ne dođe do narušavanja pravne odgovornosti. Naučno analiziranje tih pitanja već traje, od onih koji ističu kako umjetna inteligencija dovodi u pitanje tradicionalne koncepcije roditeljskog donošenja odluka i nadzora, pozivajući sve interesno uticajne skupine da porodično pravo bude prilagođeno „digitalno posredovanoj roditeljsko-dječijoj relaciji“, do onih koji naglašavaju potrebu za ažuriranjem pravnih standarda u skladu s rastućim uticajem umjetne inteligencije, zagovarajući uspostavljanje jasnih pravnih doktrina koje reguliraju odgovornost i nadzor u roditeljstvu posredovanim umjetnom inteligencijom.⁶

⁵ Vidjeti više u: Masson, J. (2018). *Parental Responsibility: Legal and Ethical Dimensions*. Oxford University Press.

⁶ Vidjeti više u: Dethloff, N. (2023). Families and the law: taking account of children's evolving capacities in analogue and digital contexts. In *Families and New Media: Comparative Perspectives on Digital Transformations in Law and Society* (pp. 3-31). Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden.; Banić, L., & Orehovački, T. (2024). A comparison of parenting strategies in a Digital Environment: A systematic literature review. *Multimodal technologies and interaction*, 8(4), 32.; Stoilova, M., Bulger, M., & Livingstone, S. (2024). Do parental control tools fulfil family expectations for child protection? A rapid evidence review of the contexts and outcomes of use. *Journal of Children and Media*, 18(1), 29-49.

Sa stanovišta prava, UN Konvencija o pravima djeteta, inkorporirana u nacionalne pravne sisteme porodičnog prava, stavlja u prvi plan najbolji interes djeteta i njegove razvojne sposobnosti (Članovi 3. i 5.). U Općem komentaru br. 25 (2021) Komiteta UN za prava djeteta⁷, koji se odnosi na prava djece u digitalnom okruženju, naglašeno je da roditeljska odgovornost mora uključivati zaštitu digitalne privatnosti djece i njihova prava na participaciju u slučajevima kada su uključeni alati umjetne inteligencije. Agencija Evropske unije za osnovna prava⁸ ističe da pravni okviri porodičnog prava moraju uzeti u obzir zaštitu podataka i privatnost djece u situacijama kada tehnologije umjetne inteligencije posreduju u roditeljstvu.

2. Smjernice o odnosu umjetne inteligencije i prava djece

Detaljnu definiciju umjetne inteligencije daje Komitet Vijeća Evrope za umjetnu inteligenciju (CAI), koja glasi: „Sistem umjetne inteligencije je mašinski zasnovan sistem koji, radi eksplicitnih ili implicitnih ciljeva, na osnovu primljenih ulaznih podataka izvodi zaključke o načinu generiranja izlaza kao što su predviđanja, sadržaji, preporuke ili odluke koje mogu uticati na fizička ili virtuelna okruženja. Različiti sistemi umjetne inteligencije razlikuju se po stepenu autonomije i sposobnosti prilagođavanja nakon implementacije.“⁹ Iako digitalne tehnologije potencijalno doprinose unapređenju dobrobiti i razvoja djece te omogućavaju potpunije ostvarivanje njihovih ljudskih prava, one istovremeno generiraju značajne rizike za prava i sigurnost djece, naročito u okviru primjene umjetne inteligencije.¹⁰

⁷ United Nations Committee on the Rights of the Child (CRC). (2021). *General Comment No. 25 on Children's Rights in Relation to the Digital Environment*.

⁸ European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2020). *Children's Data Protection in the Digital Age: Challenges and Opportunities*. FRA Report.

⁹ COMMITTEE ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE (CAI) CAI(2023)28 <https://rm.coe.int/cai-2023-28-draft-frameworkconvention/1680ade043>

¹⁰ Osnova ovog rada su istraživanja autorice za knjigu: Džamna Duman (2025) Uvod u roditeljsku odgovornost, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet, Sarajevo.

Kao posljedica ubrzanog razvoja i sve šire primjene sistema umjetne inteligencije, djeca – kao i njihovi roditelji ili staratelji – često nisu u potpunosti svjesni načina na koji dolaze u kontakt s ovom tehnologijom, niti posjeduju dovoljno informacija da bi donosili promišljene i informisane odluke o njenom korištenju. Uprkos tome, umjetna inteligencija već sada ima, a u budućnosti će imati još veći i dublji uticaj na dječije živote. Ovaj uticaj se očituje na više nivoa: od načina na koji se formira dječije razumijevanje svijeta – putem algoritamski oblikovanih rezultata pretrage, sadržaja na društvenim mrežama ili interakcija s virtuelnim asistentima – do posrednog uticaja na njihove društvene odnose kroz algoritamsku selekciju i filtriranje sadržaja. Također, umjetna inteligencija ima sve značajniju ulogu u odlučivanju o pristupu javnim uslugama koje su ključne za djecu, kao što je prepoznavanje porodica koje bi mogle zahtijevati podršku sistema socijalne zaštite. Zbog svega navedenog, postaje nužno sistemski razmatrati na koji način umjetna inteligencija utiče na ostvarivanje dječijih prava, te kako se ta prava mogu osigurati i unaprijediti kroz odgovoran pristup dizajnu, razvoju i implementaciji tehnologija umjetne inteligencije.¹¹

Pitanja vezana za umjetnu inteligenciju i prava djece sve više su obrađivana u različitim internacionalnim okvirima, poput Smjernica UNICEF-a za politiku o umjetnoj inteligenciji za djecu¹², Publikacije Svjetskog ekonomskog foruma za umjetnu inteligenciju za djecu¹³, kao i drugih dokumenata koji ukazuju na značaj uticaja umjetne inteligencije na prava djece. Važno je napomenuti da se neki od navedenih okvira ne fokusiraju isključivo na umjetnu inteligenciju i prava djece, ali su i dalje relevantni za

¹¹ MAPPING STUDY ON THE RIGHTS OF THE CHILD AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE Legal Frameworks that

Address AI in the Context of Children's Rights, Alan Turing Institute, in particular Dr Mhairi Aitken, Sabeehah Mahomed, Morgan Briggs and Ayca Atabey, under the supervision of the Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF), Council of Europe, 2024, str. 11. <https://rm.coe.int/cdenf-2024-04-mapping-study-childrenand-artificial-intelligence-/1680b212f8>

¹² Policy guidance on AI for children 2.0 (2021) United Nations Children's Fund (UNICEF), November 2021

¹³ Artificial Intelligence for Children TOOLKIT (2022) World Economic Forum https://www3.weforum.org/docs/WEF_Artificial_Intelligence_for_Children_2022.pdf

razmatranje jer se odnose na zaštitu i osnaživanje djece u savremenom digitalnom okruženju. Naprimjer, Opći komentar br. 25 Komiteta za prava djeteta i Preporuka CM/Rec(2018)7¹⁴ Vijeća Evrope predstavljaju okvire koji se bave pravima djece u digitalnom prostoru i naglašavaju značaj uticaja sistema umjetne inteligencije na ostvarivanje tih prava.¹⁵

Svrha Uredbe EU o umjetnoj inteligenciji je poboljšati funkcioniranje unutarnjeg tržišta i promicati uvođenje antropocentrične i pouzdane umjetne inteligencije, uz istodobno osiguravanje visoke razine zaštite zdravlja, sigurnosti i temeljnih prava sadržanih u Povelji, uključujući demokraciju, vladavinu prava i zaštitu okoliša, od štetnih učinaka sistema umjetne inteligencije u Uniji, te podupiranje inovacija. Kako je to navedeno i u tački 48. Preambule Uredbe, „razmjer nepovoljnih učinaka sistema umjetne inteligencije na temeljna prava zaštićena Poveljom posebno je važan pri klasificiranju sistema umjetne inteligencije kao visokorizičnog. Ta prava uključuju pravo na ljudsko dostojanstvo, poštovanje privatnog i porodičnog života, zaštitu ličnih podataka, slobodu izražavanja i informiranja, slobodu okupljanja i udruživanja, pravo na nediskriminaciju, pravo na obrazovanje,

¹⁴ Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment - Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers (2018) <https://edoc.coe.int/en/children-and-the-internet/7921-guidelines-to-respect-protect-and-fulfil-the-rights-of-the-child-in-the-digital-environment-recommendation-cmrec20187-of-the-committee-of-ministers.html>

¹⁵ Vidjeti više u: MAPPING STUDY ON THE RIGHTS OF THE CHILD AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE Legal Frameworks that Address AI in the Context of Children's Rights, Alan Turing Institute, in particular Dr Mhairi Aitken, Sabeedah Mahomed, Morgan Briggs and Ayca Atabey, under the supervision of the Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF), Council of Europe, 2024. <https://rm.coe.int/cdenf-2024-04-mapping-studychildren-and-artificial-intelligence-/1680b212f8>

¹⁵ UREDBA (EU) 2024/1689 EVROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 13. juna 2024. godine o utvrđivanju usklađenih pravila o umjetnoj inteligenciji i o izmjeni uredaba (EZ) br. 300/2008, (EU) br. 167/2013, (EU) br. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 i (EU) 2019/2144 te direktiva 2014/90/EU, (EU) 2016/797 i (EU) 2020/1828 (Akt o umjetnoj inteligenciji)

zaštitu potrošača, prava radnika, prava osoba s invaliditetom, rodnu ravnopravnost, prava intelektualnog vlasništva, pravo na djelotvoran pravni lijek i na pošteno suđenje, pravo na odbranu i pretpostavku nedužnosti te pravo na dobru upravu. Uz navedna prava, važno je naglasiti činjenicu da djeca imaju posebna prava sadržana u članu 24. Povelje i u Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, detaljnije razrađena u Općem komentaru br. 25 Komiteta UN o pravima djece u pogledu digitalnog okruženja, kojima se zahtijeva da se vodi računa o njihovoj ranjivosti te da se osiguraju zaštita i skrb potrebni za njihovu dobrobit. Pri procjeni težine štete koju pojedini sistem umjetne inteligencije može uzrokovati, među ostalim i u pogledu zdravlja i sigurnosti osoba, trebalo bi uzeti u obzir i temeljno pravo na visoku razinu zaštite okoliša koje je utvrđeno u Povelji i provodi se u politikama Unije.“¹⁶

U Općem komentaru br. 25 (2021)¹⁷ Komiteta za prava djeteta o pravima djece u digitalnom okruženju data su objašnjenja na koji način države trebaju provoditi UN Konvenciju o pravima djeteta u okviru savremenog digitalnog okruženja. Taj komentar pruža smjernice u pogledu relevantnih zakonodavnih, strateških i drugih mjera koje je potrebno poduzeti kako bi se osigurala usklađenost s obavezama koje proističu iz Konvencije. Poseban naglasak je na potrebi da se pri tome prepoznaju i uravnoteže koristi, šanse, ali i potencijalni rizici i izazovi koje digitalno okruženje nosi u ostvarivanju, zaštiti i promociji prava djece.

UNICEF dokument „Smjernice za politike o umjetnoj inteligenciji za djecu“ iz 2021. godine predstavlja sveobuhvatan okvir razvijen na temelju globalnih konsultacija sa zainteresiranim stranama, analize nacionalnih strategija i studija slučaja iz prakse. U tom dokumentu su naglašena temeljna načela poput inkluzivnosti, pravičnosti, zaštite privatnosti, razumljivosti (objašnjivosti) tehnologije, te važnosti podizanja svijesti o pravima djece i ulozi umjetne inteligencije među državnim institucijama, djecom i njihovim starateljima.¹⁸

¹⁶ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689

¹⁷ General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment

¹⁸ Smjernice su djelimično razvijene kroz pilot-fazu, u kojoj je učestvovao i Alan Turing Institut. Kroz taj pilotproces i pripadajuću studiju slučaja, Institut je

Još jedan važan normativni okvir predstavlja „Alat za umjetnu inteligenciju za djecu“ Svjetskog ekonomskog foruma iz 2022. godine. U njemu je istaknut značaj principa „FIRST - Fair, Inclusive, Responsible, Safe, and Transparent“ – *poštenje, inkluzivnost, odgovornost, sigurnost i transparentnost* – prilikom razvoja proizvoda umjetne inteligencije namijenjenih djeci. Tim alatom također zagovarano je uvođenje sistema označavanja tehnologija umjetne inteligencije, sličnog barkodovima ili QR kodovima, kako bi korisnici imali informacije o mogućim štetnim uticajima, prikupljanju podataka i primjerenosti upotrebe u odnosu na uzrast.¹⁹

U Okvirnoj konvenciji Vijeća Evrope o umjetnoj inteligenciji i ljudskim pravima, demokratiji i vladavini prava (Vilnius, 5. IX 2024) u članu 1. propisano je: *„Odredbe ove Konvencije imaju cilj osigurati da su aktivnosti u okviru životnog ciklusa sistema umjetne inteligencije u potpunosti usklađene s ljudskim pravima, demokratijom i vladavinom prava.“* Dalje, u članu 18. naglašeno je da: *„Svaka strana će, u skladu sa svojim unutrašnjim pravom i relevantnim internacionalnim obavezama, na odgovarajući način uzeti u obzir posebne potrebe i ranjivosti u vezi s poštovanjem prava osoba s invaliditetom i djece.“*²⁰

Uticaj umjetne inteligencije na pravo djeteta na privatnost i porodični život traži pažljivo pravno i etičko promišljanje. Države članice Vijeća Evrope dužne su da osiguraju da tehnologije ne narušavaju temeljna prava djece, već da ih podržavaju i štite kroz odgovarajuće zakonske mehanizme, nadzor i transparentnost. U tom kontekstu, član 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima predstavlja važan pravni temelj za izgradnju normativnih i

analizirao stavove javnog sektora Ujedinjenog Kraljevstva o primjeni AI-a i ukazao na ključnu važnost uvažavanja dječijeg glasa, njihove participacije i ostvarivanja prava djece u kontekstu razvoja i implementacije AI tehnologija. Vidjeti više u: <https://www.unicef.org/innocenti/reports/policy-guidance-ai-children> i <https://www.unicef.org/innocenti/media/1736/file/UNICEF-Global-Insight-Alan-Turing-Institute-2021.pdf>

¹⁹ <https://www.weforum.org/publications/artificial-intelligence-for-children/>

²⁰ Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law Vilnius, 5.IX.2024 <https://rm.coe.int/1680afae3c>

institucionalnih odgovora na izazove koje umjetna inteligencija postavlja u vezi sa pravima djeteta.

Druge relevantne konvencije Vijeća Evrope uključuju Konvenciju o sajber-kriminalu (Budimpeštanska konvencija),²¹ Konvenciju o zaštiti podataka (Konvencija 108+)²² i Konvenciju o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (Lanzarot konvencija)²³. Iako ovi instrumenti nisu specifično usmjereni na umjetnu inteligenciju i prava djeteta, Vijeće Evrope je razvilo odgovarajuće okvire koji imaju za cilj podržati prava djece te unaprijediti njihovu zaštitu i osnaživanje kako u online, tako i u offline okruženjima. Neki od tih okvira uključuju Lanzarot konvenciju i usvojene dokumente Komiteta Stranaka (Lanzarot komitet), koji štite djecu od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja te predstavljaju model za države u efikasnom sprečavanju i suzbijanju ovih djela, uključujući i one koja su počinjena ili olakšana korištenjem informaciono-komunikacionih tehnologija. Konvencija, kao i relevantna mišljenja i izvještaji o nadzoru Lanzarot komiteta, naglašavaju važnost efektivne primjene njenih odredbi, praćenja napora u zaštiti djece te podizanja svijesti o problemu seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja djece.

U Preporuci CM/Rec(2018)7²⁴ Komiteta ministara državama članicama o Smjernicama za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju date su preporuke državama članicama Vijeća Evrope i objašnjeni osnovni principi i prava, uključujući operativne principe i mjere za poštovanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju, uz nacionalne okvire te internacionalnu saradnju i koordinaciju usmjerenu na postizanje ovog cilja.

²¹ Convention on Cybercrime (Budapest Convention) (2001) <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/thebudapest-convention>

²² Convention on Data Protection (Convention 108+) (2018) <https://www.coe.int/en/web/dataprotection/convention108-and-protocol>

²³ Convention on the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention) (2007) <https://rm.coe.int/1680084822>

²⁴ Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808b79f>

Strategija Vijeća Evrope za prava djece (2022–2027)²⁶ ima bitno područje pod nazivom „Pristup i sigurna upotreba tehnologija za svu djecu“, koje usmjerava na promoviranje i zaštitu prava djeteta na nediskriminaciju, pristup informacijama, slobodu izražavanja, zaštitu ličnih podataka, kao i na prava djece na učešće, razonodu i igru u okviru korištenja digitalnih alata i usluga. Sa širenjem digitalnih tehnologija raste i potreba za osiguranjem široke digitalne uključenosti, uz istovremeno stvaranje sigurnih online okruženja u kojima se djeca mogu angažirati. Strategija sadrži i poseban inovativni cilj usmjeren na „analizu rizika koje predstavljaju, kao i mogućnosti koje pružaju tehnologije umjetne inteligencije“ (cilj 3.2.5).

Deklaracijom Odbora ministara o potrebi zaštite privatnosti djece u digitalnom okruženju (2021)²⁵ naglašen je značaj zaštite privatnosti djece u savremenom digitalnom svijetu i adresirane rastuće zabrinutosti vezane za zaštitu podataka djece i njihovu privatnost na internetu. Deklaracija posebno ističe potrebu za pravnim i političkim mjerama koje će osigurati sigurnost i privatnost djece prilikom korištenja digitalnih usluga i platformi, te poziva države članice da preduzmu korake u cilju zaštite privatnosti djece na mreži.

Preporukom CM/Rec(2019)10 Odbora ministara državama članicama o razvoju i promociji obrazovanja za digitalno građanstvo pružene su smjernice državama članicama u pogledu razvoja i unapređenja obrazovanja za digitalno građanstvo. Naglašena je važnost znanja, digitalne pismenosti i vještina koje su pojedincima, a naročito mladima, neophodne za snalaženje u digitalnom okruženju. Preporukom su pozvane države članice da u svoje obrazovne programe integiraju obrazovanje za digitalno građanstvo, uključujući teme poput sigurnosti na internetu i medijske pismenosti.

Smjernicama o zaštiti podataka o djeci u obrazovnom okruženju (2021)²⁷ date su upute s ciljem podrške organizacijama i pojedincima u obrazovnom kontekstu da poštuju, štite i ostvaruju prava djece na zaštitu podataka u digitalnom okruženju, u okviru člana 3. Konvencije Vijeća Evrope 108+ i u skladu s drugim relevantnim okvirima Vijeća Evrope.

²⁶ Recommendation CM/Rec(2019)10 of the Committee of Ministers to member States on developing and promoting digital citizenship education [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%22090000168098de08%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%22090000168098de08%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})

²⁷ The Guidelines on Children's Data Protection in an Educational Setting (2021)

3. Najbolji interes djeteta i umjetna inteligencija

Načelo najboljeg interesa djeteta predstavlja osnovno mjerilo u donošenju odluka u porodičnompravnom kontekstu na globalnom nivou²⁸ te se i primjena umjetne inteligencije u sferi roditeljstva mora uskladiti s tim standardom. Taj princip obuhvata različite aspekte dječije zaštite, uključujući sigurnost, razvoj, pravo na privatnost i mogućnost aktivnog učešća. Tehnologije umjetne inteligencije mogu istovremeno i podržavati, ali i predstavljati izazov ovom principu.²⁹

Umjetnom inteligencijom moguće je unaprijediti sigurnost djece, omogućiti personalizirano obrazovanje i pratiti zdravstveno stanje, čime se potencijalno doprinosi ostvarivanju najboljeg interesa djeteta, s jedne strane. S druge strane, pretjerano oslanjanje na umjetnu inteligenciju može narušiti roditeljski autoritet, ugroziti privatnost djece i izložiti ih rizicima poput zloupotrebe podataka, ali i podsticati izgovor roditelja na uskraćivanje vršenja u obavezi da bude neposredno odgovoran za najbolji interes svog djeteta.

Kada se govori o zaštiti i pravu na privatnost djeteta, alati umjetne inteligencije poput prediktivnih analiza i sistema za praćenje, mogu doprinijeti boljoj identifikaciji potencijalnih rizika i time unaprijediti sigurnost djeteta³⁰ Ali, ukoliko se roditelji prekomjerno oslanjaju na takve tehnologije, to može imati negativne posljedice za emocionalni razvoj djeteta i narušiti kvalitet međusobnog povjerenja u porodičnim odnosima.³¹

<https://edoc.coe.int/en/children-and-the-internet/9620-childrens-data-protection-in-an-education-settingguidelines.html>

²⁸ Freeman, M.. (2007). Article 3: The Best Interests of the Child. A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child (3). Martinus Nijhoff Publishers/ Brill, Leiden, The Netherlands. ISBN 9789004148611.

²⁹ Osnova ovog rada su istraživanja autorice za knjigu: Džamna Duman (2025) Uvod u roditeljsku odgovornost, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet, Sarajevo.

³⁰ European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2020). Children's Data Protection in the Digital Age: Challenges and Opportunities.

³¹ Lupton, D., & Williamson, B. (2017). The datafied child: The dataveillance of children and implications for their rights. *New media & society*, 19(5), 780-794.

Pravo djeteta na privatnost, zajamčeno članom 16. UN Konvencije o pravima djeteta i priznato zakonima o zaštiti podataka (npr. GDPR), mora biti zaštićeno prilikom upotrebe umjetne inteligencije. U pravnoj literaturi naročito je naglašena važnost zaštite dječijih podataka od zloupotrebe, kao i potreba da alati koje koriste roditelji, a koji se oslanjaju na umjetnu inteligenciju budu usklađeni s propisima o privatnosti.³²

Kako dijete odrasta i razvija sposobnost razumijevanja, njegova sposobnost da učestvuje u odlukama koje se odnose na korištenje tehnologija umjetne inteligencije postaje sve važnija. Porodično pravo priznaje pravo djeteta da bude saslušano i uključeno u sve odluke koje ga se tiču, u skladu sa članom 12. UN Konvencije o pravu djeteta, što uključuje i pitanja vezana za primjenu umjetne inteligencije u njegovom odgoju.³³

U središtu porodičnog prava u gotovo svim jurisdikcijama nalazi se načelo najboljeg interesa djeteta koje služi kao temeljni kriterij za donošenje odluka o starateljstvu, brizi i roditeljskoj odgovornosti. Uticaj umjetne inteligencije otvara složena pitanja o tome kako se ovo načelo primjenjuje kada tehnologija posreduje u procesu njege i odgoja. Umjetna inteligencija može doprinijeti dobrobiti djeteta stvaranjem sigurnijeg okruženja i pružanjem personalizirane obrazovne podrške, s jedne strane. S druge strane, pretjerano oslanjanje na umjetnu inteligenciju može potisnuti emocionalne potrebe djeteta ili dovesti do neadekvatnog nadzora. Sudovi će morati razviti odgovarajuće okvire za procjenu da li upotreba umjetne inteligencije zaista služi najboljem interesu djeteta, uzimajući u obzir pouzdanost tehnologije, zaštitu privatnosti podataka i ravnotežu između tehnološke i ljudske skrbi.

Komiteta za prava djeteta Ujedinjenih nacija usvojio je 2021. godine Opšti komentar br. 25, kojim se naglašavaju prava djece u digitalnom okruženju. Tim dokumentom istaknuta je važnost zaštite djece od štetnih praksi koje uključuju umjetnu inteligenciju, istovremeno promovišući pristup tehnologijama koje su korisne za njihov razvoj i dobrobit. Taj normativni okvir zahtijeva da porodično pravo bude prilagođeno s ciljem zaštite digitalnih

³² Faisal, K. (2023). Certain Legal Aspects of Children's Right to Protect Personal Data in the Context of AI under the European Union Data Protection Laws. *Vapaita sanoja: Viestintäoikeuden vuosikirja* 2022, 106-137.

³³ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br. 25, 2021

prava djece, te da se osigura da alati umjetne inteligencije koje koriste roditelji ne diskriminiraju niti produbljuju postojeće predrasude koje utiču na dijete; budu transparentni i podložni odgovornosti; te poštuju propise o zaštiti podataka i povjerljivosti informacija koje se odnose na dijete.

4. Umjesto zaključka

Ključna pravna pitanja koja se postavljaju pred savremenu pravnu teoriju³⁴, a samim tim i praksu, odnose se na više dimenzija upotrebe umjetne inteligencije u kontekstu roditeljstva i zaštite dječijih prava. Prvo, otvara se pitanje granica prenošenja roditeljskih dužnosti – u kojem trenutku oslanjanje na alate umjetne inteligencije prelazi granicu odgovornog roditeljstva i prerasta u pravni propust ili čak oblik zanemarivanja djeteta. Drugo, sve izraženija je potreba za preciznim definisanjem odgovornosti – ko će snositi pravne posljedice ukoliko dođe do greške sistema ili štetnog ishoda za dijete: da li roditelj kao korisnik, programer kao kreator, ili eventualno neka treća strana uključena u distribuciju tehnologije? Treće, postavlja se pitanje informiranog pristanka i razumijevanja – da li su roditelji u dovoljnoj mjeri upoznati s funkcionalnostima, ograničenjima i rizicima koje određeni alati umjetne inteligencije nose, te da li zaista mogu donijeti informisanu odluku o njihovoj upotrebi u kontekstu brige o djetetu?

Pred donositeljima odluka, teoretičarima i praktičarima prava, ali i svim ostalim interesno uticajnim skupinama je da integriiraju navedene normativne principe u pravni okvir. Na taj način pravni sistemi mogu učinkovitije odgovoriti na složenosti koje primjena umjetne inteligencije donosi u roditeljstvu. To će biti osnova za osiguranje da tehnološki napredak služi kao sredstvo za jačanje – a ne potkopavanje – temeljnih zaštitnih mehanizama i odgovornosti koje oblikuju roditeljsku odgovornost u digitalnom dobu.

³⁴ Osnova ovog rada i u njemu predstavljenih zaključaka su istraživanja autorice za knjigu: Džamna Duman (2025) Uvod u roditeljsku odgovornost, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet, Sarajevo.

Literatura:

1. Artificial Intelligence for Children TOOLKIT (2022) World Economic Forum https://www3.weforum.org/docs/WEF_Artificial_Intelligence_for_Children_2022.pdf
2. Bajwa, R. S., Yunus, A., Saeed, H., & Zulfqar, A. (2024). Parenting in the Age of Artificial Intelligence: Digital Guardians. In *Exploring Youth Studies in the Age of AI* (pp. 44-66). IGI Global.
3. Banić, L., & Orehovački, T. (2024). A comparison of parenting strategies in a Digital Environment: A systematic literature review. *Multimodal technologies and interaction*, 8(4), 32.
4. COMMITTEE ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE (CAI) CAI(2023)28 <https://rm.coe.int/cai-202328-draft-framework-convention/1680ade043>
5. Convention on Cybercrime (Budapest Convention) (2001) <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/the-budapest-convention>
6. Convention on Data Protection (Convention 108+) (2018) <https://www.coe.int/en/web/data-protection/convention108-and-protocol>
7. Convention on the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention) (2007) <https://rm.coe.int/1680084822>
8. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law Vilnius, 5.IX.2024 <https://rm.coe.int/1680afae3c>
9. Declaration by the Committee of Ministers on the need to protect children's privacy in the digital environment (2021) <https://rm.coe.int/0900001680a2436a?fbclid=IwAR2q82awpcBCnNbIbtulxjgGyvorHFZdeDyaLnWgiqx1taHlhm9pOjSO18>
10. Dethloff, N. (2023). Families and the law: taking account of children's evolving capacities in analogue and digital contexts. In *Families and New Media: Comparative Perspectives on Digital Transformations in Law and Society* (pp. 3-31). Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden.
11. Duman, Dž. (2014), Ostvarivanje roditeljskog staranja: savremeni pravni koncept, Doktorska disertacija, Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet.

12. Duman, Dž. (2025) Uvod u roditeljsku odgovornost, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet, Sarajevo.
13. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2020). *Children's Data Protection in the Digital Age: Challenges and Opportunities*. FRA Report.
14. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2020). *Children's Data Protection in the Digital Age: Challenges and Opportunities*.
15. Faisal, K. (2023). Certain Legal Aspects of Children's Right to Protect Personal Data in the Context of AI under the European Union Data Protection Laws. *Vapaita sanoja: Viestintäoikeuden vuosikirja 2022*, 106-137.
16. Freeman, M.. (2007). Article 3: The Best Interests of the Child. A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child (3). Martinus Nijhoff Publishers/ Brill, Leiden, The Netherlands. ISBN 9789004148611.
17. General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment
18. Greenstein, S. (2022). Preserving the rule of law in the era of artificial intelligence (AI). *Artificial Intelligence and Law*, 30(3), 291-323.
19. Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment - Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers (2018) <https://edoc.coe.int/en/children-and-the-internet/7921-guidelines-to-respect-protectand-fulfil-the-rights-of-the-child-in-the-digital-environment-recommendationcmrec20187-of-the-committee-of-ministers.html>
20. <https://www.unicef.org/innocenti/media/1736/file/UNICEF-Global-Insight-Alan-TuringInstitute-2021.pdf>
21. <https://www.unicef.org/innocenti/reports/policy-guidance-ai-children>
22. <https://www.weforum.org/publications/artificial-intelligence-for-children/>
23. <https://www.weforum.org/publications/artificial-intelligence-for-children/>

24. Lupton, D., & Williamson, B. (2017). The datafied child: The dataveillance of children and implications for their rights. *New media & society*, 19(5), 780-794.
25. MAPPING STUDY ON THE RIGHTS OF THE CHILD AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE Legal Frameworks that Address AI in the Context of Children's Rights, Alan Turing Institute, in particular Dr Mhairi Aitken, Sabeehah Mahomed, Morgan Briggs and Ayca Atabey, under the supervision of the Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF), Council of Europe, 2024
26. Mascheroni, G., Ponte, C., & Jorge, A. (2018). *Digital parenting: The challenges for families in the digital age, yearbook 2018*. Nordicom, University of Gothenburg.
27. Masson, J. (2018). *Parental Responsibility: Legal and Ethical Dimensions*. Oxford University Press.
28. Policy guidance on AI for children 2.0 (2021) United Nations Children's Fund (UNICEF), November 2021
29. Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808b79f7>
30. Recommendation CM/Rec(2019)10 of the Committee of Ministers to member States on developing and promoting digital citizenship education [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%22090000168098de08%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%22090000168098de08%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})
31. Stoilova, M., Bulger, M., & Livingstone, S. (2024). Do parental control tools fulfil family expectations for child protection? A rapid evidence review of the contexts and outcomes of use. *Journal of Children and Media*, 18(1), 29-49.
32. The Council of Europe's Strategy for the Rights of the Child (2022-2027) <https://www.coe.int/en/web/children/strategy-for-the-rights-of-the-child>

33. The Guidelines on Children's Data Protection in an Educational Setting (2021) <https://edoc.coe.int/en/children-and-the-internet/9620-childrens-data-protection-in-aneducation-setting-guidelines.html>
34. United Nations Committee on the Rights of the Child (CRC). (2021). *General Comment No. 25 on Children's Rights in Relation to the Digital Environment*.

UREDBA (EU) 2024/1689 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 13. lipnja 2024. o utvrđivanju usklađenih pravila o umjetnoj inteligenciji i o izmjeni uredaba (EZ) br. 300/2008, (EU) br. 167/2013, (EU) br. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 i (EU) 2019/2144 te direktiva 2014/90/EU, (EU) 2016/797 i (EU) 2020/1828 (Akt o umjetnoj inteligenciji) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689

CHALLENGES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CHILDREN'S RIGHTS

Abstract

International legal instruments, particularly the UN Convention on the Rights of the Child and General Comment No. 25, emphasize that the digital environment must be governed by the same rights-based principles that protect children in the offline world. Parents are not merely gatekeepers of access but also co-navigators of their children's digital lives, bearing a complex role that involves balancing empowerment, protection, and respect for the child's evolving capacities. A crucial issue is the extent to which parents are generally equipped to fulfill this role. This question must be integrated into all considerations of necessary and desirable parental responsibility. Addressing it is not possible without the involvement of all levels of societal organization. In line with this, understanding the impact of digital technologies - especially artificial intelligence - on the exercise of parental responsibility is a key prerequisite for developing a coherent and legally harmonized framework that supports the overall development and well-being of children in the digital age. This paper will present current and complex issues arising from the interaction between artificial intelligence and family law. Special attention will be given to children's rights as defined and protected by international legal instruments, particularly within the framework of the UN Convention on the Rights of the Child and its most recent General Comment No. 25, which directly addresses children's rights in the digital environment.

Keywords:

children's rights, parental responsibility, digital environment, artificial intelligence

ULOGA SUDOVA U PRIZNAVANJU PRAVA NA BRAK ISTOSPOLNIH PAROVA – PUT ZA BOSNU I HERCEGOVINU?

pregledni znanstveni rad

UDK 347.62:347.726]:347.99

Midhat Izmirlija*
Dino Kovačević**

Sažetak:

Rad analizira pravni okvir i sudsku praksu vezanu za priznavanje prava na brak istospolnim parovima, na primjerima Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine. Analizirajući tri različita pristupa – uključujući zakonsko (i sudsko) priznanje istospolnog braka, alternativne pravne institute i potpuni izostanak pravnog prepoznavanja, ovaj rad istražuje pravne, društvene i institucionalne izazove u vezi s ovom temom, ali s fokusom na ulogu sudova u oblikovanju i zaštiti ovog prava. Autori zaključuju, cijeneći uporedna iskustva, da će ključna uloga u afirmaciji principa nediskriminacije u Bosni i Hercegovini biti na sudovima.

Ključne riječi:

brak, istospolna zajednica, partnerstvo, referendum, ustavni sud

* Vanredni profesor na naučnoj oblasti Teorija prava i države
na Univerzitetu u Sarajevu - Pravni fakultet

** Asistent na naučnoj oblasti Porodično pravo na Univerzitetu u Sarajevu
– Pravni fakultet

UVOD

Pitanje reguliranja prava na brak istospolnih parova aktuelno je pitanje u evropskim državama koje na različite načine pristupaju pravnom prepoznavanju životnih zajednica osoba istog spola. Iskustva su različita, od onih država koje prepoznaju pravo na brak, preko država koje prava istospolnih parova reguliraju alternativnim institutima, do onih koje pravno ne prepoznaju odnose između istospolnih parova. Bez obzira na različitost regulacije, s problemima se, izgleda, suočavaju sve države osim onih koje brak prepoznaju kao zajednicu života bez obzira na spol. U ovom radu će biti prikazana tri različita iskustva kroz primjere Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine.

U vrijeme nastanka ključnih međunarodnih instrumenata, brak je smatran osnovom porodice. Pravo na brak, kao jedno od temeljnih ljudskih prava, u nizu međunarodnih dokumenata, priznaje se kao pravo koje se može ostvariti samo uz pristanak druge osobe različitog spola.¹ Međutim, danas međunarodna tijela sve češće zauzimaju drugačiji pristup u shvatanju ostvarivanja prava na porodični život.

Spolna različitost (heteroseksualnost) u većini zakonodavstava (tradicionalno) se tretira ili kao *uvjet za punovažnost* ili kao *uvjet za postojanje braka*, polazeći od toga da je to "biološki uslov".² U tom smislu, pozitivno porodično zakonodavstvo na prostorima bivše Jugoslavije, još od donošenja Osnovnog zakona o braku iz 1946. godine (savezni zakon), brak definira kao "zakonom uređenu zajednicu života muškarca i žene".³ Navedena definicija

¹ Bubić, S. (2005) "Istospolna zajednica u pozitivnom pravu i perspektive", Zbornik radova "Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse: Međunarodno savjetovanje", br. 5/2005, str. 185.

² Kako to starija literatura navodi, prirodni cilj braka je "održavanje normalnih polnih odnosa muža i žene i rađanje i podizanje dece" – Bakić, V. (1982) Porodično pravo u SFRJ. Beograd: Savremena administracija, str. 79.

³ Lapidarni pristup zakonskoj definiciji braka, tvrdi Mitić, predstavlja „izvanredan uzor jedne retko uspješne zakonske definicije“ – Mitić, M. (1980) "Porodični zakon Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine", Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, br. 20/1980, str. 76. Zanimljivo, zakonodavstvo SR Hrvatske i SR Srbije izvršilo je inverziju u definiciji i postavilo "osobu ženskog spola ispred osobe koja je njen muž", smatrajući da raniju patrijarhalnu dominaciju muškarca u braku treba negirati i na simboličkom

braka sadržinski se nije promijenila, mada su u godinama poslije bivše jugoslavenske republike i pokrajine razvijale regulaciju porodičnopravnih odnosa.

Bez obzira na definiciju braka i kasnije pravno reguliranje vanbračne zajednice (kao zajednice muškarca i žene), vanbračna zajednica postojala je kao faktička zajednica i prije pravnog prepoznavanja.⁴ Isto tako, ne može se zanemariti činjenica da su, uprkos opresiji, u stvarnosti postojale i istospolne zajednice.⁵

Danas uporedno pravo poznaje tri pristupa pitanju pravnog statusa istospolnih zajednica. Ova tri pristupa zastupljena su i u državama nastalim raspadom bivše SFRJ.

Prva grupa odnosi se na zakonodavstva koja pod brakom razumijevaju životnu zajednicu dvije osobe neovisno o spolu, odnosno brak nema isključivo heteroseksualni karakter (primjerice Slovenija).

Druga grupa odnosi se na zakonodavstva u kojima je brak zajednica života muškarca i žene, dok istospolnim parovima na raspolaganju stoje alternativni, braku slični, aranžmani. Takve zajednice ne izjednačavaju se s

(jezičkom) planu – Mitić, M. (1982) "Zakon o braku i porodičnim odnosima SR Hrvatske i SR Srbije : (nastavak iz prethodnog broja Zbornika)", Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, br. 22/1982, str. 63.

⁴ Vanbračna zajednica do ustavnih reformi sedamdesetih godina nije bila pravno regulirana u pravnom sistemu bivše Jugoslavije. No, kako se nije mogla ignorirati stvarnost, sudovi su bili prinuđeni da institut vanbračne zajednice usklade s razvojem društvenih odnosa. Tako je Vrhovni sud Jugoslavije 4. marta 1954. godine izdao *Uputstvo o pravnim posledicama raskida vanbračne zajednice* (br. SU 42/54), koje je poslužilo kao osnov za dalji razvoj sudske prakse. Navedeno Uputstvo izražavalo je negativan stav prema vanbračnoj zajednici, ali kada su u pitanju imovinskopravni zahtjevi, Vrhovni sud je dopustio primjenu općih pravila imovinskog prava, priznavši da ta zajednica zasluži izvesno toleriranje i zaštitu od eksploatacije jednog vanbračnog druga od strane drugog – Bakić, V. (1982). *Porodično pravo u SFRJ*. Beograd: Savremena administracija, str. 230-231.

⁵ Važno je napomenuti da je homoseksualnost muškaraca bila krivično inkriminirana kao "protivprirodni blud" (V. Član 93 Krivičnog zakona SR Bosne i Hercegovine iz 1977. godine, Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, Godina XXXIII – Broj 16). Vidjeti više: Banović, D., Kovačević, D. (2022). "Sexual Orientation and Gender Identity in the Countries of the Former Yugoslavia", *Jahrbuch für Ostrecht*, vol. 63/2022, 251–280.

brakom (primarno u smislu naziva / pojmovnog određenja / pravnog instituta), već im se “uskraćuju” neka od prava koja pripadaju i heteroseksualnim partnerima (primjerice, Hrvatska ili Crna Gora). Između liberalnog i konzervativnog pristupa, ovo je tzv. “srednje rješenje”⁶.

Treća grupa zakonodavstava pravno ne prepoznaje odnose između istospolnih partnera, nikakav oblik zajednice života nije zakonom uređen, pa istospolni partneri eventualno žive u faktičkoj zajednici (primjerice Bosna i Hercegovina ili Srbija).

Članicama Vijeća Evrope ostavljena je sloboda da same odluče hoće li proširiti institut braka na istospolne partnere. U nedostatku postojanja jasnog konsenzusa među državama, a uzimajući u obzir odluke Evropskog suda za ljudska prava, države imaju polje slobodne procjene odrediti način na koji će regulirati istospolne zajednice.

Prateći uporedno iskustvo, istina je da pravni aranžmani uređenja odnosa istospolnih partnera u svojim različitim nazivima (registrirano / istospolno / životno partnerstvo, istospolna zajednica) najčešće predstavljaju put do istospolnog braka kao konačnog cilja, jer tek priznanjem prava na brak istospolni partneri mogu postići potpunu ravnopravnost u odnosu na bračne partnere.

Od 46 država članica Vijeća Evrope do početka 2024. godine, 21 država pravno je prepoznala mogućnost sklapanja istospolnih brakova, a od 2025. godine i Lihtenštajn će biti jedna od država koja će prepoznati istospolni brak. Iz navedenog proizlazi da se polje slobodne procjene države u razlikovanju homoseksualnih i heteroseksualnih osoba odnosno njihovih zajednica sve više sužava jer su članice Vijeća Evrope na pragu postizanja konsenzusa o pravnom priznanju istospolnog braka. Možemo pretpostaviti da bi u budućnosti redefiniranje braka na rodno neutralan način moglo potaknuti preispitivanje same konvencijske definicije braka.

S obzirom na navedeno, ova tri pristupa (ne)reguliranja istospolnih zajednica bit će elaborirana na primjeru Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine.

⁶ Bubić, S. (2005) “Istospolna zajednica u pozitivnom pravu i perspektive”, Zbornik radova “Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse: Međunarodno savjetovanje”, br. 5/2005, str. 187.

1. REFERENDUM O USTAVNOJ DEFINICIJI BRAKA – HRVATSKI SLUČAJ

1.1. Predrazumijevanje

U Hrvatskoj je od 2003. godine⁷ na snazi bio Zakon o istospolnim zajednicama. Ovaj Zakon regulirao je mali broj prava (pravo na međusobno izdržavanje i pravo na sticanje zajedničke imovine) i u praksi se pokazao manjkav i prilično beznačajan.⁸ Ovakva nedostatna rješenja dovela su do potrebe unapređenja zakonskog okvira u pogledu prava istospolnih partnera. Kao reakcija na najavu donošenja novog zakona kojim bi se na potpuniji način uredila istospolna zajednica uslijedila je inicijativa za raspisivanje referenduma o ustavnoj definiciji braka.

Naime, na temelju Građanske inicijative “U ime obitelji”, Hrvatski sabor je, na sjednici 8. novembra 2013. godine, izglasao Odluku o raspisivanju državnog referenduma (OdRef/2013). Inicijativom je traženo da se državni referendum raspiše radi promjene Ustava Republike Hrvatske, na način da se na ustavnoj razini brak odredi kao životna zajednica žene i muškarca. Državni ustavotvorni referendum, kao oblik neposrednog odlučivanja, zatražilo je 683.948 birača, odnosno više od deset posto od ukupnog broja birača u Republici Hrvatskoj. Motiv za pokretanje ove inicijative leži u namjeri da se u konačnici spriječi proširenje braka i na istospolne partnere.

Ovaj motiv samo naizgled ukazuje da je temeljni problem počivao u samom pojmu “brak”. Drugim riječima, nije sporno bilo da istospolni partneri svoje pravne odnose mogu modelirati putem drugih aranžmana, ali brak, tradicijski i definicijom, ekskluzivno pripada osobama suprotnog spola (simboličko razlikovanje).

⁷ Prva je zamisao predlagatelja (udruge Iskorak i Kontra) da se istospolne zajednice pravno urede normama obiteljskog zakonodavstva, ali zbog protivljenja koalicionog partnera u tadašnjoj vladi odlučeno je da se istospolne zajednice urede posebnim propisom. V. Korać, A. (2005) “Ljudska prava i pravno uređenje istospolnih zajednica u domaćem zakonodavstvu”, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 55 – br. 3-4/2005, str. 803.

⁸ Prema dostupnim podacima, za vrijeme važenja Zakona iz 2003. godine nijedna istospolna zajednica nije registrirana, v. Obrazloženje Konačnog prijedloga Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola iz fn. 11.

Referendum je održan u decembru 2013. godine, a 1.436.835 građana, odnosno 37,90% registrovanih glasača, izašlo je na referendum. Od onih koji su se odazvali, 65,87% glasača je bilo za takvu ustavnu definiciju braka, dok je 33,51% glasača bilo protiv.⁹

Naime, u augustu 2014. godine, ni godinu dana od referenduma o definiciji braka, prestaje važiti prethodni, a na snagu stupa *Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola*, koji priznaje životno partnerstvo i neformalno (*de facto*) životno partnerstvo. Ovaj Zakon, osim u oblasti usvajanja, istospolnim partnerima omogućava uživanje većine prava kao i bračnim partnerima (nasljeđivanje, penziono i zdravstveno osiguranje, porezi, medicinska njega), iz čega proizlazi da su brak i životno partnerstvo, po pravnim učincima, izjednačeni.

Postoje mišljenja da se zakonodavac, donošenjem navedenog Zakona, mimo volje naroda “narugao” braku, jer je prepisao sve attribute braka “nekoj drugoj zajednici”.¹⁰ Ipak, zakonodavac je u obrazloženju¹¹ razloga donošenja ovog Zakona naveo da prethodni pravni okvir kojim je uređen položaj istospolnih zajednica u Republici Hrvatskoj zaostaje za društvenim razvojem, nedostatan je i ne pruža minimum prava koja su nužna za uspješno funkcioniranje zajednice osoba istospolne orijentacije, niti je u skladu s nadređenim pravom Evropske unije. Uskraćujući ovim zajednicama prava koja je osigurao heteroseksualnim zajednicama, pravni poredak ne poštuje konvencijsko jamstvo zabrane diskriminacije.

1.2. Sudska refleksija i (ne)vidljive antinomije

Opće ustavno načelo jednakosti građana/ki pred Ustavom i zakonom obično je oličeno kroz standardnu ustavnu normu: svi su pred zakonom

⁹ Marochini Zrinski, M. (2018) “Croatia”, East European Yearbook on Human Rights, br. 1/2018, str. 143.

¹⁰ V. Hrabar, D. (2014) “Referendum je pokrenuo hrvatsko društvo da zaštiti svoje vrijednosti – brak i obitelj”, Narod.hr, Dostupno na: <https://narod.hr/hrvatska/dr-sc-dubravka-hrabar-ustavna-definicija-braka-ne-moze-promatrati-samo-kao-puka-forma-vec-je-itekako-bitan-njezin-sadržaj>, pristupljeno 25. 10. 2024. godine

¹¹ Konačni prijedlog Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola (s obrazloženjem), Republika Hrvatska, Ministarstvo uprave P.Z. br. 584, Zagreb, juni 2014. godine.

jednaki. Načelo jednakosti ustavna je kategorija i jedna od 12 najviših “vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske”.¹²

Mada je jednakost pred zakonom “ustavna vrednota”, Sabor RH je odbio prijedlog da podnese zahtjev Ustavnom sudu o tome da li je sadržaj referendumskog pitanja u skladu s Ustavom i jesu li ispunjene ustavne pretpostavke za raspisivanje državnog referenduma.

U Priopćenju o narodnom ustavotvornom referendumu o definiciji braka¹³, Ustavni sud ističe da ima opću ustavnu zadaću jamčiti poštovanje Ustava i nadzirati ustavnost državnog referenduma sve do formalnog okončanja referendumskog postupka. Sud podsjeća i na stajalište Venecijanske komisije¹⁴ o neprihvatljivosti systemske “konstitucionalizacije” zakonskih instituta u demokratskom društvu, s obzirom na to da se time podriva demokratsko načelo provjera i ravnoteža (*checks and balances*) i načelo diobe vlasti, te napominje da “inkorporacija zakonskih instituta u Ustav ne smije postati systemska pojava”.

Iako se smatralo da je problem razlikovanja braka i istospolne zajednice terminološke prirode, potrebno je naglasiti da se radi o sadržinski kompleksnijoj situaciji.

Novi Zakon iz 2014. godine je prema stavu zakonodavca¹⁵ pokušaj demokratskog kompromisa između vrijednosnih stajališta i svjetonazora koji se trenutno nalaze u tenziji u hrvatskom društvu u odnosu na instituciju braka koja ostaje ograničena na zajednicu heteroseksualnih osoba, jednakost prilika u pogledu praktičnih stvari za istospolne i heteroseksualne zajednice, a razlike u njihovoj formi održavaju različite tradicije izgradnje zajedničkog života.

Pored ovoga, razlike koje postoje između istospolnih i heteroseksualnih zajednica u pogledu prava prvenstveno se odnose na položaj djece. Međutim, Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola ne tretira posvajanje djece za životne partnere, ali istovremeno daje mogućnost stjecanja prava skrbi životnog partnera nad djetetom drugog životnog partnera.

¹² Član 3 Ustava HR. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>, pristupljeno 25. 10. 2024. godine

¹³ Priopćenje Ustavnog suda Republike Hrvatske o narodnom ustavotvornom referendumu o definiciji braka broj: SuS-1/2013 od 14. novembra 2013. godine.

¹⁴ Evropska komisija za demokratiju kroz pravo je savjetodavno tijelo Vijeća Evrope.

¹⁵ Vidi fn. 8.

Bez obzira na to što ovaj Zakon kao ni važeći Obiteljski zakon ne tretira pitanje posvojenja djeteta za životne partnere, Visoki upravni sud Republike Hrvatske u maju 2022. godine donio je Presudu¹⁶ prema kojoj osobe koje su sklopile životno partnerstvo mogu pristupiti postupku u kojem se procjenjuje pogodnost i prikladnost potencijalnih posvojitelja za posvojenje i bez kojeg ne postoji mogućnost da se potencijalni posvojitelji upišu u registar posvojitelja. Dakle, bez obzira što ne ispunjavaju zakonske pretpostavke za posvojenje, uskraćivanje pristupa postupku koji prethodi postupku posvojenja djeteta, značilo bi diskriminaciju na osnovu spolne (i seksualne) orijentacije. Interes konkretnog djeteta da bude posvojeno, navodi sud, procjenjivat će se u postupku posvojenja i pri odabiru posvojitelja upisanih u registar, dok postupak koji prethodi upisu posvojitelja u registar ne utječe na interese djeteta.

Iz prethodno navedene Presude ustanovljeno je pravo istospolnih partnera da pristupe postupku koji prethodi postupku posvojenja, odnosno pravo upisa u registar posvojitelja, ali ne govori o samom pravu posvojenja pozivajući se na procjenu najboljeg interesa djeteta.

S tim u vezi ističu se dvije antinomije. Prva se odnosi na problematičnu situaciju kada su istospolni partneri upisani u registar posvojitelja, a upravni organ nema mehanizme zbog normativnih ograničenja da donese odluku o posvajanju djeteta od strane istospolnih partnera iako to hipotetički može biti najbolji interes djeteta.

Druga se odnosi na stvarnu razliku između posvajanja i života u istospolnoj zajednici za konkretno dijete u situaciji u kojoj već postoji zakonski uređena mogućnost djeteta da živi u istospolnoj zajednici onda kada jedan partner stekne pravo skrbi nad djetetom drugog partnera.

Udruga „U ime obitelji“, inicijator za raspisivanje referenduma i druga dva predlagatelja su 2014. godine pokrenuli postupak za ocjenu saglasnosti Zakona o životnom partnerstvu s Ustavom osporavajući Zakon u cijelosti. Ovim povodom, skoro deset godina nakon usvajanja Zakona i uvođenja ustavne definicije braka, Ustavni sud je 2023. godine donio Rješenje o neprihvatanju prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu ustavnosti Zakona o životnom partnerstvu ocijenivši saglasnost Zakona s Ustavom.¹⁷

¹⁶ Presuda broj: Usž 2402/21-4.

¹⁷ Rješenje Ustavnog suda RH broj: U-I-4639/2014, U-I-5245/2014 i U-I-7660/2014 od 19. 12. 2023. godine

2. RODNO NEUTRALNA DEFINICIJA BRAKA – SLOVENSKI SLUČAJ

2.1. Osnovne značajke slučaja: argument tradicije?

Dvije državljanke Slovenije namjeravale su sklopiti brak u Ljubljani i o tome dale izjavu na zapisnik upravnoj jedinici koja ih je odbila, pozivajući se na odredbe da osobe koje sklapaju brak moraju biti različitog spola. Nadležno ministarstvo također je odbilo njihovu žalbu, Upravni sud odbio tužbu, a Vrhovni sud odbio je zahtjev za dopuštanje revizije. Protiv navedenih akata, apelantice su podnijele ustavnu tužbu.

Temeljni prigovor apelantica je da se osporenim propisom dovodi do ustavno nedopuštene diskriminacije istospolnih partnera (odnosno homoseksualnih osoba) u odnosu na heteroseksualne partnere (odnosno heteroseksualne osobe) na temelju seksualne orijentacije. Također ističu da partnerstvo ne može biti naknada za odbijanje sklapanja braka, jer konkretna diskriminacija ima posljedice u drugim područjima – samo bračni partneri zajednički mogu usvojiti dijete. Čak i ako su brak i partnerstvo po učinku potpuno izjednačeni, zbog različitog naziva, vrijeđa im se dostojanstvo (jer je to poruka države da su homoseksualne osobe nedostojne braka) i zadire u pravo na jednakost. Navode i da se drugačijim nazivanjem njihove partnerske zajednice dovodi do kršenja prava na zaštitu ličnih podataka, jer pri ostvarivanju statusno povezanih pitanja moraju otkriti svoju seksualnu orijentaciju.

Ustavni sud u zadatak je postavio odgovoriti na sljedeća pitanja: I) spada li osporavani propis u obuhvat određenog ljudskog prava ili slobode, II) postoji li različit tretman, III) jesu li položaji koje apelantice porede suštinski jednaki i da li se razlikovanje temelji na prvom stavu člana 14 Ustava, te IV) ako se to razlikovanje temelji na spomenutom članu, što znači da se vrši povreda prava na nediskriminatorno postupanje, da li je takva povreda ustavno dopuštena?

Prema mišljenju Državnog zbora i Vlade, pojam braka iz člana 53. (Brak i porodica) Ustava, rezerviran je samo za životne zajednice osoba različitog spola. Međutim, Ustavni sud ocjenjuje da takvo ograničenje ne proizlazi iz konkretne odredbe. Iz ove odredbe proizlaze sljedeći zahtjevi: ravnopravnost partnera, obavezno sklapanje građanskog braka, zahtjev da se pravni odnosi u braku detaljnije reguliraju zakonom.

Nadalje, neistinita je tvrdnja Vlade da iz člana 53. proizlazi da je ustavotvorac na ustavnoj razini namjeravao zaštititi samo životnu zajednicu

žene i muškarca, jer da je htio, izričito bi definirao brak kao zakonom uređenu zajednicu žene i muškarca. On to nije učinio, te Ustavni sud napominje da se Ustav ne može tumačiti statično, isključivo na temelju okolnosti u vrijeme njegovog nastanka. Moć normotvorca slabi protekom vremena i promjenom društvenih uvjeta.

Ustavni sud zaključuje da se homoseksualne i heteroseksualne osobe različito tretiraju, jer pravni instituti koji im stoje na raspolaganju (istospolno partnerstvo i brak) razlikuju se kako po nazivima, tako i po posljedicama (zajedničko usvajanje i pravo na postupke oplodnje uz biomedicinsku pomoć).

Prema ocjeni Ustavnog suda, kod istospolne zajednice jednako kao i u zajednice između partnera različitog spola, radi se o odnosu u kojem su dvije osobe povezane kao par, a njihova (relativno trajna) veza suštinski se određuje njihovom emocionalnom, moralnom, duhovnom i seksualnom povezanošću na zajedničkom životnom putu. Homoseksualne osobe stupaju u veze koje su jednako trajne i čvrste kao i one između osoba različitog spola. U tom smislu, neutemeljen je argument Državnog zbora i Vlade da je bit braka zaštita porodice s djecom. Brak ima ulogu u zasnivanju porodice, ali to nije preduvjet za sklapanje braka. Heteroseksualni partneri mogu sklopiti brak bez obzira na to da li već imaju djecu, da li mogu imati djecu ili da li uopće žele imati djecu. Stoga nemogućnost začeca djeteta ne može opravdati nemogućnost sklapanja braka.

Shodno navedenom, raznospolni i istospolni partneri su po karakteristikama partnerskog odnosa suštinski u istom pravnom i faktičkom položaju. Različito tretiranje u analiziranoj zakonskoj regulativi u vezi s pravom na sklapanje braka temelji se isključivo na okolnosti seksualne orijentacije. Iz ustaljene ustavnosudske prakse proizlazi da je seksualna orijentacija (iako nije izričito navedena u prvom stavu 14. člana Ustava) jedan od ličnih faktora iz te ustavne odredbe. Konačno, Ustavni sud zaključuje da je riječ o direktnoj diskriminaciji, jer je uvjet da brak mogu sklopiti samo osobe različitog spola neraskidivo vezan za seksualnu orijentaciju.

U kontekstu ustavne dopuštenosti cilja, uvažavanje tradicionalnog i većinskog poimanja braka kao zajednice žene i muškarca (što proizlazi iz odgovora Državnog zbora i Vlade), načelno je dopušten cilj. Međutim, pozivanjem na tradicionalno poimanje braka zakonodavac ne može opravdati uskraćivanje istospolnim partnerima ustavnog prava na nediskriminatorno postupanje (član 14. stav 1., u vezi s članom 53. Ustava). Argument tradicije ne može opravdati diskriminaciju.

U tom smislu, već u predmetu *Karner protiv Austrije*¹⁸ Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da je „cilj zaštite porodice u tradicionalnom smislu prilično apstraktan i postoji širok spektar konkretnih mjera koje mogu biti iskorištene zarad ostvarivanja tog cilja. U slučajevima u kojima je državama prepušteno usko unutrašnje polje slobodne procjene, kao što je to riječ o situaciji kada je razlika u tretmanu utemeljena na spolu ili seksualnoj orijentaciji, načelo srazmjernosti ne zahtijeva samo da mjera koja je izabrana u načelu bude primjerena ostvarivanju željenog cilja.“

Zaštita porodice može biti ustavno dopušteni cilj, ali uskraćivanje mogućnosti sklapanja braka istospolnim partnerima nije prikladno sredstvo za postizanje tog cilja. Oспоравана norma ničim ne može doprinijeti zaštiti tradicionalne porodice. Prvo, zasnivanje porodice nije uvjet za sklapanje braka. Drugo, uskraćivanje mogućnosti sklapanja braka istospolnim osobama samo po sebi ni na koji način ne utiče na život tradicionalne porodice koju mogu zasnovati heteroseksualne osobe.¹⁹

2.2. Posljedice

Odlukom Ustavnog suda Republike Slovenije od 16. juna 2022. godine²⁰, utvrđeno je da stav 1. člana 3. Družinskog zakonika (Porodični zakon), u dijelu u kojem je navedeno da je brak životna zajednica muža i žene, nije u skladu s

¹⁸ Predstavka br. 40016/98 od 24. 7. 2003. godine

¹⁹ U literaturi nalazimo stajališta da braku ozbiljno konkurirati može samo vanbračna heteroseksualna zajednica, s obzirom na to da u nju stupaju osobe koje ispunjavaju uslove za brak, ali umjesto braka zasnivaju ovu zajednicu, pa se tvrdi da zakonodavac može i treba da promovira brak davanjem mu prednosti pred vanbračnom zajednicom, odnosno pružanjem bračnim partnerima potpunije zaštite od one koja se osigurava vanbračnim partnerima – Bubić, S. (2005) “Istospolna zajednica u pozitivnom pravu i perspektive”, Zbornik radova “Aktuelnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse: Međunarodno savjetovanje”, br. 5/2005, str. 202. O promjeni prethodnih stajališta svjedoče i Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine (AP-4207/13 od 13. septembra 2016. godine, AP-4077/16 od 11. oktobra 2018. godine, AP-1117/22 od 19. septembra 2024. godine), iz kojih proizlazi da su brak i vanbračna zajednica izjednačeni “u svim pravima i obavezama”.

²⁰ Odluka broj UI-486/20-14, Up-572/18-36, Uradni list Republike Slovenije, broj 94/2022 od 13. jula 2022. godine. Dostupno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2022-01-2371>, preuzeto 27. 10. 2024. godine

Ustavom (tačka 2.), te obavezao Državni zbor da otkloni utvrđenu neustavnost u roku od šest mjeseci od objave Odluke u Službenom listu (tačka 3.), a do uklanjanja utvrđene neustavnosti iz tačke 2. Odluke, brak se smatra životnom zajednicom dvije osobe²¹.

Državni zbor je donio Zakon o izmjenama i dopunama Družinskog zakonika²², koji je na snagu stupio 31. januara 2023. godine.

Također, Ustavni sud konstatira da u tom momentu istospolni partneri imaju na raspolaganju dva instituta (životno partnerstvo i brak), te da ne može odlučivati o opravdanosti njihovog istovremenog postojanja. Međutim, sud ukazuje, zakonodavac će morati voditi računa da je otvoreno pitanje jednakog tretmana heteroseksualnih osoba, jer one imaju na raspolaganju samo jedan institut kojim mogu regulirati svoju zajednicu.

Čini se da se Ustavni sud vodio i rezoniranjem austrijskog Ustavnog suda²³ koji je *ex officio* revidirao odredbe o braku i registriranom partnerstvu.²⁴ Predmet je dospio pred Sud putem žalbe koju su podnijele dvije žene koje žive u registriranom partnerstvu, a koje su zatražile pravo na brak. Njihov zahtjev odbila je nadležna vlast Grada Beča, a potom i Bečki upravni sud.

²¹ U Nizozemskoj je izmjenama Građanskog zakonika najprije regulirano istospolno partnerstvo (1998), da bi potom bila promijenjena odredba o braku (2001), prema kojoj brak mogu sklopiti dvije osobe različitog ili istog spola. Međutim, to je otvorilo i pitanje prava na brak nizozemskog monarha. Odredba nizozemskog Ustava koja se odnosi na brak kralja i kraljice tumači se kao pravilo koje podrazumijeva isključivo brak između žene i muškarca, jer je vlada smatrala da se nasljedna monarhija ne može uskladiti s istospolnim brakom koji nikada ne može dovesti do prirodnog rođenja djeteta. Stoga vladar ili potencijalni sljednik na prijestolju ne smije sklopiti brak s partnerom istog spola – Alinčić, M. (2005) "Promjene u propisima o braku i drugim životnim zajednicama", Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 55 – br. 5/2005, str. 1190.

²² Uradni list Republike Slovenije, broj 5/23 od 16. januara 2023. godine. Dostupno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2023-01-0098>, pristupljeno 27.10.2024. godine

²³ Odluka od 4. 12. 2017. godine, stupila na snagu 31. 12. 2018. godine,

²⁴ Verfassungsgerichtshof Österreich (Ustavni sud Austrije): Distinction between marriage and registered partnership violates ban on discrimination. Dostupno na: https://www.vfgh.gv.at/medien/Ehe_fuer_gleichgeschlechtliche_Paare.en.php, pristupljeno 2. 12. 2024. godine

Zakon o registriranom partnerstvu (*Eingetragene Partnerschaft-Gesetz* – EPG) usvojen je 2009. godine, a stupio je na snagu 2010. godine. U to vrijeme, zakonodavac je imao cilj eliminirati diskriminaciju istospolnih parova, ali je, u kontekstu “određene tradicionalne percepcije”, zadržao dvije različite pravne institucije, tj. brak i registrirano partnerstvo.

Od tada je došlo do progresivnog približavanja između registriranog partnerstva i braka, što je rezultiralo time da su danas ove dvije pravne institucije u velikoj mjeri ekvivalentne u smislu sadržaja i pravnih posljedica, uprkos “nekolicini preostalih razlika”. Posebno što recentni zakonski okvir omogućava istospolnim parovima pravo na (zajedničko) usvajanje djece i korištenje zakonom dozvoljenih oblika medicinski potpomognute oplodnje.

Međutim, prema stavu austrijskog Ustavnog suda, danas se više ne može održati razlikovanje između braka i registriranog partnerstva bez diskriminacije istospolnih parova. Sama činjenica postojanja dvaju različitih pravnih instituta izražava stav da osobe s istospolnom seksualnom orijentacijom nisu jednake onima s heteroseksualnom orijentacijom. Time su oba pravna instituta otvorena za sve parove, bez obzira na seksualnu orijentaciju.

Diskriminirajući efekat ogleda se i u činjenici da, zbog različitih termina koji se koriste za označavanje bračnog statusa (‘u braku’ nasuprot ‘živi u registriranom partnerstvu’), osobe koje žive u istospolnom partnerstvu moraju otkrivati svoju seksualnu orijentaciju čak i u situacijama u kojima to nije i ne smije biti od značaja. Posebno, uzimajući u obzir historijski kontekst ovog pitanja, one su izložene riziku diskriminacije.

3. BOSANSKOHERCEGOVAČKA PERSPEKTIVA: (ne)naučena lekcija?

3.1. Različiti i nejednaki?

Bosna i Hercegovina pripada grupi zakonodavstava koja pravno ne prepoznaju odnose između istospolnih partnera, te nikakav oblik istospolnih zajednica života nije zakonom uređen. Tako, prema istraživanju Sarajevskog otvorenog centra (u daljem tekstu: SOC) iz 2023. godine²⁵, od 401

²⁵ Rozi izvještaj 2024. – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini (2024). Sarajevo: SOC, str. 49. Dostupno na: <https://soc.ba/rozi-izvjestaj-2024-godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-lgbti-osoba-u-bosni-i-hercegovini/>, pristupljeno 2. 12. 2024. godine.

ispitanika/ca, njih 24,69% izvijestilo je da je u trajnoj stabilnoj emotivnoj vezi s partnerom/icom istog spola, što ukazuje na to da istospolni parovi u Bosni i Hercegovini, praktično, žive u faktičkoj zajednici bez priznatih prava. Više od polovine ispitanika/ca (53,31%) izjasnilo se da bi, da su u mogućnosti, ipak zaključili životno partnerstvo ili zajednicu u BiH. Većina, njih 88,06%, bez obzira na lične stavove o pojedinim aspektima životnih zajednica, smatra da u BiH treba pravno regulirati istospolna partnerstva.

Proces analize i davanja prijedloga propisa kojim bi se regulirao pravni položaj istospolnih parova u FBiH traje još od 2018. godine. Zbog zahtjeva koji se pred njima postavljaju, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova aktivno zagovara da se i ova oblast mora normirati budućim zakonskim rješenjem. Imajući u vidu činjenice da se proces donošenja Zakona o životnim zajednicama lica istog spola u Federaciji BiH odugovlači od kraja 2018. godine, u FBiH pojavljuju se i novi zahtjevi istospolnih parova, koji se odnose na pitanja priznavanja roditeljskog staranja i prava djece istospolnih parova.

U junu 2023. godine Vlada FBiH donijela je Zaključak kojim je zadužila Federalno ministarstvo pravde, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i Federalno ministarstvo zdravstva da dostave imena eksperata/tica koji bi radili na izradi *lex specialis* Zakona o životnim zajednicama lica istog spola FBiH.²⁶

Dok se čeka donošenje *lex specialis* propisa kojim će se regulirati prava, istospolni partneri žive u faktičkim zajednicama i susreću se s mnoštvom izazova u svakodnevnom životnim situacijama. Primjerice, parovi koji su svoje partnerstvo registrirali u drugoj (najčešće susjednoj) državi (Hrvatska, Slovenija, Crna Gora) nailaze na prepreke prilikom promjene ličnog imena u dokumentima ili podizanja stambenog kredita, pri reguliranju boravišne dozvole (kada je jedno stranac), pa sve do zdravstvenog osiguranja i nasljednopravnih odnosa.

²⁶ To su učinila sva osim Federalnog ministarstva zdravstva (FMZ) koje to odbija učiniti i time čitav proces drži u blokadi. Vlada je u međuvremenu (bezuspješno) poslala čak 4 urgencije ka FMZ-u da dostavi prijedlog eksperata/ica. Na ovaj način bespotrebno se dodatno odugovlači proces rada na pitanju pravne zaštite istospolnih partnera u FBiH, a sve na štetu zaštite porodičnog života osoba koji žive u stabilnim istospolnim zajednicama. Vidi: Rozi izvještaj 2024, str. 16.

Trenutno su na sudovima u BiH, prema saznanjima SOC-a, aktivna četiri predmeta koja direktno proizlaze iz pitanja istospolnih životnih zajednica i porodičnog života. Dva predmeta se nalaze pred Ustavnim sudom BiH, a preostala dva na kantonalnim sudovima. Predmeti se odnose na nasljedstvo, priznavanje istospolnog partnerstva sklopljenog u inostranstvu i priznavanje državljanstva djetetu od istospolnih majki.²⁷

S obzirom na to da su porodični odnosi u BiH regulirani na entitetskoj razini i razini Brčko distrikta BiH, navedeni pokušaji reguliranja prava istospolnih parova vezuju se samo za FBiH. Za sada nema pokušaja institucija javne vlasti u Republici Srpskoj²⁸ i Brčko distriktu BiH da se ova pitanja pravno urede. Trebalo bi imati na umu da BiH predstavlja cjelovit prostor i da eventualno parcijalno reguliranje prava istospolnih parova na jednom dijelu teritorija može rezultirati samo dodatnim komplikacijama u raznim sferama ostvarivanja prava.

ESLJP je utvrdio²⁹ da kršenje prava na privatan i porodični život (član 8. EKLJP) postoji u slučajevima kada država ne pruži mogućnost istospolnim partnerima/cama da, u određenom obliku, formalno registričaju svoju zajednicu, te ostvaruju i štite svoja prava u zakonski prepoznatoj zajednici. ESLJP je ovim odlukama uspostavio standard za ispunjavanje pozitivne obaveze suživši polje slobodne procjene države.

²⁷ Rozi izvještaj 2024, str. 50.

²⁸ Milorad Dodik, predsjednik Republike Srpske, u više javnih istupa iznosio je različite homofobne izjave. Tako, jednom prilikom izjavio je „da će LGBT aktivistima biti zabranjen pristup svim obrazovnim institucijama u entitetu RS“, „za mene je neprihvatljiv zakon o istospolnim brakovima (...) imate mjesta, ostrva po svijetu gdje je to normalnost, izvolite, pređite i živite tamo“. Navedenu izjavu prenijeli su brojni mediji u Bosni i Hercegovini. Dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/dodik-lgbt-osobama-imate-ostrva-po-svijetu-gdje-je-to-normalnost-izvolite-i-zivite-tamo/230328090> od 28. 3. 2023. godine, pristupljeno 3. 12. 2024. godine.

²⁹ Vidi: Oliari i drugi protiv Italije, predstavke br. 18766/11 i 36030/11 od 21. jula 2015. godine i Vallianatos i drugi protiv Grčke, predstavke broj: 29381/09 i 32684/09 od 7. novembra 2013. godine, Orlandi i drugi protiv Italije, predstavke br. 26431/12, 26742/12, 44057/12 i 60088/12 od 14. decembra 2017. godine, Fedotova i drugi protiv Rusije, predstavka br. 40792/10, 30538/14 i 43439/14 od 17. januara 2023. godine.

Svakako bi trebalo još jednom naglasiti da stavovi ESLJP u navedenim predmetima (fn. 28) imaju dejstvo *erga omnes* prema svim državama članicama Vijeća Evrope, uključujući Bosnu i Hercegovinu, jer odražavaju pravne standarde i vrijednosti zaštićene Konvencijom.

Ovo je naročito značajno s obzirom na to da Konvencija ima primat i supremaciju u odnosu na sve domaće propise. U vezi s priznavanjem prava na određeni oblik istospolne zajednice života, bosanskohercegovački organi tako imaju obavezu da se u svom djelovanju direktno pozivaju na stavove Suda, budući da oni predstavljaju tumačenje Konvencije.

3.2. Ko će povući prvi potez?

S obzirom na inherentno i neodgovorno držanje onih na kojima je teret zakonskog reguliranja, možemo zaključiti da će sudovi u BiH biti (i već su) prva adresa za istospolne parove koji traže ostvarenje i zaštitu prava utvrđenih međunarodnim standardima i samim Ustavom BiH. U ovoj situaciji odgovornost za zaštitu prava prebačena je na sudove koji, prema dosadašnjoj praksi, ne shvataju značaj svoje funkcije i mogućnost direktnog pozivanja na dosegnute standarde u ovoj oblasti.

Redovni sudovi izrazito formalistički pristupaju, što je posljedica socijalističke pravne kulture, tumačenju pravne norme te shvatanju da se prava dodjeljuju pojedinim grupama zanemarujući princip jednakosti građana u pogledu ostvarivanja zakonom ustanovljenih prava (bez obzira na stvarnu ili pretpostavljenu ličnu karakteristiku). Ovaj pristup dovodi do situacije u kojoj niži redovni sudovi očekuju da će sudovi više instance u žalbenim postupcima riješiti sporno pravno pitanje, a u konačnici, iscrpljivanjem redovnih pravni lijekova, Ustavni sud BiH (ili Evropski sud za ljudska prava). Ne treba zanemariti činjenicu da su sudski postupci dugotrajni i iscrpljujući i da ovakav pristup ostvarivanju prava istospolnih parova ne pruža efikasnu zaštitu, niti se ispunjava pozitivna obaveza države (što uključuje obavezu svih sudova).

Pored izrazito dogmatskog shvatanja svrhe prava, očigledan je i nedostatak inicijative redovnih sudova u rješavanju pitanja ostvarivanja prava istospolnih parova. Kao indikator može poslužiti odsustvo zahtjeva upućenih Ustavnom sudu BiH o spornom pravnom pitanju i kompatibilnosti konkretnog zakona, a koji je bitan za odluku redovnog suda, s Ustavom i Evropskom konvencijom.

Na kraju, kao zaključak, očigledno je da će teret prvog (ili posljednjeg poteza) u regulaciji prava istospolnih parova biti na Ustavnom sudu BiH, a ne

na zakonodavcu. Zašto? U Hrvatskoj i Sloveniji proces afirmacije prava istospolnih parova traje već 20 godina i bez obzira na opstrukcije zakonodavne i izvršne vlasti, pod izlikom društvene stvarnosti i tradicije, sudovi su u konačnici rješavali ova pitanja i afirmirali ustavni i konvencijski princip nediskriminacije.

Imajući u vidu da je inicijator zakonodavnih promjena bio sud, očigledno je da, cijeneći iskustva drugih država, bosanskohercegovačko društvo ne mora prolaziti kroz sve neefikasne faze. Ostaje da vidimo da li će sudovi, primarno Ustavni sud BiH, slijedeći primjere drugih država prepoznati svoju moć i imati snage okončati agoniju istospolnih parova.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Partnerski odnosi, u svom mijenjajućem trajanju, prisutni su od postanka do danas. Nakon dekriminalizacije te, u vremenu poslije, priznavanjem određenih prava, u savremenom kontekstu teži se brisanju svake razlike među životnim zajednicama homoseksualnih i heteroseksualnih osoba.

Činjenica da je u vrijeme nastanka ključnih međunarodnih instrumenata brak bio rezerviran isključivo za osobe suprotnog spola ne može se razmatrati bez uvažavanja (društvenih) okolnosti u vrijeme njihovog nastanka. O tome svjedoče i stajališta najviših sudova: moć normotvorca slabi protekom vremena i promjenom društvenih uvjeta.

Izostaju razumna obrazloženja u kojima istospolne zajednice (i brak) predstavljaju prijetnju braku i njegovoj stabilnosti. Argumenti tradicije povlače se kao, u kamen uklesani, principi bez valjanih obrazloženja u čemu se sastoji i čemu služi ta tradicijska slika svijeta. Početno, pod tradicijom podrazumijevamo prenošenje, predaju znanja i spoznaja, običaja i kulturnih vrijednosti s generacije na generaciju ili dugotrajno uspostavljeni način mišljenja.³⁰

Tradicija oslikana kao najuzvišeniji ideal zajednice ne može biti interpretirana kao tradicijska konstrukcija koja nije temeljna ljudska prava. Neutemeljenim se čini svođenje tradicijske vizije braka na religijsku, imajući u vidu da većina evropskih pravnih sistema pravno priznaje samo brak zaključen pred organom svjetovne (civilne) vlasti. Tradicija je prihvatljiva u

³⁰ AniĆ, V., Goldstein, I. (2007). Rječnik stranih riječi. Zagreb: Novi Liber, Jutarnji list, str. 589.

mjeri u kojoj je razumna, i ne može biti objašnjena izvan uvažavanja posebnog konteksta, jer je razumijevanje tradicije oblikovano sadašnjim trenutkom. Na tom tragu, možemo zaključiti da je tradicija podložna reinterpretaciji, što bi podrazumijevalo i evaluaciju državne regulative instituta braka.

Konstitucionaliziranje zakonskih instituta opravdava se voljom većine koja odražava njihovu vlastitu sliku o ulozi braka, što je, drugim riječima, svedivo na ideološku interpretaciju jedne stvarnosti kojoj bi se trebalo, izgleda, bespogovorno prilagoditi.

LITERATURA

1. Alinčić, M. (2005) "Promjene u propisima o braku i drugim životnim zajednicama", Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 55 – br. 5/2005, str. 1165-1199.
2. Anić, V., Goldstein, I. (2007) Rječnik stranih riječi. Zagreb: Novi Liber, Jutarnji list.
3. Bakić, V. (1982) Porodično pravo u SFRJ. Beograd: Savremena administracija.
4. Banović, D., Kovačević, D. (2022). "Sexual Orientation and Gender Identity in the Countries of the Former Yugoslavia", *Jahrbuch für Ostrecht*, vol. 63/2022, 251–280.
5. B. H. Dodik LGBT osobama: Imate ostrva po svijetu gdje je to normalnost, izvolite i živite tamo. Klix. Dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/dodik-lgbt-osobama-imate-ostrva-po-svijetu-gdje-je-to-normalnost-izvolite-i-zivite-tamo/230328090>
6. Bubić, S. (2005) "Istospolna zajednica u pozitivnom pravu i perspektive", Zbornik radova "Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse: Međunarodno savjetovanje", br. 5/2005, str. 185-203.
7. Korać, A. (2005) "Ljudska prava i pravno uređenje istospolnih zajednica u domaćem zakonodavstvu", Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 55 – br. 3-4/2005, str. 801-834.
8. Marochini Zrinski, M. (2018). "Croatia", *East European Yearbook on Human Rights*, br. 1/2018, str. 143-152. Dostupno na: https://www.elevenjournals.com/tijdschrift/25897764/2018/1/EEY_HR_2589-7764_2018_001_001_008

9. Mitić, M. (1980) "Porodični zakon Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine", Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, br. 20/1980, str. 73-105.
10. Mitić, M. (1982) "Zakon o braku i porodičnim odnosima SR Hrvatske i SR Srbije: (nastavak iz prethodnog broja Zbornika)", Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 22 /1982, str. 63-81.
11. Rozi izvještaj 2024. – Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini (2024). Sarajevo: SOC. <https://soc.ba/rozi-izvjestaj-2024-godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-lgbti-osoba-u-bosni-i-hercegovini/>, pristupljeno 2. decembra 2024. godine.
12. Ustavni sud Republike Hrvatske. Priopćenje o narodnom ustavotvornom referendumu o definiciji braka. Broj: SuS-1/2013 od 14. novembra 2013. godine. Dostupno na: <https://arhiva.prs.hr/attachments/article/844/SuS-1-2013%20-%20PRIOPĆENJE.pdf>

Propisi i sudska praksa

1. Evropski sud za ljudska prava. Fedotova i drugi protiv Rusije, predstavka br. 40792/10, 30538/14 i 43439/14 od 17. januara 2023. godine. Dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-222750%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-222750%22]}) Evropski sud za ljudska prava. Karner protiv Austrije, predstavka br. 40016/98 od 24. jula 2003. godine. Dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-61263%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-61263%22]})
2. Evropski sud za ljudska prava. Oliari i drugi protiv Italije, predstavke br. 18766/11 i 36030/11 od 21. jula 2015. godine. Dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-156265%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-156265%22]})
3. Evropski sud za ljudska prava. Orlandi i drugi protiv Italije, predstavke br. 26431/12, 26742/12, 44057/12 i 60088/12 od 14. decembra 2017. godine. Dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-183083%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-183083%22]})
4. Evropski sud za ljudska prava. Vallianatos i drugi protiv Grčke, predstavke broj: 29381/09 i 32684/09 od 7. novembra 2013. godine. Dostupno na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-128294%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-128294%22]})

5. Krivični zakon SR Bosne i Hercegovine iz 1977. godine, *Službeni list Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine*, Godina XXXIII – Broj 16.
6. Odluka broj UI-486/20-14, Up-572/18-36. Uradni list Republike Slovenije, broj 94/2022 od 13. jula 2022. godine. Dostupno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2022-01-2371>
7. Ukaz o razglasitvi Zakona o spremembah Družinskog zakonika (DZ-B). Uradni list Republike Slovenije, broj 5/23 od 16. januara 2023. godine, <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2023-01-0098>
8. Ustav Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>
9. Ustavni sud Bosne i Hercegovine. Odluka AP-4207/13 od 13. septembra 2016. godine. *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, broj 83/16.
10. Ustavni sud Bosne i Hercegovine. Odluka AP-4077/16 od 11. oktobra 2018. godine. Dostupno na: https://www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/AP-4077-16-1156454.pdf
11. Ustavni sud Bosne i Hercegovine. Odluka AP-1117/22 od 19. septembra 2024. godine. Dostupno na: www.ustavnisud.ba/uploads/odluke/_bs/AP-1117-22-1431956.pdf
12. Ustavni sud Republike Hrvatske. Rješenje broj: U-I-4639/2014, U-I-5245/2014 i U-I-7660/2014 od 19. decembra 2023. godine. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/C12570D30061CE54C1258A8A003A4EA8/%24FILE/U-I-4639-2014%20i%20dr.pdf>
13. Verfassungsgerichtshof Österreich. Distinction between marriage and registered partnership violates ban on discrimination. Dostupno na: https://www.vfgh.gv.at/medien/Ehe_fuer_gleichgeschlechtliche_Paare.en.php
14. Visoki upravni sud Republike Hrvatske. Presuda broj: Usž 2402/21-4 od 20. aprila 2022. godine. Dostupno na: <https://www.dugineobitelji.com/wp-content/uploads/2022/05/2022-04-02-Presuda-VUS-Segota-Kozic.pdf>

THE ROLE OF COURTS IN RECOGNIZING SAME-SEX COUPLES' RIGHT TO MARRY – A PATH FOR BOSNIA AND HERZEGOVINA?

Abstract:

The paper examines the legal framework and case law concerning the right to marriage for same-sex couples, focusing on examples from Croatia, Slovenia, and Bosnia and Herzegovina. It analyzes three distinct approaches: the legal (and judicial) recognition of same-sex marriage, alternative legal arrangements, and the absence of legal recognition. The research delves into the legal, social, and institutional challenges tied to this issue, emphasizing the courts' role in shaping and safeguarding this right. Based on comparative insights, the authors argue that courts will play a key role in affirming the principle of non-discrimination in Bosnia and Herzegovina.

Keywords:

marriage, same-sex union, partnership, referendum, constitutional court

POSTUPAK PRUŽANJA PREKRŠAJNOPRAVNE ZAŠTITE OD RADNJI NASILJA U PORODICI I NASILJA PREMA ŽENAMA

zakonodavne aktivnosti

Đemaludin Mutapčić*

Povezanost Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine s novim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine

De lege lata - sa stanovišta važećeg (pozitivnog) prava u suzbijanju i prevenciji nasilja u porodici i nasilja prema ženama potrebno je ukazati i na povezanost Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: PZFBiH)¹ s novim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine², koji se primjenjuje od 22. marta 2025. godine (u daljem tekstu: ZZNPŽ). Danom početka primjene tog zakona, prestala je važnost ranijeg Zakona o zaštiti od nasilja u porodici³.

Kada je riječ o pojmu porodice, općepoznato je da je porodica, kao specifična društvena grupa, od nastanka u prastarim vremenima, trpjela burne promjene koje nisu okončane ni danas. Mnoštvo uzroka i uvjeta utiču na obilježja porodice tako da i danas, u istom društvu, regiji, gradu, selu ili ulici postoje različiti tipovi porodica. Zbog toga je teško odrediti nepromjenjiva i univerzalna suštinska obilježja porodice.

Porodica je prirodna i osnovna ćelija društva i ima pravo na zaštitu društva i države.

*Advokat

¹ („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05, 41/05 - ispr., 31/14 i 32/19 - odluka US).

² („Službene novine Federacije BiH“, broj 19/25).

³ („Službene novine Federacije BiH“, br. 20/13 i 75/21).

Zakonsku definiciju porodice daje i PZFBiH, tako što odredbama člana 2. propisuje da je porodica životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, usvojlaca i usvojenika i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu. Uređenje odnosa u porodici zasniva se na: a) zaštiti privatnosti porodičnog života; b) ravnopravnosti, međusobnom pomaganju i poštovanju članova porodice; c) obavezi roditelja da osiguraju zaštitu interesa i dobrobiti djeteta i njihovoj odgovornosti u podizanju, odgoju i obrazovanju djeteta; d) obavezi države da osigura zaštitu porodice i djeteta; e) pružanju starateljske zaštite djeci bez roditeljskog staranja i odraslim osobama koje se nisu sposobne same starati o sebi, svojim pravima, interesima i imovini.

U pogledu zaštite od nasilja u porodici PZFBiH propisuje da je u porodici zabranjeno nasilničko ponašanje bračnog partnera i bilo kojeg drugog člana porodice. Pod nasilničkim ponašanjem podrazumijeva se svako narušavanje fizičkog ili psihičkog integriteta u smislu člana 4. Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini⁴. U vezi s tim, treba istaći da je jedno od načela bračnog prava načelo ravnopravnosti, tako da PZFBiH propisuje da su bračni partneri ravnopravni u braku.

PZFBiH u odredbama od čl. 380. do 382. propisuje postupak zaštite od nasilničkog ponašanja u porodici tako da pravo na zaštitu od nasilničkog ponašanja u porodici imaju bračni partneri, vanbračni partneri i svi članovi porodice. Prema članu 127. PZFBiH dijete u porodici ima pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostrebe, zlostavljanja i zanemarivanja. Zaštitu od nasilničkog ponašanja dužni su pružiti policija, organ starateljstva i sud za prekršaje. Sva fizička i pravna lica dužna su odmah po saznanju za nasilničko ponašanje o tome dostaviti obavještenje nadležnoj policijskoj upravi. Policijska uprava dužna je odmah po prijemu obavještenja odstraniti i smjestiti u odgovarajuću ustanovu osobu koja se nasilnički ponaša ili od koje prijeti opasnost od nasilničkog ponašanja. Postupak zaštite od nasilničkog ponašanja u porodici je hitan i uredit će se posebnim zakonom Federacije.

U kaznenim odredbama PZFBiH u članu 383. propisano je da će se novčanom kaznom u iznosu od 2.000 KM do 20.000 KM kazniti za prekršaj

⁴ Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – pročišćeni tekst ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 32/2010).

pravno lice, odnosno ustanova ako ne odstrani osobu koja se nasilnički ponaša ili od koje prijeti opasnost od nasilničkog ponašanja. Novčanom kaznom u iznosu od 500 KM do 3.000 KM kaznit će se za navedeni prekršaj i odgovorno lice u pravnom licu, odnosno ustanovi.

Odredbama člana 2. (Usklađenost s pravnom stečevinom Evropske unije) ZZNPŽ se u zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine djelimično preuzima Direktiva (EU) 2024/1385 Evropskog parlamenta i Vijeća od 14. maja 2024. godine o suzbijanju nasilja prema ženama i nasilja u porodici (SL L2024/1385). Prema članu 3. ZZNPŽ cilj ovog zakona je zaštita žrtava nasilja u porodici i nasilja prema ženama (u daljnjem tekstu: nasilja), te suzbijanje i prevencija ovog nasilja kojim se krše ljudska prava i slobode koj su zagarantirana ustavima, zakonima, Konvencijom Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici i prihvaćenim međunarodnim ugovorima. U članu 4. ZZNPŽ je propisano da je zaštita od nasilja od javnog interesa za Federaciju, kantone, gradove i općine u Federaciji⁵.

S obzirom na interes javnosti, bitno je istaći da je novi Zakon precizno propisao radnje nasilja u porodici i nasilja prema ženama, i to: primjena sile na fizički integritet člana porodice, bez obzira na to je li nastupila povreda, napad na psihički integritet člana porodice, bez obzira na to da li je nastupila povreda psihičkog integriteta, postupanje koje može prouzročiti fizičku ili psihičku bol ili patnju člana porodice, drsko i bezobzirno ponašanje prema članu porodice, uzrokovanje straha ili osobne ugroženosti ili povredu dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom, verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice, seksualno nasilje, zlostavljanje, uznemiravanje i iskorištavanje člana porodice, praćenje, uhođenje i drugi slični oblici uznemiravanja člana

⁵ Općepoznato je da slučajevi nasilja u porodici i prema ženama u našoj zemlji postaju sve veći problem. Tačno je da nikada nijedno društvo svoje nevolje nije riješilo samo represijom i da je poenta na prevenciji, ali je veoma značajan i postupak pružanja prekršajnogpravnog zaštite od nasilja u porodici i prema ženama. U ovom radu nije riječ o krivičnompravnoj zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine. To može biti tema posebnih radova, nakon inoviranja Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 i 31/2023).

porodice, namjerno oštećenje, uništenje ili prometovanje zajedničke imovine ili imovine u vlasništvu ili posjedu člana porodice, oduzimanje ili uskraćivanje prava na ekonomsku neovisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu ovisnosti ili podređenosti, zabrana ili onemogućavanje korištenja zajedničke ili osobne imovine, raspolaganja osobnim prihodima ili imovinom stečenom osobnim radom ili nasljeđivanjem, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog domaćinstva i za brigu o djeci, zanemarivanje djece u njihovom odgoju, ponižavajuće postupanje prema djeci ili njihovo odgajanje fizičkim kažnjavanjem, oduzimanje djece ili izbacivanje iz stana člana porodice, uskraćivanje izdržavanja člana porodice, zanemarivanje starih, bolesnih ili iznemoglih članova porodice u njihovom negovanju ili liječenju, ograničavanje slobode komuniciranja člana porodice s drugim članovima porodice ili drugim osobama, nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice, onemogućavanje pristupa članu porodice zdravstvenoj zaštiti ili njezi, iscrpljivanje radom, izgladnjivanje, uskraćivanje sna ili neophodnog odmora člana porodice, nepridržavanje odluke nadležnog organa ili suda kojom je utvrđeno održavanje kontakta djece s roditeljem s kojim dijete ne živi, zadržavanje putne isprave ili nekog dokumenta člana porodice, zlostreba fotografija i snimaka člana porodice s ciljem njegove diskreditacije ili omalovažavanja njegove osobnosti; nasilje u porodici označava svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dođe u porodici ili domaćinstvu ili između bivših ili sadašnjih bračnih partnera odnosno partnera, neovisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom; nasilje prema ženama označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode, odnosno mogu dovesti, do fizičke, seksualne, psihičke odnosno ekonomske povrede odnosno patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu odnosno protivpravno lišavanje slobode, bilo u javnosti ili u privatnom životu; s tim što se pod radnjom nasilja u porodici i nasilja prema ženama smatraju i prijetnje navedenim radnjama.

Od početka primjene PZFBiH proteklo je oko dvadeset godina. Nakon donošenja ZZNPŽ i uporedo s njegovom praktičnom primjenom postavlja se pitanje kompatibilnosti PZFBiH sa ZZNPŽ i ukazuje se osnovanim i opravdanim harmonizacija PZFBiH sa ZZNPŽ u pogledu reguliranja suzbijanja nasilja u porodici i nasilja prema ženama.

Za razliku od PZFBiH i ranijeg Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, ZZNPŽ propisao je postupak pružanja prekršajnogopravne zaštite kogentnim normama (*ius cogens* – ovako i nikako drukčije).

ZZNPŽ u odredbama od čl. 22. do 24. uvodi hitne mjere zaštite, čija je svrha otklanjanje neposredne opasnosti po fizički i psihički integritet žrtve nasilja i njihove djece i sprečavanje ponavljanja nasilja. Kada postoje osnovi sumnje da je učinjeno nasilje nadležni policijski organ će, kada su za to ispunjeni ovim zakonom propisani uvjeti, odmah pismeno narediti hitne mjere zaštite o čemu je dužan obavijestiti nadležnog tužioca. Zahtjev za određivanje hitnih zaštitnih mjera nadležnom policijskom organu mogu podnijeti i nadležni tužilac, žrtva ili organ starateljstva. O tom zahtjevu nadležni policijski organ je dužan odlučiti u roku od šest sati od sata prijema zahtjeva. Nadležni policijski organ može odrediti jednu ili više hitnih mjera zaštite. U naredbi kojom se određuju hitne mjere zaštite unijet će se upozorenje o posljedicama kršenja hitnih mjera zaštite. Pismenu naredbu kojom se određuju hitne mjere zaštite policijski organ je dužan uručiti osobi prema kojoj su mjere određene. Osoba prema kojoj su mjere određene, za vrijeme trajanja mjera, ima pravo podnijeti pritužbu nadležnom tužilaštvu, koji je o pritužbi dužan odlučiti u roku od 12 sati od podnošenja pritužbe. Hitne mjere zaštite na osnovu naredbe policijskog organa stupaju na snagu odmah i mogu trajati najduže 48 sati. Nadležni policijski organ o naredbi kojom su određene hitne mjere zaštite bez odgađanja obavještava žrtvu nasilja i organ starateljstva.

Prema odredbama člana 34. ZZNPŽ nadležni policijski organ je obavezan za svaki prijavljeni slučaj nasilja izaći na lice mjesta, odmah izvršiti procjenu rizika za žrtve i djecu i uvijek kada je to neophodno radi zaštite žrtve i kada su ispunjeni ZZNPŽ propisani uvjeti podnijeti zahtjev za izricanje zaštitne mjere općinskom sudu na čijem području žrtva nasilja ima prebivalište ili boravište odmah, odnosno najkasnije u roku od 12 sati od saznanja za radnje nasilja. O podnesenom zahtjevu za izricanje zaštitne mjere nadležni policijski organ dužan je odmah obavijestiti nadležnog tužioca. Ako je taj zahtjev podnesen po isteku roka od 12 sati, sud je dužan razmotriti takav zahtjev. Uz taj zahtjev prilažu se prikupljeni dokazi i izvod iz kaznene, prekršajne i sve druge službene evidencije.

Odredbama od čl. 45. do 53. ZZNPŽ detaljno je propisano izjavljivanje žalbe u postupku pružanja prekršajnogopravne zaštite od radnji nasilja u porodici i nasilja prema ženama. Prema članu 54. ZZNPŽ, koji se odnosi na odlučivanje o žalbi, žalbu na rješenje suda kojim je izrečena zaštitna mjera može izjaviti podnosilac zahtjeva za izricanje zaštitne mjere, žrtva nasilja i osoba kojoj je izrečena zaštitna mjera. Žalbu na rješenje suda kojim je odbačen

zahtjev za izricanje zaštitne mjere ili postupak obustavljen može izjaviti podnosilac zahtjeva i žrtva nasilja. O žalbi odlučuje drugostepeni sud u sjednici vijeća. Drugostepeni sud razmotrit će žalbu na osnovu spisa i žalbe, u pravilu bez održavanja ročišta i obavezan je donijeti odluku u roku od tri dana od dana prijema žalbe. Odlučujući o žalbi drugostepeni sud može uvažiti žalbu, ukinuti rješenje i predmet vratiti prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje, žalbu odbiti kao neosnovanu ili uvažiti žalbu i preinačiti prvostepeno rješenje.

Što se tiče prekršajnih sankcija, odredbama člana 80. ZZNPŽ je propisano da će novčanom kaznom u iznosu od 500 KM do 4.000 KM biti kažnjena za prekršaj službena osoba koja prekrši obavezu hitnog postupanja, jer su subjekti zaštite dužni osigurati hitno rješavanje predmeta nasilja, vodeći računa da su interes i dobrobit žrtve prioritet u tim postupcima, a naročito ako je žrtva djeteta, osoba starija od 65 godina, osoba s invaliditetom i osoba pod starateljstvom. Novčanom kaznom u iznosu od 500 KM do 3.000 KM bit će kažnjene za prekršaj osobe zaposlene u subjektima zaštite, obrazovnim, socijalnim i zdravstvenim ustanovama, koje su dužne odmah prijaviti policijskom organu ili tužilaštvu djelo nasilja o kojem su obaviješteni ili o kojem saznaju na drugi način. Novčanom kaznom u iznosu od 1.000 KM do 6.000 KM bit će kažnjena za prekršaj službena osoba koja prekrši zakonsku odredbu da je svako dužan prijaviti krivično djelo kojim se vrši ili je izvršeno nasilje kada neprijavljivanje krivičnog djela predstavlja krivično djelo ili ukoliko je žrtva nasilja djeteta, ako je djeteta žrtva radnji nasilja, a djeteta je svaka osoba koja nije navršila 18 godina života, s tim da će se novčanom kaznom u iznosu od 800 KM do 5.000 KM kazniti za isti prekršaj i druge osobe koje nisu službene osobe zaposlene u subjektima zaštite, obrazovnim, socijalnim i zdravstvenim ustanovama.

U sistemskoj i pravnoj borbi, a s ciljem prestanka nasilja u porodici i nasilja prema ženama, u ZZNPŽ je zakonodavac propisao veoma precizan i konkretan zakonski postupak pružanja prekršajnogpravnog zaštite od nasilja u porodici i nasilja prema ženama. U kontekstu navedenog novi Zakon zahtijeva i više od apstraktnih, individualnih, profesionalnih kapaciteta na strani svakog od aktera u praktičnoj primjeni ZZNPŽ. ZZNPŽ zapravo zahtijeva od svakog od njih da izvrše pravovremene pripreme i dobro se upoznaju s faktičkim i pravnim pitanjima bitnim za konkretni predmet kao i da se pri obavljanju svih procesnih radnji propisani procesni rokovi strogo poštuju. U protivnom, zanemarivanje ovih profesionalnih dužnosti obavezno dovodi do teških procesnih posljedica u represivnoj djelatnosti.

U narednom periodu nužno je, bez odlaganja, usklađivanje PZFBiH sa ZZNPŽ. U tom smislu, u predstojećim izmjenama i dopunama PZFBiH⁶ osnovano je i opravdano brisanje odredbi koje se odnose na postupak pružanja prekršajnogpravne zaštite od radnji nasilja u porodici i nasilja prema ženama, s obzirom na to da je ta zakonska materija sadržana u ZZNPŽ i to u mjeri u kojoj je to moguće za pokretanje i okončanje represivne djelatnosti u prekršajnom postupku. U PZFBiH potrebno je odgovarajuće uključiti, pored nasilja u porodici i nasilje prema ženama⁷.

⁶ U Federalnom ministarstvu pravde je u toku izrada izmjena i dopuna PZFBiH.

⁷ PZFBiH u svom sadržaju, a i raniji Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u svom nazivu nisu imali određenje „i nasilja prema ženama“.

PRIKAZ XXIII SAVJETOVANJA IZ KRIVIČNOPRAVNE OBLASTI „NEZAVISNO PRAVOSUĐE U BOSNI I HERCEGOVINI: SUOČAVANJE SA KRIMINALOM BUDUĆNOSTI – AI I KRIVIČNO PRAVO”

prikaz

Hajrija Sijerčić-Čolić*

1. Udruženje sudija/sudaca u Federaciji BiH, zajedno s centrima za edukaciju sudija i tužilaca u Federaciji BiH i Republike Srpske, Ministarstvom pravde BiH, Udruženjem sudija BiH, Udruženjem sudija Republike Srpske, Udruženjem sudija Suda BiH, Udruženjem žena sudija BiH, Udruženjem sudija Brčko distrikta BiH, Udruženjem tužilaca BiH, Udruženjem tužitelja/tužilaca Federacije BiH, Udruženjem tužilaca Republike Srpske, Advokatskom/Odvjetničkom komorom Federacije BiH, Advokatskom komorom Republike Srpske te Pravosudnom komisijom Brčko distrikta BiH organizovalo je tradicionalno XXIII savjetovanje iz krivičnogpravnog oblasti pod nazivom „NEZAVISNOST PRAVOSUĐA U BOSNI I HERCEGOVINI SUOČAVANJE SA KRIMINALOM BUDUĆNOSTI – AI I KRIVIČNO PRAVO” (Neum od 2. do 6. juna).

Učesnicima Savjetovanja su se pozdravnim govorima obratili predsjednici Udruženja sudija/sudaca u Federaciji BiH Elis Sultanić i Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH Sanin Bogunić, ministri pravde Davor Bunoza, Vedran Škobić i Miloš Bukejlović, te direktori centara za edukaciju sudija i tužilaca Almir Tabaković i Slobodan Zec. Završetkom uvodnih obraćanja nastavljen je rasprava otvaranjem novih/starih pitanja o reformi pravosuđa u BiH (posebno iz ugla ulaska u EU); donošenju novog Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH; zakonodavnim aktivnostima u Federaciji BiH (riječ je o Prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona, novom Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama, Prijedlogu zakona o notarskoj službi, te budućim poromjenama u procesnom

** Dr. sc. Hajrija Sijerčić-Čolić, profesorica emeritus na Univerzitetu u Sarajevu
– Pravni fakultet*

krivičnom zakonodavstvu) te o aktivnostima Udruženja sudija/sudaca Federacije BiH u poboljšanju i unapređenju statusa nosilaca pravosudnih funkcija. Drugi segment plenarnog zasjedanja obuhvatio je pitanja nezavisnosti pravosuđa i nezavisnosti sudija – međunarodni i domaći standardi. Blanka Javorac-Završek, direktorica Centra za obrazovanje u pravosuđu, Ministarstvo za pravosuđe, Republika Slovenija, govorila je o odgovornosti i transparentnosti pravosudnih institucija kroz sudsku praksu EU. Dva važna pitanja koja je otvorila odnose se na sudsku nezavisnost i sudsku odgovornost. Dražen Triplao, sudija Vrhovnog suda Republike Hrvatske prenio je iskustva iz svoje zemlje o transparentnosti rada pravosuđa, ukazujući posebno na (ne)povjerenje u rad pravosuđa i odnos političara prema sudskim odlukama.

U nastavku rada prvog dana Savjetovanja panelisti su bili s Vrhovnog suda Federacije BiH (dr. sc. Ljiljana Filipović, Emir Neradin i Sedin Idrizović) i Vrhovnog suda Republike Srpske (prof. dr. Veljko Ikanović i Svetlana Marić). U raspravi su opravdano naglašena pitanja oko kojih postoje različiti stavovi u praksi i različite interpretacije pravnih normi. Riječ je o krivičnim djelima udruživanja radi vršenja krivičnih djela, privremenom oduzimanju predmeta, pravu na upotrebu jezika i pisma, korupciji, organizovanom kriminalitetu i krivičnim dijelima protiv životne sredine, ispitivanju osumnjičenog i posljedicama nepropisnog preduzimanja ove radnje dokazivanja.

Trećom sesijom u čijem radu su učestvovalе sudije Suda BiH (Davorin Jukić, Tatjana Kosović, Tanja Curović i Zoran Božić) zatvoren je prvi radni dan. Na dnevnom redu su se našle teme o protivzakonitom formiranju i pridruživanju stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama iz čl. 162. B Krivičnog zakona BiH – posebno povratak ratnika, pripadnika ISIL-a; pravnom okviru i praksi sudova u procesuiranju krivičnog djela trgovina uticajem te iskustvima u pružanju podrške svjedocima pred Sudom BiH.

Drugi dan Savjetovanja ponudio je zanimljive referate u okviru tri panela. Panel pod naslovom "Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima" bio je posvećen analizi prakse Tužilaštava BiH u predmetima organizovanog kriminaliteta i korupcije; zatim institucionalno-normativnim aktuelnim evropskim aktivnostima na razvoju naprednijih oblika oduzimanja nezakonito stečene imovinske koristi/imovine; koordinaciji i saradnji Federalne agencije za upravljanje oduzetom imovinom s pravosudnim institucijama u postupku oduzimanja i upravljanja nezakonito

stečenom imovinom, te prezentaciji Vodiča za oduzimanje imovine i imovinske koristi proistekle iz krivičnog djela. Učesnici panela bili su prof. dr. Eldan Mujanić, Zlatko Knežević, Miodrag Bajić, prof. dr. Sanela Latić, Emir Bašić i Jasna Pekić. Na panelu Advokatske/Odvjetničke komore Federacije BiH i Advokatske komore Republike Srpske i uz učešće Sonje Malić-Torbica, Mirne Avdibegović, Tatjane Vasić, Saše Labotića, Dragana Stanišića i dr. Nikole Sladoje razgovaralo se o pravu na obavještenje o optužbama u krivičnom postupku u svjetlu prakse Ustavnog suda BiH; primjeni blažeg zakona i postupku zamjene kazne zatvora novčanom kaznom; zatim o odgovornosti upravljača puta za štetu nastalu sudarom u nepravilno signalisanim raskrsnicama te posebnim oblicima međunarodne pravne pomoći kroz praksu. O neophodnom poznavanju razvoja etičkih i pravnih pravila o umjetnoj inteligenciji i zaštiti ljudskih prava, korištenju alata umjetne inteligencije u krivičnom pravu i pravosuđu, brojnim i intenzivnim promjenama u razumijevanju nekih temeljnih koncepata na području digitalizacije, digitalne transformacije te umjetne inteligencije raspravljalo se na panelu pod naslovom „Umjetna inteligencija, kriptovaluta, digitalni dokazi“, te „podpanelu“ o procesnim pitanjima umjetne inteligencije i kriptovaluta. Tom prilikom obuhvaćena su sljedeća pitanja: enkripcija digitalnih dokaza; evropski pravni okvir o umjetnoj inteligenciji i ljudskim pravima; kriptovalute, direktni porezi i PDV kroz prizmu krivičnih djela poreske utaje u BiH; oduzimanje kriptovaluta stečenih krivičnim djelom; izazovi i najbolje prakse; inicijalna pitanja primjene umjetne inteligencije u krivičnom postupku; umjetna inteligencija za digitalnu forenziku i dokazivanje; izazovi u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela iz oblasti visokotehnološkog kriminala i prikupljanju digitalnih dokaza; istrage digitalnog piratstva: krivičnopravni aspekti nelegalnih IPTV sistema. Moderator, referenti i autori na ovom panelu bili su: Almir Tabaković, Mila Antelj, Petar Majić, prof. em. dr. Hajrija Sijerčić-Čolić, Mladen Furtula, dr. Arben Murtezić, dr. Darko Soldat, mr. sc. Vahidin Đaltur, Dalibor Vrećo, Valentin Slišković i Nermin Keranović.

Treći dan Savjetovanja otvoren je plenarnim zasjedanjem o časti i ugledu kao vrijednostima zaštićenim materijalnim krivičnim pravom – s posebnim osvrtom na praksu Republike Srpske (Aleksandar Forca, MA). Nakon toga uslijedila su izlaganja na panelu „Nasilje u porodici“. O tim složenima i posebno aktuelnim pitanjima govorili su prof. dr. Ivanka Marković („Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici u praksi sudova Republike

Srpske"), dr. Muhamed Tulumović („Primjena novog Zakona o zaštiti od nasilja u porodici i nasilja prema ženama u Federaciji Bosne i Hercegovine“), Armin Imamović i Vanesa Jusufbegović („Nasilja u porodici, odnosno obaveze države u vezi s nasiljem u porodici prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, s praksom Evropskog suda i Ustavnog suda“) i prof. dr. Tamara Marić („Normativni okvir seksualnih delikata zasnovanih na nepostojanju pristanka“). Moderatorica je bila Živana Bajić.

Nakon rasprave o upravo navedenim temama, Savjetovanje je zatvoreno završnim zasjedanjem i prijedlogom zaključaka.

2. Zaključno se može istaći da su referati i diskusije obuhvatili aktuelna i složena pitanja nacionalnog i međunarodnog krivičnog zakonodavstva i pravosuđa, posebno ona koja se otvaraju u savremenom svijetu i na raskršću novih tehnologija, umjetne inteligencije, krivičnog zakonodavstva i krivičnog pravosuđa. Drugim riječima, okosnicu naučno-stručnih i istraživačkih aktivnosti ovogodišnjeg savjetovanja predstavljali su referati i diskusije o nezavisnom pravosuđu u Bosni i Hercegovini kroz prizmu suočavanja sa savremenim kriminalitetom i razvojem novih tehnologija, posebno umjetnom inteligencijom.

Tokom trodnevnog rada obrađeno je preko dvadeset tema, a prema službenim podacima Savjetovanju je prisustvovalo više od 450 učesnika iz BiH i regiona, iz reda sudija, tužilaca, advokata i pripadnika policijskih tijela, zatim predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti, akademske i međunarodne zajednice, te nevladinih organizacija. A učesnici su imali priliku razmijeniti znanja i iskustva iz različitih oblasti, razgovarati o unapređenju prakse, kao i o najaktuelnijim problemima s kojima se susreću u svakodnevnom radu. Shodno tome predloženi su i (okvirni) zaključci koji se fokusiraju na budući razvoj razmatranih pitanja i oblasti, zatim na upoznavanje s etičkim i pravnim pravila o informacionim tehnologija naročito onim koje simuliraju ljudsku inteligenciju, te korištenje alata umjetne inteligencije u krivičnom pravu i pravosuđu, uzimajući u obzir da isti donose revolucionarne promjene kako po pitanju efikasnosti krivičnih postupaka i olakšanog rada njegovim učesnicima, tako i u kontekstu beskompromisnog stava o potrebi očuvanja osnovnih krivičnoprocesnih načela, ljudskog dostojanstva i procesnih prava.

Ustavni sud Bosne i Hercegovine

sudska praksa

Pripremio: **Miodrag N. Simović***

OCJENA USTAVNOSTI ZAKONA

Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 19/25) i Pravilnik o postupku kandidovanja i izbora prvih članova Visokog sudskog i tužilačkog savjeta Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 25/25)

Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu Republike Srpske i Pravilnik o postupku kandidovanja i izbora prvih članova Visokog sudskog i tužilačkog savjeta Republike Srpske nisu u skladu s čl. I/2, III/3.b) i VI/5. Ustava Bosne i Hercegovine.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud primjećuje da se osporenim Zakonom o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu Republike Srpske (VSTSRS) propisuje rad VSTSRS, zatim njegova organizacija, nadležnosti i ovlaštenja. Također, propisuju se uvjeti i mandat za vršenje sudijske i tužilačke funkcije. Osim toga, propisuju se uvjeti za imenovanje i premještanje, privremeno upućivanje, ocjenjivanje, disciplinsku odgovornost, privremeno udaljenje od vršenja dužnosti, nespojivost dužnosti s drugim funkcijama i prestanak mandata sudija i javnih tužilaca, kao i druga pitanja u vezi s radom VSTSRS (član 1). Uz to, na osnovu člana 6. stav 2. Zakona o VSTSRS donesen je osporeni pravilnik i njime je reguliran postupak kandidiranja i izbora prvih članova VSTSRS. Međutim, državnim Zakonom o VSTVBiH („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 25/04, 93/05, 48/07, 15/08, 63/23, 9/24 i 50/24) je u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine osnovan VSTVBiH i reguliran njegov rad, organizacija, nadležnosti, ovlaštenja i uvjeti i mandat za vršenje sudijske i tužilačke funkcije, imenovanje sudija i tužilaca, disciplinska odgovornost sudija i tužilaca, privremeno udaljenje

* Prof. em. dr. Miodrag Simović, redovni član Akademije nauka i umjetnosti BiH, sudija Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u penziji

sudija i tužilaca od vršenja dužnosti, nespojivost dužnosti sudija i tužilaca s drugim funkcijama, prestanak mandata sudija i tužilaca i druga pitanja u vezi s radom VSTVBiH (član 1). Dakle, osporenim Zakonom o VSTSRS i Pravilnikom regulira se ista materija koja je već regulirana državnim Zakonom o VSTVBiH.

U vezi s tim, Ustavni sud ukazuje da su entiteti zaključili Sporazum o VSTVBiH. Na taj način, uz saglasnost entiteta, u oblasti pravosuđa je došlo do uspostavljanja nadležnosti Bosne i Hercegovine na osnovu člana III/5.a) Ustava Bosne i Hercegovine. To je istovremeno značilo i nadležnost Parlamentarne skupštine da, shodno članu IV/4.a) Ustava Bosne i Hercegovine, donese Zakon o VSTVBiH kojim je osnovan VSTVBiH kao nezavisni i samostalni organ koji ima zadatak da osigura nezavisno, nepristrasno i profesionalno pravosuđe (čl. 3. i 17. Zakona o VSTVBiH). Stupanjem na snagu Zakona o VSTVBiH, prestao je važiti Zakon o VSTSRS koji je do tada važio na teritoriji Republike Srpske (član 92). Na osnovu tog zakona sve odredbe ostalih entitetskih zakona su se morale usaglasiti sa Zakonom o VSTVBiH (član 93). Dakle, Zakonom o VSTVBiH uspostavljena je nadležnost države Bosne i Hercegovine u oblasti pravosuđa i taj zakon nesporno predstavlja odluku institucija Bosne i Hercegovine u smislu člana III/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine.

Međutim, osporenim Zakonom o VSTSRS i Pravilnikom se pravosuđe na teritoriji entiteta Republika Srpska izuzima iz nadležnosti VSTVBiH i stavlja u nadležnost novouspostavljenog VSTSRS. Na taj način se *de facto* i *de iure* nastoji uzurpirati nadležnost Bosne i Hercegovine u oblasti pravosuđa na teritoriji entiteta Republika Srpska i nadležnost u toj oblasti „vratiti“ entitetu Republika Srpska.

Dakle, postupak „vraćanja“ entitetima nadležnosti, koje su prethodno uspostavljene kao nadležnost Bosne i Hercegovine na osnovu člana III/5. Ustava Bosne i Hercegovine, u isključivoj je nadležnosti Parlamentarne skupštine BiH. Unilateralnim akcijama jednog od entiteta (povlačenjem prethodno date saglasnosti, donošenjem zakona koji reguliraju istu materiju i sl.) nije moguće (ponovo) uspostaviti nadležnost entiteta za onu oblast u kojoj je prethodno uspostavljena nadležnost države Bosne i Hercegovine na osnovu člana III/5. Ustava Bosne i Hercegovine.

Prema tome, imajući u vidu nesporan sadržaj Zakona o VSTVBiH, sadržaj osporenog Zakona o VSTSRS i Pravilnika kojim se preuzimaju

nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, kao i nespornu praksu Ustavnog suda, jasno je da u Ustavu Bosne i Hercegovine ne postoje odredbe na osnovu kojih bi se mogla opravdati ustavnost osporenih pravnih akata koje je donijela Narodna skupština Republike Srpske.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj U-8/25 od 29. maja 2025. godine)*

**NADLEŽNOST USTAVNOG SUDA U PITANJIMA KOJA MU JE PROSLIJEDIO
BILO KOJI SUD U BOSNI I HERCEGOVINI U POGLEDU TOGA DA LI JE
ZAKON, O ČIJEM VAŽENJU NJEGOVA ODLUKA ZAVISI, KOMPATIBILAN SA
USTAVOM BIH, SA EVROPSKOM KONVENCIJOM ZA ZAŠTITU LJUDSKIH
PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA I NJENIM PROTOKOLIMA ILI SA ZAKONIMA
BOSNE I HERCEGOVINE**

**Zakon o platama i drugim naknadama u sudskim i tužilačkim
institucijama na nivou Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i
Hercegovine“ br. 90/05, 32/07, 17/13, 5/14, 40/14, 48/15, 77/20, 9/23 i
29/23)**

**Zakon o platama i drugim naknadama u sudskim i tužilačkim
institucijama na nivou Bosne i Hercegovine nije u skladu s članom II/4.
Ustava Bosne i Hercegovine i članom 1. Protokola broj 12 uz Evropsku
konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda zbog toga što ne
sadrži odredbe o naknadama koje se isplaćuju u slučaju teške bolesti i
smrti člana uže porodice.**

Iz obrazloženja:

Da bi se ispitalo postojanje diskriminacije prema navedenoj odredbi, treba, prije svega, utvrditi postojanje adekvatne „uporedne grupe“ i „analogne ili relevantno slične situacije“ (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj U-12/23, tačka 36. dostupna na www.ustavnisud.ba). Podnosilac zahtjeva navodi da svi zaposlenici izvršne i zakonodavne vlasti u institucijama BiH ostvaruju tražene naknade prema članu 42. Zakona o platama u institucijama BiH. U vezi s tim, Ustavni sud podsjeća da je u Odluci broj U-9/24 zaključio da su sudije, tužioci i stručni saradnici pravosudnih institucija na nivou BiH uzimani kao uporedna grupa u odnosu na sudije, tužioce i stručne saradnike na entitetskom nivou i obrnuto. U tom kontekstu, Ustavni sud se u tom predmetu pozvao na Odluku broj U-25/22 u kojoj je

navedeno da su u odnosu na sudije i tužioce na nivou BiH „druga lica koja se nalaze u analognoj situaciji“ sudije i tužioci na nivou Federacije BiH budući da se u oba slučaja radi o nosiocima pravosudnih funkcija, samo na različitim pravosudnim nivoima (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj U-9/24, tačka 30. dostupna na www.ustavnisud.ba).

Dalje, Ustavni sud se u Odluci broj U-7/24, ispitujući da li se osporenim zakonom sudskim stručnim saradnicima u Kantonalnom sudu koji su raspoređeni u sudska odjeljenja uskraćuje pravo na usklađivanje prosječne mjesečne neto plate u BiH, detaljno bavio i pitanjem adekvatne uporedne grupe. Ustavni sud je u navedenom predmetu, polazeći od složenosti poslova koje stručni saradnici obavljaju, zaključio da su sudski stručni savjetnici Vrhovnog suda Federacije BiH adekvatna uporedna grupa u odnosu na sudske stručne saradnike u Kantonalnom sudu (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj U-7/24 od 19. septembra 2024. godine, tačka 37. dostupna na www.ustavnisud.ba).

Ustavni sud konstatira da Zakon o platama i drugim naknadama u sudskim i tužilačkim institucijama BiH ne propisuje pravo na naknadu za slučaj teže bolesti i smrti člana uže porodice. Ta činjenica je vidljiva iz samog teksta navedenog zakona, a te navode nisu osporili ni donosioci osporenog akta u odgovoru na zahtjev. Dakle, prema Zakonu o platama i drugim naknadama u sudskim i tužilačkim institucijama BiH, pravo na te naknade uskraćeno je ne samo stručnim saradnicima već i sudijama i tužiocima. Stoga je nesporno da postoji različit tretman između stručnih saradnika na državnom nivou i stručnih saradnika u pravosudnim institucijama na nivou entiteta Federacije BiH.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj U-16/24 od 23. januara 2025. godine)*

PRAVO NA LIČNU SLOBODU I SIGURNOST I PRAVO NA PRETPOSTAVKU NEVINOSTI

Pritvor

Ne postoji povreda prava iz člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. st. 1. tačka c) i 3. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada su redovni sudovi dali jasne i argumentirane razloge za postojanje osnovane sumnje i posebnih

prитvorskih razloga zbog kojih je apelantu produžen pritvor. Uz to, nema povrede prava na presumpciju nevinosti iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 2. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, odnosno da u osporenim rješenjima nije donijet zaključak o apelantovoj krivici.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud smatra da iz obrazloženja osporenih rješenja proizlazi da su sudovi prilikom produženja pritvora imali u vidu kako uvjete propisane zakonom tako i postojanje naročitih okolnosti. Sudovi su detaljno obrazložili koje su sve okolnosti cijenili, a naročito da se apelantu i ostalim optuženim na teret stavlja krivično djelo organiziranog kriminala, kao i činjenicu da još nisu identificirana sva lica za koja se sumnja da pripadaju kriminalnoj grupi. Okolnosti koje su navedene u osporenim odlukama, prema ocjeni Ustavnog suda, predstavljaju naročite okolnosti koje predstavljaju visok stepen iteracijske opasnosti i opasnosti od bjekstva u slučaju boravka apelanta i drugih optuženih na slobodi. Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud, suprotno navodima iz apelacije, smatra da su redovni sudovi u osporenim rješenjima, pri ocjeni opravdanosti produženja mjere pritvora, imali u vidu, s jedne strane, značaj osnovnog prava na slobodu i sigurnost i, s druge strane, naročite okolnosti koje su ispitane u svjetlu razloga „za“ i „protiv“ i ocijenjene u vezi s konkretnim okolnostima. Stoga su neosnovani apelantovi navodi o proizvoljnom produženju mjere pritvora, bez individualizacije i konkretizacije.

S obzirom na sve navedeno, Ustavni sud zaključuje da je pritvor produžen u skladu s garancijama člana 5. stav 1. tačka c) Evropske konvencije. Suprotno apelantovim navodima, redovni sudovi u konkretnom slučaju, u smislu osiguranja garancija obuhvaćenih članom 5. stav 3. Evropske konvencije, nisu propustili razmotriti može li se svrha pritvora ostvariti nekom drugom blažom mjerom za osiguranje apelantovog prisustva suđenju i uspješno vođenje krivičnog postupka, o čemu su također dali relevantne razloge.

Apelant ukazuje na sadržaj osporenih rješenja (za koja smatra da „imaju dejstvo jasne sudske objave“). Ustavni sud primjećuje da se radi o dijelu rješenja u kojem su razmotreni posebni pritvorski razlozi. Prije toga sud je razmotrio postojanje osnovane sumnje, te apelanta i druge osumnjičene tretira kao „osumnjičene“, ukazujući na tok i fazu postupka. Stoga, kada se rješenje pročita u cjelini, bez izvlačenja pojedinih dijelova iz konteksta, jasno

je da sud nije prejudicirao apelantovu krivicu, već, polazeći od onoga za šta su optuženi apelant i ostali optuženi, ukazuje na opasnost od ponavljanja krivičnog djela i opasnost od bjekstva. Stoga, u okolnostima konkretnog predmeta, Ustavni sud smatra da su neosnovani apelantovi navodi o kršenju presumpcije nevinosti iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 2. Evropske konvencije.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-2756/23 od 30. maja 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Refundiranje razlike novčanih sredstava

Redovni sudovi su osporenim odlukama povrijedili apelantičino pravo na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine kada su primijenili odluku Upravnog odbora tuženog bez ispitivanja njezine materijalno-pravne suglasnosti sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju, usprkos apelantičinim prigovorima iznesenim u tom pravcu.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da je u više svojih odluka razmatrao pitanje refundiranja razlike novčanih sredstava koja su apelanti kao poslodavci isplaćivali svojim uposlenicima za vrijeme privremene spriječenosti za rad i iznosa koje su kantonalni zavodi za zdravstveno osiguranje refundirali tim poslodavcima u skladu s odlukama o naknadi plaće za vrijeme privremene spriječenosti za rad koje su donijeli ti zavodi (vidi Ustavni sud, odluke o dopustivosti i meritumu br. AP-120/19 od 9. septembra 2020. godine i AP-3646/20 od 6. aprila 2022. godine, dostupne na internetskoj stranici Ustavnog suda www.usatavnisud.ba). Ustavni sud je u citiranim predmetima utvrdio kršenje prava apelanata na pravično suđenje jer je utvrđeno da su redovni sudovi obrazložili da su odluke koje su donijeli tuženi u tim postupcima (nadležni zavodi za zdravstveno osiguranje) zakonite s formalnog aspekta, s obzirom na to da su donesene na temelju izričitog zakonskog ovlaštenja, pri čemu nisu razmotrili materijalno-pravnu zakonitost takvih odluka.

Naime, Ustavni sud je u navedenim predmetima, između ostalog, istaknuo da odredbe Zakona o zdravstvenom osiguranju („Službene novine Federacije BiH“ br. 30/97, 7/02, 70/08, 48/11, 100/14, 36/18 i 61/22) daju diskrecijsko pravo upravnim odborima kantonalnih zavoda osiguranja da

svojim odlukama utvrde „visinu naknade plaće i najviši iznos naknade plaće“, ali da su se upravni odbori kantonalnih zavoda osiguranja pri donošenju odluka, kao podzakonskih akata, morali kretati u okvirima propisanim Zakonom o zdravstvenom osiguranju. Konačno, Ustavni sud je u navedenim predmetima zaključio da su redovni sudovi bili dužni, pored formalnog, ocijeniti i materijalnopravni aspekt zakonitosti odluka upravnih odbora tuženih u tim predmetima. Propuštanjem da tako postupe, usprkos prigovorima apelanata iznesenim u tom pravcu, redovni sudovi su povrijedili pravo apelanata na pravično suđenje.

Dovodeći stajališta iz navedenih odluka Ustavnog suda u vezu s okolnostima konkretnog predmeta, Ustavni sud zapaža da je i u ovom predmetu apelantica isticala da je odluka Upravnog odbora tuženog u suprotnosti sa Zakonom o zdravstvenom osiguranju. Stoga, podržavajući praksu iz odluka Ustavnog suda br. AP-120/19 od 9. septembra 2020. i AP-3646/20 od 6. aprila 2022. godine, te uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti konkretnog slučaja, Ustavni sud se u cijelosti poziva na obrazloženje iz navedenih odluka. Shodno tome, Ustavni sud smatra da je osporenou presudom Kantonalnog suda, kao konačnou odlukou u konkretnou postupku, povrijeđeno apelantičino pravo na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-560/21 od 27. marta 2025. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Prava i obaveze poslodavaca i zaposlenika u oblasti zdravstva na teritoriji Federacije BiH

Postoji kršenje apelantičinog prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine jer je Vrhovni sud Federacije BiH, nakon odluke Ustavnog suda, donio osporenu presudu, bez uvažavanja stava Ustavnog suda BiH iz odluke broj AP-3424/20, u kojoj je navedeno da odluka Ustavnog suda Federacije BiH broj U-34/12 ne djeluju retroaktivno, već od dana objavljivanja u službenim novinama, te je na taj način ponovnim obavezivanjem apelantice na isplatu naknade štete do dana stupanja na snagu odluke Ustavnog suda Federacije BiH, suštinski postupio na isti način kao u odluci koju je Ustavni sud BiH prethodno ukinuo.

Iz obrazloženja:

Vrhovni sud je svoj stav o pravnom djelovanju odluke Ustavnog suda Federacije BiH paušalno doveo u vezu s dijelom obrazloženja Ustavnog suda Federacije BiH iz odluke U-34/12, od 22. januara 2013. godine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ broj 19/13 od 8. marta 2013. godine) da je Kolektivni ugovor o pravima i obavezama poslodavaca i zaposlenika u oblasti zdravstva na teritoriji Federacije BiH bio neustavan u vrijeme zaključenja u odnosu na Posavski kanton. Vrhovni sud je, pri tome, zanemario odredbe Zakona o postupku pred Ustavnim sudom Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“ br. 6/95 i 37/03) koje se tiču pravnog djelovanja odluka Ustavnog suda Federacije BiH, te jasne stavove Ustavnog suda BiH iz odluke AP-3424/20 u vezi s tim pitanjem. Naime, Ustavni sud je u toj odluci posebno naglasio da je u konkretnom slučaju očigledno da Ustavni sud Federacije BiH u Odluci broj U-34/12 nije utvrdio prelazna rješenja, pa nema razloga da se djelovanje predmetne odluke računa drugačije, osim od dana objavljivanja u službenim glasilima (op. cit. AP-3424/20, tačka 33). Međutim, Vrhovni sud je u ponovnom postupku ponovo obavezao apelanticu na isplatu naknade štete do dana objavljivanja presude U-34/12, te je na taj način poslao poruku da navedena odluka Ustavnog suda Federacije BiH djeluje retroaktivno, što je nešto što Ustavni sud ne može prihvatiti imajući u vidu stavove iz navedene odluke.

Osim toga, navedeni stav Vrhovnog suda o retroaktivnom dejstvu odluke Ustavnog suda Federacije BiH suprotan je i načelu vladavine prava iz člana I/2. Ustava BiH. Naime, pravni akti u najširem smislu riječi (uključujući zakone, odnosno podzakonske akte itd.) su pravno validni i obavezujući sve dok se odlukom nadležnog tijela ne stave van pravne snage. Sve dok se određeni pravni akt ne stavi van snage, on je pravno obavezujući i oni koji ga primjenjuju ne mogu snositi posljedice zbog toga što su postupali prema pravno važećem aktu, koji u to vrijeme nije bio stavljen van pravne snage. Samo izuzetno odluke, kojim nadležna tijela stavljaju van snage određene pravne akte, mogu „djelovati unazad“, odnosno retroaktivno. Takvo dejstvo se uvijek mora odrediti u samoj odluci kojom se određeni pravni akt stavlja van snage. U konkretnom slučaju, prema Zakonu o postupku pred Ustavnim sudom Federacije BiH, Ustavni sud Federacije BiH nije odredio retroaktivno djelovanje svoje odluke, te stoga ni apelantica ne može da odgovara za pravne radnje koje su poduzete prije donošenja odluke Ustavnog suda Federacije BiH broj U-34/12.

Štaviše, Ustavni sud zapaža da se Vrhovni sud u osporenoj odluci nije ni referirao na pravni stav Ustavnog suda, niti je to učinio u odgovoru na apelaciju. Prema tome, Vrhovni sud nije postupio po odluci Ustavnog suda broj AP-3424/20 kojom je Ustavni sud utvrdio proizvoljnosti tog suda u dijelu obrazloženja o retroaktivnom djelovanju odluka Ustavnog suda Federacije BiH. Za Ustavni sud je to dovoljno da utvrdi kršenje apelantičinog prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine u odnosu na osporenu odluku Vrhovnog suda.

Ustavni sud smatra da su se o okolnostima konkretnog slučaja stekli uvjeti za primjenu člana 62. stav (5) Pravila Ustavnog suda koji omogućava da se Presuda Kantonalnog suda od 12. aprila 2017. godine, ostavi na pravnoj snazi.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-2312/22 od 19. septembra 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Obrazloženje presude

Povrijeđeno je apelantovo pravo na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda jer redovni sudovi, donoseći osporene presude, nisu poštovali načela prava na pravičan postupak „u cjelini“ zbog toga što važna pitanja, koja su od značaja za ishod spora, kao i od značaja za poštovanje apelantovih prava, nisu uvjerljivo i jasno obrazložili ili ih nisu uopće obrazložili ili su na takva pitanja proizvoljno primijenili relevantno pravo. Na taj način redovni sudovi su ostavili relevantna pitanja bez odgovora, što je neprihvatljivo s aspekta načela prava na pravičan postupak „u cjelini“. Imajući u vidu navedeno, predmetni postupak nije bio pravičan „u cjelini“ na štetu apelanta. Pri tome je prekršeno i pravo na pravično suđenje u odnosu na donošenje odluke u razumnom roku iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je konkretni postupak trajao oko deset godina i dva mjeseca bez prihvatljivog obrazloženja redovnih sudova.

Iz obrazloženja:

Imajući u vidu da se apelant spornim ugovorom podvrgao neposrednom izvršenju nad svojom cjelokupnom imovinom u slučaju da ne plati

kupoprodajnu cijenu u ugovorenom roku, Ustavni sud zapaža da je proizvoljan stav redovnih sudova da je u takvoj situaciji tuženi imao pravo jednostrano raskinuti ugovor. Naime, Ustavni sud podsjeća da je članom 124. ZOO-a (Zakon o obligacionim odnosima - „Službeni list SFRJ“ br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, „Službeni list Republike BiH“ br. 2/92, 13/93 i 13/94 i „Službene novine Federacije BiH“ br. 29/03 i 42/11) propisano da u dvostranim ugovorima, kad jedna strana ne ispunji svoju obavezu, druga strana može, „ako nije što drugo određeno“, zahtijevati ispunjenje obaveza ili, pod uvjetima predviđenim u idućim članovima, raskinuti ugovor prostom izjavom, ako raskid ugovora ne nastupa po samom zakonu, a u svakom slučaju ima pravo na naknadu štete. Osim toga, prema članu 23. Zakona o izvršnom postupku stav (4) („Službene novine Federacije BiH“ br. 32/03, 52/03, 33/06, 39/06, 39/09, 29/11, 74/11, 35/12, 35/12, 46/16, 36/17, 55/18 i 25/20), sporni ugovor ima status izvršne isprave jer je članom 90. Zakona o notarima („Službene novine Federacije BiH“ br. 45/02, 30/16 i 29/18) propisan kao izvršna isprava u situaciji kakva je ugovorena spornim ugovorom.

Dakle, član 124. ZOO-a nije mogao biti primijenjen na način na koji su ga primijenili redovni sudovi jer u konkretnom slučaju je nešto drugo određeno, a to je apelantov pristanak na neposredno izvršenje, kako je već rečeno. Druga opcija iz člana 124. ZOO-a bila bi zahtjev za ispunjenje obaveza, što bi podrazumijevalo tužbu pred sudom, ali je ona isključena podvrgavanjem apelanta neposrednom izvršenju bez odlaganja, dakle jer je već postojala izvršna isprava. Treću opciju – jednostrani raskid ugovora mogao je koristiti apelant pozivajući na član 123. ZOO-a jer su i sami redovni sudovi utvrdili teškoće u poslovanju tuženog do situacije da je hipotekarni povjerilac zatražio izvršenje i nad nekretninama koje su predmet ugovora, zbog čega je ispunjenje obaveze tuženog, kada je riječ o osiguranju brisovne dozvole i hipoteke za nekretnine koje su predmet ugovora, postalo neizvjesno, a redovni sudovi su zauzeli stav da odredbe člana 123. ZOO-a nisu bile primjenjive u postupku koji je rezultirao osporenim odlukama tih sudova.

Konačno, prema mišljenju Ustavnog suda, redovni sudovi su proizvoljno i selektivno primijenili i odredbe spornog ugovora i relevantne odredbe ZOO-a kada su odbili apelantov zahtjev za utvrđenje da je taj ugovor pravno valjan i obavezujući, odnosno usvajajući protivtužbeni zahtjev da je sporni ugovor prestao jednostranom izjavom volje tuženog zbog toga što apelant nije platio kupoprodajnu cijenu.

Ustavni sud ne nalazi obrazloženje u odlukama redovnih sudova zašto prilikom odlučivanja o apelantovom zahtjevu da je sporni ugovor pravno valjan i obavezujući - nije primijenjena ista odredba tog ugovora kao prilikom odbijanja protivtužbenog zahtjeva tuženog da mu apelant isplati naknadu na ime izgubljene dobiti. Odnosno ostaje nerazjašnjeno zašto su redovni sudovi zaključili da je izjava tuženog o jednostranom raskidu spornog ugovora zakonita, tj. u skladu s odredbama člana 124. ZOO-a, iako je njime ugovoreno izvršenje bez odlaganja nad apelantovom cjelokupnom imovinom u slučaju neplaćanja kupoprodajne cijene. Pri tome je nesporno da tuženi nije pokrenuo izvršni postupak za isplatu kupoprodajne cijene, a odredbama spornog ugovora stranke nisu ugovorile da u slučaju neplaćanja ugovorene cijene u ugovorenom roku tuženi može jednostrano raskinuti ugovor.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3993/22 od 11. jula 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Najbolji interes maloljetne djece

Ne postoji kršenje prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda budući da su redovni sudovi, pri donošenju odluka o povjeravanju i izdržavanju zajedničke maloljetne djece, detaljno i jasno obrazložili svoje odluke kako u pogledu utvrđenog činjeničnog stanja tako i u pogledu primjene pozitivnopravnih propisa, vodeći računa o najboljem interesu maloljetne djece, a takva obrazloženja Ustavni sud ne smatra proizvoljnim.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud smatra da se u konkretnom slučaju ne radi o „izvanrednim okolnostima“ na koje ukazuje navedena praksa Evropskog suda za ljudska prava. Naime, ni JU Centar za socijalni rad Tuzla ni vještak nisu mogli utvrditi da su kod maloljetne S. M. nastale posljedice zbog spornog događaja, niti da je tužiteljica uobičajeno i kontinuirano fizički kažnjavala djecu, jer se ni kod jednog djeteta nisu mogle uočiti posljedice fizičkog kažnjavanja. Pri tome, iz provedenih dokaza proizlazi da se sporni događaj dogodio samo jednom, a ne više puta ili u kontinuitetu. U vezi s tim, Ustavni sud zapaža da je od tada

maloljetna S. M. živjela jedno vrijeme kod oca, a onda se, na lični zahtjev, vratila da živi s tužiteljicom. Osim toga, Ustavni sud zapaža da je vještak u konkretnom slučaju konstatirao da čak i u situaciji da se navedeni događaj i desio na način kako je to apelant prijavio Tužilaštvu, to nije ostavilo nikakve trajne posljedice za psihičko zdravlje maloljetne S. M. Zbog toga, u okolnostima konkretnog slučaja, Ustavni sud smatra da činjenična i pravna utvrđenja sudova u odnosu na ova pitanja nisu ni proizvoljna niti „očigledno nerazumna“, već da su sudovi odgovorili na sva ključna pitanja i o tome dali relevantno obrazloženje.

Apelant smatra da je sud donio nezakonitu odluku kada ga je obavezao da retroaktivno plaća izdržavanje, odnosno da izdržavanje plaća od podnošenja tužbe. U vezi s tim, Ustavni sud zapaža da su sudovi obrazložili način na koji su primijenili odredbu člana 244. PZ-a (Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine - „Službene novine Federacije BiH“ br. 35/05, 41/05, 31/14, 32/19 i 94/20) koja jasno propisuje da će osobu koja je dužna davati izdržavanje, sud obavezati na plaćanje budućih mjesečnih iznosa izdržavanja [od podnošenja zahtjeva] (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-3781/19 od 27. novembra 2019. godine, tač. 34–39, dostupna na www.ustavnisud.ba). Imajući u vidu da su redovni sudovi obavezali apelanta na plaćanje izdržavanja od podnošenja tužbenog zahtjeva, dakle upravo u skladu s navedenom odredbom člana 244. PZ-a, Ustavni sud smatra da se ni u ovom dijelu ne može zaključiti da su sudovi postupali proizvoljno.

Također, Ustavni sud podsjeća da iz člana 3. stav 1. Konvencije o pravima djeteta proizlazi da će najbolji interes djeteta biti od prvenstvenog značaja u svim aktivnostima koje se tiču djece. Ustavni sud dalje podsjeća da je, prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, a koju podržava i Ustavni sud, zauzet stav da u postupcima u kojima se odlučuje o pravima djeteta „najbolji interesi djeteta bit će od prvenstvenog značaja“. Dakle, kada se radi o djeci, u obzir se moraju uzeti njihovi najbolji interesi (vidi, *mutatis mutandis*, Evropski sud, *Jeuness protiv Holandije*, presuda od 3. oktobra 2014. godine, stav 118. i Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-5156/15 od 10. maja 2017. godine, stav 35. dostupna na www.ustavnisud.ba). U tom kontekst, Ustavni sud zapaža da su u konkretnom slučaju redovni sudovi, imajući u vidu činjenice utvrđene na osnovu provedenih dokaza i njihove sveobuhvatne analize, dali relevantno obrazloženje o tome da je u najboljem interesu

maloljetne djece da budu povjerena tužiteljici vodeći računa da se, s ciljem ublažavanja posljedica odvojenog života, apelantu omogući da što češće s njima provodi vrijeme

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-4725/22 od 13. jula 2023. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Plaćanje naknade za korištenje javnih površina

Nije povrijeđeno pravo apelanata na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine jer je Kantonalni sud dao relevantne i dovoljne razloge za zaključak da nije postojao valjan zakonski osnov da se Odlukom o privremenom korištenju javnih površina na području općine Živinice određuje obaveza plaćanja naknade za korištenje javnih površina, odnosno jer ta odluka, na osnovu koje su donesena rješenja prvoapelanta i drugoapelanta, nije zasnovana na zakonu.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud, prije svega, zapaža da je odredbama ZUS-a (Zakon o upravnim sporovima - „Službene novine Federacije BiH“ broj 9/05), na koje se apelanti pozivaju, propisano da se zahtjev za vanredno preispitivanje ne može podnijeti zbog povrede pravila postupka koja se odnosi na pogrešno ili nepotpuno utvrđeno činjenično stanje. Međutim, Ustavni sud zapaža da apelanti uz apelacije nisu dostavili tužiočev zahtjev za vanredno preispitivanje iz kojeg bi proizlazilo da su tačni ti njihovi navodi, a da iz apelacionih spisa nesporno proizlazi da je tužilac u zahtjevu za vanredno preispitivanje isticao da su u postupku povrijeđene odredbe Zakona o upravnom postupku i odredbe Odluke o privremenom korištenju javnih površina na području općine Živinice Općinskog vijeća Općine Živinice od 5. aprila 2012. godine („Službeni glasnik Općine Živinice“ broj 5/2012). Osim toga, Ustavni sud zapaža i da se Kantonalni sud u osporenoj odluci pozvao, između ostalog, na odredbe člana 46. st. (1) i (2) ZUS-a, u vezi s odredbama člana 12. tačka 2) navedenog zakona. Naime, iz navedenih odredaba proizlazi da nadležni sud, presudom kojom uvažava zahtjev, može ukinuti sudsku odluku protiv koje je zahtjev podnesen. Pored toga proizlazi da se upravni akt može pobijati ako u tom aktu nije nikako ili nije pravilno primijenjen zakon, propis zasnovan na

zakonu ili opći akt. Dovodeći to u vezu sa zaključcima Kantonalnog suda iz osporene odluke, Ustavni sud taj prigovor apelanata smatra neosnovanim.

Dalje, apelanti povredu prava na pravično suđenje nalaze u tome što se Kantonalni sud „upustio“ u ocjenu zakonitosti Odluke, a to nije bio predmet konkretnog postupka. U vezi s tim, Ustavni sud podsjeća da je odredbama člana 41. ZUS-a propisano da se zahtjev za vanredno preispitivanje podnosi zbog povrede kantonalnog zakona ili drugih kantonalnih propisa ili zbog povrede pravila federalnog zakona o postupku koja je mogla biti od utjecaja na rješenje stvari. U konkretnom slučaju, osporenim presudom Kantonalnog suda usvojen je tužiočev zahtjev jer, kako je Kantonalni sud obrazložio, nije postojao valjan zakonski osnov da se Odlukom određuje obaveza plaćanja konkretne naknade, odnosno jer Odluka na osnovu koje su donesena osporena rješenja nije zasnovana na zakonu. Pri tome, Ustavni sud zapaža da je Kantonalni sud obrazložio da općine mogu imati samo one nadležnosti koje su im izričito povjerene, odnosno propisane nekim konkretnim državnim, federalnim ili kantonalnim zakonom, te da nisu zakonite obaveze za koje općina odredi da se moraju plaćati, a za čije donošenje im nadležnost nije povjerena, ustanovljena ili predviđena nijednim zakonom.

Prema tome, Ustavni sud zapaža da je Kantonalni sud jasno obrazložio zaključak da nijednim zakonom, koji se primjenjuje na području Tuzlanskog kantona, prvoapelantu nije dato ni ovlaštenje ni nadležnost da svojim aktima ustanovi obavezu plaćanja konkretne naknade, te da ne postoji valjan zakonski osnov da se Odlukom određuje obaveza plaćanja konkretne naknade. Ustavni sud takva obrazložjenja ne smatra proizvoljnim jer daju odgovor na argumente koji su ključni i odlučujući za donošenje odluke.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1513/21 od 29. maja 2025. godine.)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Izvršenje iz izvršenikove cjelokupne imovine do kompletnog iznosa

Nema kršenja prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada su redovni sudovi, shodno odredbama člana 139. stav 1. Zakona o stvarnim pravima i čl. 68. i 98.

Zakona o izvršnom postupku donijeli rješenja o dosudi i namirenju jer su zaključili da je apelant kao tražilac izvršenja i jedini kupac založene izvršenikove nepokretnosti - u cijelosti namiren, pri čemu su se redovni sudovi držali stavova Ustavnog suda.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da je „suština citirane odluke broj U-3/16 stanovište Ustavnog suda, prema kojem niti jedna odredba Zakona o izvršnom postupku („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 59/03, 85/03, 64/05, 118/07, 29/10, 57/12, 67/13, 98/14, 5/17, 60/17, 115/17, 58/18 i 66/18) ne sprječava redovne sudove, u svakom konkretnom slučaju, da zakluče da je tražilac izvršenja u cijelosti namiren ukoliko je kao jedini kupac postao vlasnik založene nepokretnosti kojom je bilo osigurano njegovo potraživanje, a koja je procijenjena na iznos veći od njegovog potraživanja prema izvršeniku. Zato, svako tumačenje koje bi išlo u pravcu da je tražilac izvršenja namiren samo do iznosa koji je platio na licitaciji, a najčešće se radi o simboličnim iznosima koji nisu ni približno uporedivi s iznosom na koji je procijenjena založena nepokretnost - vodilo povredi izvršenikovog prava na imovinu“ (vidi odluke Ustavnog suda br. AP-2721/20 od 11. maja 2022 i AP- 4380/13 od 22. decembra 2016. godine, dostupne na internet stranici Ustavnog suda www.ustavnisud.ba).

Ustavni sud zapaža da iz činjenica konkretnog predmeta proizlazi da je predmetno izvršenje provedeno na izvršenikovim založenim nepokretnostima kojim je izvršenik garantovao otplatu svog dugovanja apelantu. Također, proizlazi da su predmetne nepokretnosti procijenjene za više od polovine procijenjene vrijednosti predmetnih nepokretnosti, nakon čega je i doneseno osporeno rješenje o namirenju. Kako je apelant prihvatio svojину na predmetnim nepokretnostima (ako je bio nezadovoljan tržišnom vrijednošću založene nepokretnosti, apelant nije morao prihvatiti svojину nad njom, već je mogao predložiti/promijeniti predmet izvršenja, zatim da se izvršenje sprovede na nekoj drugoj imovini, ne (i) založenoj nepokretnosti izvršenika, ako bi to bilo povoljnije za apelanta), Ustavni sud smatra da se njegov stav iskazan u citiranoj odluci broj U-3/16, a koji je podržan i u odlukama br. AP-2721/20 i AP-4380/13, može primijeniti i na konkretan slučaj. Ustavni sud se zbog navedenog umjesto posebnog obrazloženja ove odluke poziva na obrazloženje navedenih odluka o istom pitanju. Pri tome,

Ustavni sud smatra da apelant svojim navodima nije doveo u pitanje navedene zaključke redovnih sudova, niti stavove Ustavnog suda iskazane u citiranim odlukama zbog kojih bi bilo potrebno promijeniti navedenu praksu. Zbog svega Ustavni sud smatra apelantove navode neosnovanim.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3855/20 od 8. juna 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Suđenje u razumnom roku

Postoji kršenje prava na suđenje u razumnom roku kao jednog od segmenata prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, budući da je postupak, koji je hitne prirode, u relevantnom periodu trajao 12 godina i oko 11 mjeseci, čemu je u najvećoj mjeri doprinijela dužina postupka pred Osnovnim sudom koji nije ponudio razloge za ovakvo prolongiranje donošenja odluke.

Iz obrazloženja:

Prije svega, Ustavni sud zapaža da je tokom trajanja postupka pred Vrhovnim sudom, 1. januara 2021. godine u Republici Srpskoj stupio na snagu Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku. Ustavni sud je u vezi s tim već utvrdio da pravna sredstva predviđena tim zakonom (zahtjev za ubrzanje postupka i tužba za utvrđivanje povrede prava na suđenje u razumnom roku i obeštećenje) predstavljaju efektivan pravni lijek koji apelanti u skladu s principom supsidijarnosti, trebaju iskoristiti prije podnošenja apelacije Ustavnom sudu (vidi, između ostalih, Ustavni sud, Odluka o dopustivosti broj AP-148/21 od 16. marta 2021. godine, tačka 12. dostupna na internet stranici Ustavnog suda, www.ustavnisud.ba). Međutim, s obzirom na dugotrajnost postupka i činjenicu da je osporena odluka donesena neposredno nakon stupanja na snagu tog zakona, Ustavni sud smatra cjelishodnim razmotriti navode apelanata o dužini trajanja postupka okončanog osporenim odlukom. Suprotno postupanje bi, u datim okolnostima, predstavljalo pretjeran teret za apelante.

Ustavni sud zapaža da je prijedlog za eksproprijaciju podnesen 29. marta 2005. godine, a da je rješenje Vrhovnog suda doneseno 8. aprila 2021. godine. Međutim, iz navoda apelacije slijedi da apelanti osporavaju samo dužinu postupka pred redovnim sudovima, odnosno od održavanja prvog ročišta pred Osnovnim sudom (14. novembar 2007. godine) do donošenja rješenja Vrhovnog suda. Ustavni sud podsjeća da, u skladu sa članom 31. Pravila Ustavnog suda, u svakom predmetu odlučuje u okviru apelacionih navoda. Shodno navedenom, a imajući u vidu i da je postupak bio prekinut zbog smrti pravnog prednika apelanata u periodu od oko šest mjeseci, Ustavni sud će razmotriti dužinu trajanja postupka od 12 godina i oko 11 mjeseci.

U konkretnom slučaju radi se o postupku eksproprijacije, odnosno određivanja naknade za eksproprijisanu nekretninu, koji je prema odredbama Zakona o vanparničnom postupku ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 36/09, 91/16 i 16/23) hitne prirode. Ustavni sud smatra da se nije radilo o složenom predmetu, kao i da se ne može zaključiti da su apelanti, odnosno pravni prednik apelanata svojim postupcima doprinijeli dužini trajanja postupka. Ustavni sud smatra da je ovaj postupak značajan za apelante.

Analizirajući ponašanje redovnih sudova, Ustavni sud nalazi da je u postupku doneseno više odluka. Međutim, Ustavni sud zapaža da je Osnovnom sudu trebalo četiri godine (prvi put), odnosno šest godina i nešto više od tri mjeseca (drugi put) da donese odluku o visini naknade za eksproprijisane nekretnine. Pri tome, Ustavni sud uočava da je Osnovni sud u odgovoru na apelaciju samo naveo da nije povrijedio pravo na suđenje u razumnom roku. Imajući u vidu navedeno, kao i to da je Ustavni sud u nizu svojih odluka utvrdio da postoji sistemski problem s rješavanjem predmeta pred sudovima u Bosni i Hercegovini u razumnom roku, što je posljedica sistemskih nedostataka u organizovanju pravosuđa i efektivnom ostvarivanju nadležnosti raznih nivoa javne vlasti u ovoj oblasti, za šta ne postoji ni djelotvoran pravni lijek (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 1680/16 od 10. maja 2017. godine, tač. 53-66. i druge odluke od 10. maja 2017. godine, sve dostupne na internetskoj stranici Ustavnog suda www.ustavnisud.ba), Ustavni sud smatra da dužina postupka u konkretnom slučaju ne zadovoljava standard „razumnog roka“ u smislu člana 6. stav 1. Evropske konvencije.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-2425/21 od 28. aprila 2025. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE I PRAVO NA IMOVINU

Stož osiguranja s efektivnim trajanjem

Nije povrijeđeno apelantovo pravo na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda s obzirom na to da je Vrhovni sud dao relevantne i dovoljne razloge za zaključak da je tuženi pravilno postupio kada je sporni period uračunao u apelantov staž osiguranja s efektivnim trajanjem i za taj period mu uplatio doprinose u smislu čl. 24. i 25. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, zbog čega je ispunjen uvjet za prestanak njegovog ugovora o radu u smislu člana 94. Zakona o radu. Također, Ustavni sud zaključuje da nije povrijeđeno apelantovo pravo na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda s obzirom na to da je tvrdnju o povredi tog prava apelant zasnovao na istim navodima koje je istakao u vezi s pravom na pravično suđenje, a Ustavni sud je te navode ocijenio neosnovanim. Osim toga, apelant nije pružio bilo kakve dokaze o navodnom kršenju tog prava iz kojih bi Ustavni sud zaključio da je te navode potrebno detaljnije ispitati.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud smatra da je Vrhovni sud dao relevantne i dovoljne razloge za zaključak da je tuženi pravilno postupio kada je sporni period uračunao u apelantov staž osiguranja s efektivnim trajanjem i za taj period mu uplatio doprinose u smislu čl. 24. i 25. Zakona o PIO-u (Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju - „Službene novine Federacije BiH“ br. 13/18, 93/19, 94/20, 90/21, 19/22 i 42/23), zbog čega je ispunjen uvjet za prestanak njegovog ugovora o radu u smislu člana 94. Zakon o radu („Službene novine Federacije BiH“ br. 26/16, 89/18, 23/20, 31/20, 49/21, 19/22, 44/22 i 39/24). Pri tome, Ustavni sud zapaža da Vrhovni sud nije utvrdio drugačije činjenično stanje od nižestepenih sudova, već je osporenu odluku donio na osnovu ovlaštenja iz člana 250. stav 1. Zakona o parničnom postupku („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15). Naime, Vrhovni sud je, kako to proizlazi iz obrazloženja presude, utvrdio da je u datim okolnostima pogrešno primijenjeno materijalno pravo, tj. član 4. Zakona o radnim odnosima, u vezi s odredbama Zakona o PIO-u. Osim

toga, Ustavni sud primjećuje da iz presuda na koje je ukazano u osporenoj odluci i iz odgovora tuženog na apelaciju - proizlazi da Vrhovni sud ima izgrađenu praksu o pitanju staža osiguranja pripadnika Oružanih snaga Republike BiH koji su do dana mobilizacije i nakon toga bili u radnom odnosu. Ustavni sud zapaža da osporena presuda korespondira toj praksi.

Konačno, Ustavni sud podsjeća da je već rješavao o istom činjeničnom i pravnom pitanju u predmetima u kojima su apelantima odbijeni gotovo identični tužbeni zahtjevi (vidi Ustavni sud, odluke o dopustivosti br. AP-3908/21 od 12. januara 2022. i AP-2214/20 od 9. septembra 2020. godine, dostupne na www.ustavnisud.ba). Ustavni sud u tim predmetima nije utvrdio proizvoljnost u zaključku redovnih sudova da je apelantima uplaćen redovan staž za period 1991-1995. godine, čime su ostvarili efektivni staž osiguranja po osnovu obaveznog osiguranja duži od 40 godina. Sud je također u tim odlukama naglasio da u staž obaveznog osiguranja nije uračunat poseban staž osiguranja koji su apelanti ostvarili kao pripadnici Armije RBiH (*idem*, AP-2214/20, tačka 3.)

U pogledu apelantovih navoda o ništavosti ugovora o cesiji od 5. februara 2021. godine zbog nedostatka njegove saglasnosti, Ustavni sud primjećuje da iz obrazloženja odluka redovnih sudova ne proizlazi da je apelant u postupku pred tim sudovima tvrdio da je navedeni ugovor ništavan, niti je postavio takav tužbeni zahtjev. Stoga, Ustavni sud, podržavajući svoju praksu u sličnim predmetima, ukazuje na to da te prigovore apelant ne može s uspjehom prvi put isticati u postupku pred Ustavnim sudom (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-1307/21 od 13. jula 2023. godine, tačka 36. s daljnjim referencama, dostupna na www.ustavnisud.ba). Nezavisno od toga, Ustavni sud ukazuje da povjerilac potraživanja koje je bilo predmet tog ugovora nije bio apelant, već pravni prednik tuženog. Stoga, shodno odredbama čl. 436–438. Zakona o obligacionim odnosima, za punovažnost tog ugovora nije bila potrebna apelantova saglasnost.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1730/24 od 11. jula 2024. godine)*

PRAVO NA IMOVINU

Hipoteka na spornim nekretninama

Nije došlo do povrede prava na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine budući da je miješanje u apelantovo pravo na imovinu bilo zakonito, da je služilo legitimnom cilju u javnom interesu, te da, imajući u vidu specifične okolnosti konkretnog slučaja, nije narušena pravična ravnoteža između apelantovog prava na imovinu i javnog interesa.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud ukazuje da apelant smatra da mu je pravo na imovinu povrijeđeno zbog toga što su sudovi u ranijem postupku opteretili njegove nekretnine radi namirenja duga koji nije njegov, pri čemu te nekretnine, kako apelant ističe, u vrijeme kada ih je on kupio nisu bile opterećene, pa je to suprotno principu povjerenja u javne knjige. Međutim, Ustavni sud, prije svega, zapaža da je hipoteka na spornim nekretninama zasnovana na osnovu notarski obrađenog i ovjerenog ugovora od 28. aprila 2010. godine radi osiguranja naplate kredita banke prema dužniku. Nasuprot tome, Ustavni sud zapaža da je osporenim odlukama odbačen apelantov zahtjev za brisanje hipoteke zbog toga što apelant, shodno relevantnim odredbama ZZK (Zakon o zemljišnim knjigama Federacije Bosne i Hercegovine - „Službene novine Federacije BiH“ br. 58/02, 19/03, 54/04, 32/19, 94/20 i 61/22), nije dostavio dokumentaciju koja bi predstavljala valjan osnov za brisanje hipoteke.

U vezi s tim, Ustavni sud ukazuje da je relevantnim odredbama ZZK propisano pod kojim uvjetima se može dozvoliti brisanje založnog prava, odnosno koju dokaznu dokumentaciju je potrebno priložiti uz zahtjev za upis. Kako proizlazi iz obrazloženja osporenih odluka, apelant u konkretnom postupku nije sudu dostavio brisovnu dozvolu banke kao valjan osnov za brisanje založnog prava, a to u postupku nije ni bilo sporno. Osim toga, Ustavni sud zapaža da je apelant pokrenuo parnični postupak u kojem je tražio da se utvrdi da su nezakoniti upisi hipoteke na osnovu rješenja Kantonalnog suda od 14. decembra 2015. godine. Dakle, iz navedenog proizlazi da se o zakonitosti ponovnog upisa hipoteke vodi drugi postupak i da će apelant u tom postupku imati priliku isticati sve argumente u pogledu navodnog nezakonitog postupanja Zemljišnoknjižnog ureda prilikom ponovnog upisa hipoteke i eventualne zaštite principa povjerenja u zemljišne knjige. Stoga, u

okolnostima konkretnog predmeta, Ustavni sud smatra da osporenim odlukama nije narušen princip proporcionalnosti između apelantovog prava na imovinu i legitimnog cilja koji se želi postići.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-474/21 od 29. maja 2025. godine)*

PRAVO NA SLOBODU KRETANJA I PREBIVALIŠTA

Mjere zabrane

Nije povrijeđeno apelantovo pravo iz člana II/3.m) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 2. Protokola broj 4 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je sud produžio mjeru zabrane, u skladu sa zakonom, zbog postojanja legitimnog cilja, za šta je dao adekvatno obrazloženje, a sama mjera u okolnostima konkretnog predmeta nije neproporcionalna.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud je u svojoj praksi, podržavajući praksu Evropskog suda za ljudska prava, već ukazivao da pravo iz člana 2. Protokola broj 4 uz Evropsku konvenciju jemči svakom licu pravo na slobodu kretanja unutar određene teritorije i pravo da napusti to područje, što podrazumijeva pravo putovanja u zemlju po izboru lica u koju može biti primljeno (vidi Evropski sud, *Khlyustov protiv Rusije*, presuda od 11. jula 2013. godine, predstavka broj 28975/05, tačka 64.) Prema praksi Evropskog suda, svaka mjera kojom se ograničava pravo na slobodu kretanja mora biti u skladu sa zakonom, težiti jednom od legitimnih ciljeva navedenih u trećem stavu člana 2. Protokola broj 4 i uspostaviti pravičnu ravnotežu između javnog interesa i prava pojedinca (vidi Evropski sud, *Nino Bevc protiv Hrvatske*, odluka od 28. aprila 2020. godine, predstavka broj 36077/14, tačka 46.)

Imajući u vidu da je trajanje mjera zabrane produženo u skladu s relevantnim odredbama ZKP (Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine - „Službeni glasnik BiH“ br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 49/17, 42/18, 65/18, 22/21 i 8/22), koji je

dostupan, jasan i precizan, Ustavni sud smatra da su mjere zabrane izrečene u skladu sa zakonom, kako to zahtijeva član 2. Protokola broj 4 uz Evropsku konvenciju. Dalje, Ustavni sud smatra da nesumnjivo postoji i legitiman cilj zbog kojeg je mjera izrečena, a to je osiguranje nesmetanog vođenja krivičnog postupka u kojem je apelant osumnjičen i koji se nalazi u fazi istrage.

Osnovni apelantov navod je da je mjera zabrane putovanja neproporcionalna jer dugo traje i predstavlja „pritisak“ na apelanta da preda određenu dokumentaciju. Ustavni sud ukazuje da osumnjičena i optužena lica mogu trpjeti određene restrikcije zbog postupka koji se protiv njih vodi. Ustavni sud zapaža da je apelant najprije bio u pritvoru, a kada je ta mjera ukinuta, određene su mu mjere zabrane, te konačno egzistira samo mjera zabrane putovanja. To sve jasno upućuje na revnosno postupanje suda, odnosno da sud, u skladu sa stanjem predmeta, teži da apelantu „olakša“ situaciju, koliko je to moguće, a da ipak osigura uspješno vođenje postupka.

Dalje, Ustavni sud primjećuje da je trajanje mjere zabrane u ZKP-u određeno u članu 126b. stav 5. U vezi s tim, Ustavni sud podsjeća na stav Evropskog suda da se u predmetima u kojima je zabrana putovanja donesena povodom krivičnog postupka, trajanje ograničenja ne može, samo po sebi, uzeti kao jedini osnov za utvrđivanje je li uspostavljena pravična ravnoteža između općeg interesa za pravilno vođenje krivičnog postupka i ličnog interesa podnosioca zahtjeva za uživanje slobode kretanja. To pitanje mora se ocijeniti prema svim posebnim obilježjima slučaja (vidi Evropski sud, *Miażdżyk protiv Poljske*, presuda od 24. januara 2012. godine, predstavka broj 23592/07, tačka 35. i dalje, s daljnjim referencama). U konkretnom slučaju, Ustavni sud primjećuje da apelant ne dovodi u pitanje tačnost razloga koje je sud naveo, a naročito da apelant ima državljanstvo SAD-a, da mu je tamo porodica, da nema posao i primanja u BiH i da se protiv njega vodi još jedan krivični postupak.

Imajući u vidu sve navedene okolnosti koje su opredijelile sud za produženje mjere zabrane, zajedno s činjenicom da je apelant osumnjičen i da je istraga u toku, Ustavni sud smatra da izrečena mjera u datim okolnostima nije neproporcionalna i da na apelanta nije stavljen pretjeran teret.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-2428/23 od 14. novembra 2024. godine)*

INKOMPATIBILNOST *RATIONE PERSONAE* APELACIJE S USTAVOM BOSNE I HERCEGOVINE

Apelacija će se odbaciti kao nedopuštena ukoliko je *ratione personae* inkompatibilna sa Ustavom Bosne i Hercegovine.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da, kao prvi uvjet za *ratione personae* dopustivost, apelant mora dokazati da je pobijanom presudom „pogođen“ u svojoj pravnoj poziciji.

Ustavni sud zapaža da apelant, kao nositelj sudske vlasti, koji je donio osporenu presudu, ukazuje da je tom presudom povrijeđeno njegovo pravo na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije i pravo na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Samim tim, apelant, u konkretnom slučaju, ne može tvrditi da je, kao donosilac osporene presude žrtva kršenja ustavnih prava, odnosno da je „pogođen“ u svojoj pravnoj poziciji.

Iz navedenog proizlazi da apelant ne uživa ustavnu zaštitu prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i prava na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine (vidi, *mutadis mutandis*, Ustavni sud, Odluka o dopustivosti, AP-929/06 od 17. aprila 2008. godine, dostupna na www.ustavnisud.ba).

U skladu s navedenim, a imajući u vidu odredbu člana 18. stav (3) točka i) Pravila Ustavnog suda, prema kojoj će se apelacija odbaciti kao nedopuštena ukoliko je *ratione personae* inkompatibilna s Ustavom Bosne i Hercegovine, Ustavni sud je odlučio kao u dispozitivu ove odluke.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3922/22 od 19. decembra 2022. godine)*

Evropski sud za ljudska prava

sudska praksa

Pripremio: **Harun Išerić***

Novi pregled novosti iz prakse Evropskog suda za ljudska prava (Sud) obuhvatit će presude i odluke donesene od 13. juna do 26. augusta 2025. godine, a povodom navoda o kršenju Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Konvencija). Ovaj pregled sadrži samo osnovne informacije o stavovima Suda u predmetima koji su zadobili pažnju stručne i šire javnosti, dok su odluke u cjelini dostupne na web stranici Suda.¹

U spomenutom periodu, Veliko vijeće Suda je objavilo „operativni dio“ presude u predmetu *Kovačević* (aplikacija broj 43651/22). Ono što je poznato jeste da je Sud većinom glasova donio odluku u kojoj je usvojio vladin prigovor dopustivosti, te je aplikaciju proglasio za nedopustivu zbog zloupotrebe prava na aplikaciju i izostanka status žrtve. Dva mjeseca poslije ove objave, odluka još uvijek nije objavljena na web stranici Suda. Međutim, odluka o nedopustivosti aplikacije ne znači da su poništeni meritorni argumenti o diskriminaciji, koje je prethodno usvojilo Vijeće u svojoj presudi kojom je većinski usvojilo aplikantovu aplikaciju.

U predmetu *Ivanković i drugi* (aplikacija broj 27237/24) Sud je prihvatio prijateljsku nagodbu, koja se odnosila na dužinu sudskog postupka u vezi s neizvršenjem odluka domaćih sudova donesenih u korist aplikanata, u privatnim građanskim postupcima. Interesantno je primijetiti da je prethodno belgijanska vlada zatražila mogućnost intervencije u ovom predmetu, a koja se nije desila zbog postignute nagodbe između aplikanata i BiH.

U predmetu *Karović i drugi* (aplikacija broj 43201/22 i druge) Sud je razmatrao plan Kantona Sarajevo iz 2022. godine, za izvršenje sudskih odluka

* Viši asistent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu,
h.iseric@pfsa.unsa.ba

¹ Odluke i presude Suda su dostupne na web stranici: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:\[%22\]JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22}}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:[%22]JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22}}).

donesenih na teret budžeta Kantona Sarajevo. Takav plan podrazumijeva izvršenje presuda hronološkim redom, u roku od pet godina, pod uvjetom postojanja dovoljnog iznosa finansijskih sredstava u budžetu, kao i dva paralelna mehanizma: momentalnu isplatu dugovanja u slučaju odricanja troškova postupka i kamata, kao i onaj u kojem takvog odricanja nema, a u kojem slučaju isplata se vrši u spomenutom roku od pet godina. Sud je prihvatio da ovakav plan zadovoljava konvencijske standarde i da ne predstavlja kršenje prava iz čl. 6 i čl. 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

Treba napomenuti da u ovom prilogu nećemo predstaviti presudu Velikog vijeća u predmetu *Ukrajina i Holandija protiv Rusije* (aplikacije br. 8019/16 i druge), imajući u vidu kompleksnost i obim ove presude (napisane na skoro 500 stranica). Predmet se ticao konflikta započetog u istočnoj Ukrajini 2014. godine, eskalacije poslije početka ruske invazije 2022. godine i rušenja aviona MH17 u istočnoj Ukrajini (a čija većina putnika su bili Holanđani). Čitatelje upućujemo da pročitaju datu presudu, koju su akademski radnici i bivši predsjednik Suda označili kao *najznačajniju u njegovoj historiji*.

ZABRANA MUČENJA, NEČOVJEČNOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA I KAŽNJAVANJA

Odbijanje da se zatvoreniku obezbijedi besplatna zubna proteza

U slučaju *Benyukh protiv Ukrajine* (aplikacija br. 39150/20) Sud je utvrdio kršenja čl. 3 (zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) i čl. 13 (pravo na efikasan pravni lijek) Konvencije. Slučaj se odnosio na stomatološki tretman aplikanta koji se nalazio u zatvoru na izdržavanju kazne, a posebno na 19-mjesečno kašnjenje u obezbjeđivanju zubne proteza uprkos zakonskim odredbama o dužnosti skrbi, koje ih čine dostupnim, besplatno, zatvorenicima kojima je utvrđena potreba za njima, ali nemaju sredstava da je kupe. Sud je utvrdio da su spomenute zakonske norme o dužnosti skrbi, postale neefikasne zbog kombinacije zakonskih, administrativnih i finansijskih prepreka u aplikantovom slučaju. Sud nije imao razloga sumnjati da mu je nedostatak proteza otežao hranjenje, promijenio govor i izgled lica, te da mu je uzrokovao patnju, koju su dodatno pogoršala druga medicinska stanja.

PRAVO NA SLOBODU I SIGURNOST LIČNOSTI

Nastavak pritvora i prikriveni cilj gušenja javne debate i ograničavanja slobode političke debate

U presudi u predmetu *Selahattin Demirtaş protiv Turske* (br. 4) (aplikacija br. 13609/20) Sud je utvrdio da je došlo do kršenja čl. 5 st. 4. (pravo na brzu odluku o zakonitosti pritvora), da je došlo do kršenja čl. 5 st. 1. (pravo na slobodu i sigurnost) zbog nedostatka razumne sumnje da je aplikant počinio krivično djelo; da je došlo do kršenja čl. 5 st. 3. (pravo da bude odmah izveden pred sudiju) zbog nedostatka relevantnih i dovoljnih razloga za zadržavanje aplikanta u pritvoru duže od četiri godine; da je došlo do kršenja čl. 5. st. 4. zbog nemogućnosti pristupa aplikanta i njegovog advokata istražnom spisu; i da je došlo do kršenja čl. 18. (ograničenje korištenja ograničenja prava) u vezi s čl. 5 st. 1. Konvencije. Slučaj se odnosio na pritvor prije suđenja, od 20. septembra 2019. godine nadalje, koji je određen aplikantu – jednom od kopredsjedavajućih Narodne demokratske stranke (HDP), prokurdske političke stranke. Sud je primijetio da je aplikant bio u pritvoru od 4. novembra 2016. godine. Veći dio tog vremena bio je pritvoren pod optužbama koje se odnose na "događaje od 6. do 8. oktobra 2014. godine", između ostalog. Veliko vijeće je prethodno utvrdilo da je sumnja u javno poticanje na počinjenje krivičnog djela u vezi s tim događajima nedovoljna (vidjeti presudu u predmetu *Selahattin Demirtaş protiv Turske* (br. 2) od 22. decembra 2020. godine). Aplikant je potom ponovo stavljen u pritvor, ovaj put uglavnom zbog optužbi za podstrekavanje na činjenje krivičnih djela u vezi s tim istim događajima – pet godina nakon što su se dogodili. Posebno, uprkos jasnoj vezi između nekih događaja i optužbi koje su dovele do pritvora od 4. novembra 2016. godine – kako je ispitano u presudi Velikog vijeća Suda – i pritvora od 20. septembra 2019. godine, vlasti koje su naredile drugo smještanje aplikanta u pritvor nisu pružile nikakvo pravno opravdanje za reklasifikaciju krivičnih djela koja mu se pripisuju, iz "potaknuti" u "podstrekavanje" na počinjenje krivičnog djela. Slično tome, iako je aplikant bio optužen za teška krivična djela, njihovi bitni sastavni elementi ne mogu se razumno smatrati utvrđenim u svjetlu postojećih dokaza. Posmatrano u cjelini, okolnosti su pokazale da su mjere koje su poduzele vlasti bile zasnovane na neadekvatnom obrazloženju i da su težile skrivenom cilju – gušenju javne debate i ograničavanju obima demokratske rasprave. Sud je zaključio da je ograničenje slobode aplikanta od 20. septembra 2019. godine i nadalje nametnuto u svrhe koje nisu one propisane čl. 5. Konvencije.

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Ograničenost preispitivanja od strane Saveznog vrhovnog suda Švicarske arbitražne odluke koja se odnosi na skup pravila Međunarodne asocijacije atletskih federacija

Predmet *Semenya protiv Švicarske* (aplikacija br. 10934/21) odnosio se na južnoafričku atletičarku međunarodnog nivoa koja se žalila na skup propisa koje je izdala Međunarodna asocijacija atletskih federacija, koji zahtijevaju od nje da smanji svoj prirodni nivo testosterona kako bi joj bilo dozvoljeno da učestvuje na međunarodnim takmičenjima u ženskoj kategoriji, te na odbacivanje njenih pravnih radnji kojima je osporila te propise pred Sudom za sportsku arbitražu (CAS) – koji ima sjedište u Švicarskoj – a zatim i pred Švicarskim saveznim vrhovnim sudom. Veliko vijeće je dio aplikacije proglasio za nedopustivu, zbog nepostojanja jurisdikcije Švicarske nad aplikanticom, u tom dijelu aplikacije.

Nasuprot tome, Sud je jednoglasno proglasio zahtjev prihvatljivim u dijelu koji se odnosi na čl. 6. st. 1., a potom je utvrdio i povredu prava na pravično suđenje. Sud je, prvo, smatrao da je žalba koju je aplikantica podnijela Saveznom vrhovnom sudu radi osporavanja odluke CAS-a stvorila jurisdiksijsku vezu sa Švicarskom, što podrazumijeva obavezu za tu državu da osigura poštovanje prava zaštićenih čl. 6. Konvencije, u postupku koji se vodio pred Saveznim vrhovnim sudom, a koji je, prema domaćem pravu, bio odgovoran za preispitivanje usklađenosti arbitražnih odluka sa materijalnim javnim poretком. Sud je prvo ukazao na strukturnu neravnotežu koja je karakterisala odnos između sportista i sportskih regulatornih tijela, a koja se ogledala u sljedećem: sportska regulatorna tijela bila su u poziciji da diktiraju uslove u svojim odnosima sa sportistima, a regulišući međunarodna sportska takmičenja, mogu nametnuti obaveznu i isključivu nadležnost CAS-a za ispitivanje sporova koji se odnose na taj sistem regulacije i vrše strukturnu kontrolu nad sistemom međunarodne sportske arbitraže. Sud je potom utvrdio da je poštivanje prava aplikantice na pravično suđenje zahtijevalo posebno rigorozno ispitivanje njenog slučaja iz tri razloga: (1) obavezna i isključiva nadležnost CAS-a nije joj nametnuta zakonom, već od strane sportskog regulatornog tijela; (2) spor se odnosio na jedno ili više "građanskih" prava; i (3) ta prava odgovaraju, u domaćem pravu, osnovnim pravima. Po mišljenju Suda, specifične karakteristike sportske arbitraže kojoj je aplikantica bila podvrgnuta – što podrazumijeva obaveznu i isključivu

nadležnost CAS-a – zahtijevale su rigoroznu sudsku reviziju koja bi trebala biti srazmjerna ozbiljnosti ličnih prava koja su bila dovedena u pitanje, od strane jedinog domaćeg suda s nadležnošću za obavljanje takvog zadatka. Međutim, Sud je smatrao da revizija Saveznog vrhovnog suda nije ispunila taj zahtjev, posebno zbog restriktivnog tumačenja pojma javnog poretka, u smislu Saveznog zakona o međunarodnom privatnom pravu. Shodno tome, Sud je utvrdio da aplikantica nije imala koristi od zaštitnih mjera predviđenih čl. 6 st. 1. Konvencije, s obzirom na to da Savezni vrhovni sud nije ispunio zahtjev da provede posebno rigoroznu proceduru preispitivanja.

Pravni lijekovi protiv dužine sudskog postupka u Grčkoj

U predmetu *Vervele protiv Grčke* (aplikacija br. 34012/20) Sud je utvrdio da je došlo do kršenja čl. 6 st. 1. (pravo na pravično suđenje) i čl. 13. (pravo na efikasan pravni lijek). Slučaj se odnosio na pretjerano dug građanski postupak koji je aplikantica pokrenula 22. juna 2001. godine protiv bolnice u Atini, gdje je radila kao čistačica, zbog neisplaćenih plata. Dana 27. februara 2020. godine, Kasacioni sud je odbacio njenu žalbu, pa je presuda postala konačna i dostupna aplikantici 9. aprila 2020. godine. Sud je posebno utvrdio da važeći pravni lijek nije bio efikasan jer nije dozvoljavao grčkim sudovima da razmatraju ukupno trajanje postupka, a tumačenje kriterija za procjenu šta predstavlja razuman rok i dosuđivanje pravične naknade nisu bili u skladu sa standardima utvrđenim u praksi Suda. Također je utvrđeno da je trajanje postupka u ovom slučaju – 18 godina, 9 mjeseci i 18 dana na tri sudske instance – čak i ako se isključujući kašnjenje koje se ne može pripisati vlastima, bilo pretjerano.

SLOBODA IZRAŽAVANJA

Kažnjavanje Googlea

Predmet *Google LLC i drugi protiv Rusije* (aplikacija br. 37027/22) odnosio se na sudski postupak u Rusiji zbog odbijanja uklanjanja određenog sadržaja sa YouTube platforme, uključujući političke video zapise, a koje su ruske vlasti smatrale nezakonitima; i neuspjeha u vraćanju funkcija monetizacije na YouTube kanalu Tsargrad TV, ruske televizijske kuće u vlasništvu ruskog oligarha koji je bio sankcioniran od strane Sjedinjenih Američkih Država i Evropske unije zbog svoje podrške ruskoj agresiji protiv Ukrajine. Google je pretrpio vrlo visoke novčane kazne kao rezultat ovih postupaka. Sud je utvrdio dvostruku povredu čl. 10. i povredu čl. 6. Konvencije.

Prvo kršenje člana 10. je utvrđeno u vezi s administrativnim postupkom vođenim zbog zahtjeva za uklanjanje sadržaja upućenog Googlu. Nacionalni sudovi nisu ispitali ove zahtjeve javne vlasti u svjetlu zahtjeva Konvencije, polazeći od pretpostavke da svako odstupanje od službenih narativa inherentno ugrožava nacionalne interese, bez procjene da li je sadržaj na YouTube platformi zapravo bio neistinit ili je predstavljao specifične rizike, te bez pružanja konkretnih dokaza o šteti. Pored toga, osporeni sadržaj, uključujući podršku zatvorenoj opozicionoj ličnosti i izvještavanje o ruskoj invaziji na Ukrajinu, je bio nesumnjivo u javnom interesu. Nesrazmjerne sankcije, koje iznose milijarde ruskih rubalja, stvorile su učinak zastrašivanja na hostovanje sadržaja koji kritizira rusku vlasti. Stoga miješanje nije bilo neophodno u demokratskom društvu.

Drugi povod za utvrđenje kršenje član 10. Konvencije ticao se zahtjeva za pružanje usluga Tsargrad TV-u. Sud je ponovio kako pravo na slobodu izražavanja uključuje negativni aspekt: pravo da se ne bude prisiljen na izražavanje. Nalozi ruskih sudova kojima se Google obavezuje da hostuje određeni sadržaj na svojoj platformi predstavljali su miješanje u to pravo. Sud je utvrdio da su izrečene kazne Googlu neviđene i očigledno nesrazmjerne. Početna kazna od 100.000,00 rubalja dnevno, koja se udvostručavala sedmično bez gornje granice, nije imala nikakve veze sa bilo kakvom štetom koju je pretrpio Tsargrad TV, čiji je prosječni prihod od oglašavanja bio samo 24.400,00 rubalja. Automatsko povećanje finansijskih kazni i njihovo proširenje putem "imitirajućih" tužbi učinilo je nemogućim za Google da održi svoju podružnicu u Rusiji. Nadalje, čak i nakon što je Tsargradu TV vraćen pristup, sudski izvršitelji su dobili odluku o nastavku oduzimanja Googleove imovine na osnovu stručnog izvještaja pripremljenog u roku od 24 sata, bez prethodne najave Googleu, efektivno proširujući opseg prvobitnog sudskog naloga na način koji nije kompatibilan s pravnom sigurnošću. Pretjerano visoke kazne i loša vjera u postupku izvršenja pokazali su da je miješanje u Googleova prava bilo nesrazmjerno bilo kojem legitimnom cilju koji se navodno težilo, kršeći član 10. Konvencije.

U pogledu kršenja člana 6 Konvencije, Sud je ponovio da se u presudama sudova i tribunala trebaju adekvatno navesti razlozi na kojima se zasnivaju. U provedenim postupcima, ruski sudovi su izrekli novčane kazne kompaniji Google LLC na osnovu ukupnih prihoda više subjekata, bez pružanja adekvatnog opravdanja za ovaj pristup. U postupcima izvršenja, sudovi su

donijeli odluke bez detaljne analize pravnog osnova za utvrđivanje odgovornosti zasebnog pravnog subjekta za tuđe novčane kazne. U građanskim postupcima koji se odnose na Tsargrad TV, sudovi nisu dali adekvatno obrazloženje za utvrđivanje nadležnosti uprkos izričitim ugovornim klauzulama o nadležnosti. Sud je zaključio da su ovi nedostaci u obrazloženju sudskih odluka, prekršili čl. 6. st. 1. u odnosu na sve kompanije aplikanta.

Izricanje uslovnih kazni aplikantima zbog uklanjanja službenog portreta francuskog predsjednika u gradskim vijećnicama

U presudi u predmetu *Ludes i drugi protiv Francuske* (aplikacije br. 40899/22, 41621/22 i 42956/22) Sud je većinom glasova utvrdio da nije došlo do kršenja čl. 10 Konvencije. Predmet se odnosio na krivičnu osudu aplikanata – ekoloških aktivista – i izricanje uslovnih kazni za krađu počinjenu u zajedničkom poduhvatu, nakon što su skinuli službene portrete francuskog predsjednika u nekoliko gradskih vijećnica i odbili ih vratiti. Aplikanti su nastojali skrenuti pažnju na neaktivnost države u vezi s njenim obavezama na COP21 samitu o klimi i borbi protiv klimatskih promjena općenito. Sud je prvo primijetio pažnju koju su domaći sudovi posvetili procjeni proporcionalnosti predmetnog miješanja sa stanovišta čl. 10 Konvencije, uzimajući u obzir kontekst aktivnosti i motive aplikanata. Posebno je smatrao da su domaći sudovi valjano zasnovali svoje odluke o osudi aplikanata na činjenici da portreti nisu vraćeni, nakon što su istakli da bi samo njihovo uklanjanje bilo dovoljno da aplikanti prenesu svoju poruku. S obzirom na mali iznos izrečenih novčanih kazni i činjenicu da su one bile uslovne, Sud je zaključio da kazne koje su bile među najblažim propisanim, nisu bile nesrazmjerne legitimnom cilju koji se težilo postići.

SLOBODA OKUPLJANJA I UDRUŽIVANJA

Zabrana šovinističkih proruskih okupljanja

U predmetu *Rodina i Borisova protiv Latvije* (aplikacije br. 2623/16 i 2299/16) Sud je utvrdio da nije bilo kršenja čl. 11 (sloboda okupljanja i udruživanja) u svjetlu čl. 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. Slučaj se odnosio na odbijanje vlasti da dozvolje udruženju Rodina da organizuju javna okupljanja u Rigi, na bivši Dan pobjede u SSSR-u, u blizini sovjetskog spomenika pobjedi, kao i okupljanje u organizaciji druge aplikacije, ispred

ukrajinske ambasade. Sud je posebno utvrdio da su protesti imali pravi cilj ili omalovažavanje letonske nacije i jezika ili podrška ilegalnim separatističkim grupama u Ukrajini, u kontekstu napetosti u Latviji i prijetnje od Rusije. Sveukupno, zabrane su zadovoljile hitnu društvenu potrebu i bile su proporcionalne.

ZABRANA DISKRIMINACIJE

Diskriminacijska provjera identiteta aplikanata od strane policije

U predmetu *Seydi i drugi protiv Francuske* (aplikacija br. 35844/17) Sud je utvrdio da nije došlo do kršenja čl. 14 (zabrana diskriminacije) u vezi sa čl. 8 (pravo na poštovanje privatnog života) Konvencije, u njegovom proceduralnom aspektu, u vezi s obavezom utvrđivanja da li su diskriminatorne osnove igrale ulogu u provjeri identiteta šest aplikanata; da nije došlo do kršenja čl. 14 u vezi sa čl. 8 Konvencije, u njegovom meritornom aspektu, u vezi s navodnom diskriminatornom prirodom provjere identiteta pet od šest aplikanata; kao i da je došlo do kršenja čl. 14 u vezi sa čl. 8 Konvencije, u njegovom meritornom aspektu, u vezi s navodnom diskriminatornom prirodom provjere identiteta šestog aplikanta; da nije došlo do kršenja čl. 13 Konvencije. Slučaj se odnosio na provjere identiteta od strane policije kojima su aplikanti – koji su sebe opisali kao afričkog ili sjevernoafričkog porijekla – bili podvrgnuti između 2011. i 2012. godine, a za koje su tvrdili da predstavljaju rasno ili etničko profiliranje. Što se tiče proceduralnog aspekta i navodnog kršenja dužnosti utvrđivanja da li su diskriminatorne osnove igrale ulogu u provjerama identiteta aplikanata, Sud je utvrdio da su domaći sudovi, u stvari, ispunili tu dužnost provođenjem uravnotežene, objektivne i sveobuhvatne procjene predmeta pred njima. Što se tiče meritornog aspekta i navodne diskriminatorne prirode provjera identiteta, Sud je prvo smatrao da je domaći pravni i administrativni okvir koji se primjenjivao u vrijeme događaja bio kompatibilan sa zahtjevima čl. 14. u vezi sa čl. 8. Konvencije i da nije otkrio sistemski nedostatak. Drugo, u vezi s pitanjem dokazivanja diskriminacije, Sud je bio pozvan da u svakom slučaju ispita da li sporne činjenice, procijenjene u svjetlu cjelokupnog konteksta u Francuskoj – kako u smislu načina na koji su provjere izvršene, tako i u odnosu na okolnost slučaja – predstavljaju pretpostavku diskriminirajućeg postupanja. Ukoliko bi to bio slučaj, na Sudu je bilo da provjeri da li je tužena država pružila objektivno, nediskriminirajuće opravdanje za provjere. Poput

domaćih sudova, Sud je smatrao da, za provjere identiteta pet od šest aplikanata, od kojih su svi imali barem jednu utvrđenu pravnu osnovu, nisu izneseni individualizirani *prima facie* dokazi o diskriminaciji u postupanju demonstriranjem koegzistencije dovoljno jakih, jasnih i usklađenih zaključaka koji mogu dovesti do pretpostavke diskriminirajućeg postupanja. U odnosu na šestog aplikanta, čiji je identitet provjeravan tri puta u deset dana, Sud je smatrao da sve okolnosti vezane za provjere – od kojih jedna nije imala pravni osnov – uzimajući u obzir zajedno i u vezi sa službenim izvještajima i statistikama, predstavljaju koegzistenciju snažnih, jasnih i usklađenih zaključaka koji mogu dovesti do pretpostavke diskriminacije. Teret dokazivanja je stoga prebačen na državu, koja nije uspjela pružiti objektivno i razumno opravdanje ni za jednu od tri provjere. Sud je zaključio da je u slučaju tog aplikanta postojala pretpostavka diskriminatornog postupanja prema njemu, koju država nije mogla opovrgnuti. Konačno, Sud je utvrdio da su aplikanti imali djelotvoran pravni lijek pred domaćim sudovima.

PRAVO NA IMOVINU

Oduzimanje neprijavljenog novca u gotovini prilikom prelaska državne granice

U predmetu *Aksüngür i drugi protiv Srbije* (aplikacije br. 69080/13 i druge) Sud je utvrdio da je došlo do kršenja prava iz čl. 1. Protokola br. 1 (pravo na imovinu). Predmet se odnosio na oduzimanje novca u gotovini, koje aplikanti nisu prijavili prilikom prelaska srbijanske granice. Sud je utvrdio da je domaći zakonodavni okvir bio neprecizan i širok, jer nije precizirao u kojim situacijama i pod kakvih okolnostima će doći do oduzimanja novca u gotovini prilikom prelaska granice. Sud je dalje napomenuo da relevantni zakon nije utvrdio iznos strane valute koji nerezident može legalno prenijeti preko srbijanske granice, već samo da je takav prijenos podložen zahtjevima za prijavu i ovjeru. Istovremeno, praksa relevantnih domaćih sudova, uključujući Ustavni sud Srbije, bila je nedosljedna i stoga nije uspjela razjasniti predvidljive posljedice određene radnje. Država je tvrdila da je miješanje u prava aplikanata imalo za cilj borbu protiv pranja novca. Sud, napominjući da srbijanski sudovi nisu utvrdili nikakvu zlu namjeru kod aplikanta, posumnjao je da se može reći da je miješanje države poslužilo tom cilju. Štaviše, iz dostupnih informacija u spisima predmeta ne čini se da su carinski organi obavijestili nadležno tijelo za sprečavanje pranja novca o neprijavljenom

novcu oduzetom od bilo kojeg od aplikanata. Nadalje, nije bilo naznaka da su aplikanti ikada bili osumnjičeni za bilo kakvu kriminalnu aktivnost ili da je sporni novac stečen kriminalnim putem, što dovodi u pitanje da li je svrha oduzimanja zaista bila sprečavanje ilegalne aktivnosti. U suštini, nakon postupka i istrage o porijeklu i odredištu nošenog novca, aplikanti su proglašeni krivima samo za prekršaj – neprijavljivanje prijenosa novca u gotovini. Zaplijenjeni novac – većim dijelom ušteđevina ili prihod od prodaje imovine – bio je značajan za aplikante. S druge strane, s obzirom na to da nisu izbjegli poreze i carine niti su uzrokovali odliv kapitala iz Srbije (jer je novac došao odnekud drugdje), šteta za državu Srbiju se svodila na nepodnošenje prijave, te je stoga bila zanemariva. Čini se da su nacionalni sudovi smatrali da predmetni prekršaj automatski zahtijeva obaveznu i potpunu konfiskaciju, budući da država nije pružila nikakve drugačije primjere, osim slučaja prvog aplikanta i djelimične konfiskacije. U ovim okolnostima, srbijanski sudovi nisu proveli smisleno ispitivanje proporcionalnosti odgovarajućih novčanih kazni i konfiskacije, koje su bile kaznene mjere i uvjerljivo pokazuju zašto su izrečene sankcije bile neophodne za postizanje željenog efekta u okolnostima svakog konkretnog slučaja. Sud je posebno ponovio da željeni odvrćajući i kazneni učinak treba da odgovara težini počinjenog prekršaja, a ne težini bilo kojeg pretpostavljenog prekršaja koji zapravo nije utvrđen, kao što je pranje novca ili izbjegavanje plaćanja carina. Zaključno, Sud je utvrdio da širok i neprecizan zakonodavni okvir, zajedno sa suženom sudskom kontrolom, nije bio u stanju da osigura potrebnu pravičnu ravnotežu između zahtjeva općeg interesa i zaštite prava aplikanata na mirno uživanje imovine. Domaći sudovi nisu proveli smislenu analizu o tome koje su sankcije bile potrebne u svakom slučaju. Stoga je došlo do kršenja čl. 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju.

Oduzimanje neobjašnjive imovine od javnog funkcionera kao rezultat provjere inicirane netačnom prijavom imovine

U presudi u predmetu *Păcurar protiv Rumunije* (aplikacija br. 17985/18) Sud je utvrdio da nije bilo kršenja čl. 6. st. 1. i čl. 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju. Slučaj se odnosio na oduzimanje imovine koja pripada aplikantu, na osnovu zakonskih odredbi koje imaju za cilj očuvanje integriteta u vršenju javne funkcije, budući da je porijeklo dijela njegove imovine bilo „neobjašnjeno“. Kao rezultat provjere koju je provela Nacionalna agencija za integritet, a koja je pokrenuta zbog toga što aplikant nije ispravno popunio svoje imovinske kartice, oduzeto je približno 57.000,00 eura njegove imovine nakon naloga domaćeg suda u februaru 2016. godine. Sud je posebno utvrdio

da se u konkretnom predmetu, čl. 6. primjenjuje u građanskom, a ne u krivičnom aspektu, budući da se postupak nije odnosio na utvrđivanje krivičnih optužbi protiv aplikanta. Aplikant je imao dovoljno prilike da učestvuje u postupku, kako pismeno, tako i usmeno; zastupao ga je advokat po njegovom izboru, a postupak nije bio proizvoljan. Štaviše, utvrđeno je da je prebacivanje tereta dokazivanja, kako ga primjenjuju rumunski sudovi u vezi sa zakonitim sticanjem imovine, bilo zakonito. Sud je također utvrdio da je konfiskacija bila proporcionalna jer su postojale dovoljne zaštitne mjere u pravnom okviru u kojem je izvršena, i da je Rumunija djelovala u okviru svog diskrecionog prava u borbi protiv korupcije u javnoj službi, u evropskom kontekstu, gdje je pozvana da preduzme konkretne korake u ovoj oblasti.

PRAVO NA SLOBODE IZBORE

Reakcija vlasti na miješanje Rusije u opće izbore 2019. godine u Ujedinjenom Kraljevstvu

U predmetu *Bradshaw i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (aplikacija br. 15653/22) Sud je utvrdio da nije došlo do kršenja čl. 3. Protokola br. 1 (pravo na slobode izbore) uz Konvenciju. Slučaj se odnosio na reakciju javne vlasti na izvještaje o miješanju Rusije u demokratske procese u Ujedinjenom Kraljevstvu, uključujući opće izbore 2019. godine. Aplikanti su se žalili da, uprkos postojanju vjerodostojnih navoda da je Rusija pokušala da se miješa u demokratske izbore u Ujedinjenom Kraljevstvu, na primjer, širenjem dezinformacija i vođenjem kampanja utjecaja, Vlada nije ispunila svoju dužnost („pozitivna obaveza“) da istraži te navode i uspostavi efikasan pravni i institucionalni okvir kako bi se zaštitila od rizika takvog miješanja. Sud je utvrdio da, iako države ne bi trebale ostati pasivne kada se suoče s dokazima da su njihovi demokratski procesi ugroženi, moraju imati znatnu slobodu u izboru načina na koji će se suprotstaviti takvim prijetnjama. Po mišljenju Suda, iako je nesumnjivo bilo nedostataka u početnom odgovoru Ujedinjenog Kraljevstva na izvještaje o ruskom miješanju u izbore, provedene su dvije temeljite i nezavisne istrage, a Vlada je od tada poduzela niz zakonodavnih i operativnih mjera kako bi se suprotstavila naporima dezinformacija i zaštitila demokratski integritet Ujedinjenog Kraljevstva. Stoga, bilo kakvi propusti nisu bili dovoljno ozbiljni da bi narušili samu suštinu prava aplikantata prema čl. 3. Protokola br. 1 i to da imaju koristi od izbora održanih pod uslovima koji osiguravaju slobodno izražavanje mišljenja naroda.

Prijevremeni prekid mandata izabranog parlamentarca zbog napuštanja političke frakcije

U presudi u predmetu *Tomenko protiv Ukrajine* (aplikacija br. 79340/16) Sud je utvrdio da je došlo do kršenja čl. 3. Protokola br. 1. Slučaj se odnosio na prijevremeni prekid mandata aplikanta, kao člana parlamenta 2016. godine zbog napuštanja političke frakcije u koju je izabran. Mandat je prekinula njegova stranka i čini se da je to bio prvi put da je neka stranka prekinula mandat jednog poslanika iz tog razloga. Sud je smatrao da aplikant teško da je mogao predvidjeti da će njegovo povlačenje iz parlamentarne frakcije dovesti do prijevremenog prestanka njegovog mandata kao poslanika. Ustavne odredbe koje predviđaju prijevremeni prestanak mandata parlamentarca iz tog razloga nikada prije nisu bile primijenjene u praksi. Štaviše, samo dvojici od deset zastupnika koji su izabrani sa stranačke liste i koji su se u međuvremenu povukli iz njene parlamentarne frakcije, skraćeni su mandati. Nadalje, nije postojao pravni okvir, a kamoli adekvatan, za zaštitu aplikantovog pasivnog izbornog prava od zloupotrebe. Sud je utvrdio da se situacija u kojoj politička stranka ima potpunu slobodu da odluči da okonča mandat zastupnika zbog napuštanja njene parlamentarne frakcije, bez ikakvog objašnjenja i bez ikakvih procedura koje treba slijediti, može tumačiti samo kao efektivno uklanjanje takvih odluka iz djelokruga prava. Sud je utvrdio da je to nespojivo s vladavinom prava.

KOLEKTIVNO PROTJERIVANJE STRANACA

Nedostaci u mađarskom pravnom okviru

U predmetu *H.Q. i drugi protiv Mađarske* (aplikacije br. 46084/21, 40185/22 i 53952/22) Sud je jednoglasno utvrdio da je došlo do kršenja čl. 4. Protokola br. 4 (zabrana kolektivnog protjerivanja stranaca) u odnosu na sva tri aplikanta; kršenja čl. 13. (pravo na efikasan pravni lijek) u vezi s čl. 4. Protokola br. 4 uz Konvenciju u odnosu na sva tri aplikanta i kršenja čl. 3. (zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja – proceduralni aspekt) Konvencije u odnosu na dva aplikanta. Slučaj se odnosio na udaljenje – prema članu 5(1b) Zakona o državnoj granici Republike Mađarske – aplikanata iz Mađarske u Srbiju bez ispitivanja njihovih individualnih okolnosti, te na njihov navodni nedostatak pristupa postupku međunarodne zaštite, koji se – prema domaćem zakonu iz 2020. godine – mogao pokrenuti tek nakon uspješnog

prethodnog postupka u mađarskoj ambasadi u Beogradu. Jedan od aplikanata udaljen je prilikom podnošenja zahtjeva za azil nakon isteka boravišne dozvole; preostala dva aplikanta, koji su u Mađarsku ušli tajno, udaljeni su iz bolnice nakon što su liječeni od teških povreda povezanih s nesrećom. Sud je primijetio da je primjena sistema automatskih udaljenja dovela do kršenja čl. 4. Protokola br. 4 u nizu slučajeva protiv Mađarske, te da je Sud pravde EU utvrdio da je postojeći sistem u suprotnosti s pravom EU. Ipak, tužena država ga je nastavila implementirati, a vlasti su se na njega pozvale prilikom udaljenja aplikanata u ovom slučaju. Posljedično, nije izvršena nikakva procjena aplikantovih okolnosti, prije njihovog udaljenja, što je navelo Sud na zaključak da su njihova protjerivanja bila kolektivne prirode. Štaviše, Sud je utvrdio da postupak pred ambasadom, koji je bio jedini način ulaska za one koji traže međunarodnu zaštitu u Mađarskoj, nije bio jasno regulisan i da nisu bile dostupne adekvatne zaštitne mjere u tom postupku. Pozivajući se na čl. 46. Konvencije (obavezujuća snaga i izvršenje presuda), Sud je naglasio potrebu da mađarske vlasti preduzmu hitne i odgovarajuće mjere kako bi spriječile daljnje slučajeve kolektivnog protjerivanja i osigurale stvaran i efikasan pristup postupku međunarodne zaštite za one koji traže takvu zaštitu.

Sud Evropske unije

sudska praksa

Pripremio: **Nasir Muftić***

Pregled novosti iz sudske prakse Suda Evropske unije obuhvatit će presude i mišljenja Suda Evropske unije koje su donesene u julu i augustu 2025. godine.¹ Ovaj pregled ne obuhvata nužno sve presude i mišljenja donesene u ovom periodu, nego se fokusira na one najvažnije, određujući ih na temelju pažnje koju su zadobile u stručnoj javnosti. Također, ovaj pregled je ograničen na osnovne podatke o predstavljenim presudama i mišljenjima, pa se čitaoci pozivaju da za više informacija o njima posjete internetsku stranicu Suda Evropske unije, gdje su one dostupne u cjelini.

T-534/24 – Opći sud Evropske unije donosi svoju prvu presudu u prethodnom postupku koja se odnosi na akcize za fiktivnu isporuku robe

Od 1. oktobra 2024. godine Općem sudu je prenesena nadležnost za odlučivanje u prethodnom postupku u šest posebnih oblasti.² Općem sudu je dostavljeno ukupno 55 zahtjeva za prethodnu odluku. U ovom prvom predmetu prethodnog postupka, koji je Opći sud okončao presudom u roku kraćem od devet mjeseci od dana kada mu je Sud proslijedio zahtjev, postavljeno je pitanje tumačenja određenih odredbi Direktive o akcizama³. U jednom predmetu, organi uprave Hrvatske zaključili su da je jedan poduzetnik neosnovano odbio obračun poreza na dodanu vrijednost (PDV), pozivajući se

** Docent na Univerzitetu u Sarajevu - Pravnom fakultetu*

¹ Praksa Suda Evropske unije je dostupna na: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/en/

² Uredba (EU, Euratom) 2024/2019 Evropskog parlamenta i Vijeća od 11. aprila 2024. o izmjeni Protokola br. 3 o Statutu Suda Evropske unije (vidjeti priopćenja za medije br. 125/24, br. 154/24 i br. 179/24)

³ Direktiva 2008/118/EZ o općim aranžmanima za akcize i o stavljanju izvan snage Direktive 92/12/EEZ

na krivotvorene račune koji su se odnosili na isporuke naftnih derivata koje se u stvarnosti nikada nisu desile. Na osnovu nacionalnog zakonodavstva, carinska uprava je zatražila naplatu akciza, polazeći od stava da je poduzetnik zloupotrijebio pravo u vezi s prometom robe.

Nacionalni sud, pred kojim je poduzetnik pokrenuo postupak, uputio je pitanje da li je zakonodavstvo koje propisuje obavezu plaćanja akciza na osnovu fiktivne isporuke robe evidentirane na falsifikovanim računima u skladu s pravom Unije, onako kako ga tumače nacionalni organi.

Opći sud u svojoj presudi na to pitanje daje negativan odgovor. Posebno naglašava da obaveza obračuna akciza nastaje tek puštanjem robe u potrošnju, a to je situacija koja se može zasnivati isključivo na taksativno navedenim slučajevima iz Direktive. U konkretnom slučaju, međutim, obaveza plaćanja akciza zasnovana je na zloupotrebi prava koja se odnosi na korištenje krivotvorenih računa, iako naftni derivati nikada nisu isporučeni, što nije okolnost predviđena navedenim slučajevima. Pored toga, Opći sud ističe da, iako države članice imaju legitiman interes da poduzimaju mjere radi zaštite svojih finansijskih interesa, njihova regulatorna ovlaštenja ne smiju biti korištena na način koji je u suprotnosti s odredbama Direktive.

C-422/23, C-455/23, C-459/23, C-486/23 i C-493/23 – dvostruko imenovanje sudija u Vrhovni sud Poljske je u skladu s pravom EU

Građansko vijeće Vrhovnog suda Poljske izrazilo je sumnju u nezavisnost i nepristrasnost sudskih vijeća sastavljenih od troje sudija, kojima je povjereno odlučivanje o pet različitih revizijskih žalbi. Pored jednog sudije iz Građanskog vijeća, u sastavu tih vijeća nalaze se i dvoje sudija iz Vijeća za radno pravo i socijalno osiguranje, koji su raspoređeni da privremeno, u trajanju od tri mjeseca, obavljaju dužnost u Građanskom vijeću. Ove raspodjele sudija, izvršene bez opravdanja i bez pristanka samih sudija, kao i imenovanja vijeća koja odlučuju o predmetnim revizijama, izvršili su prvi predsjednik i predsjednik Građanskog vijeća Vrhovnog suda Poljske, za koje se tvrdi da su sami imenovani pod okolnostima koje nisu u skladu s pravom Evropske unije.

Sudije na koje se odnosi ova raspodjela nemaju efikasna pravna sredstva da ospore svoje imenovanje. Također, nisu oslobođeni obaveza u matičnom vijeću, što rezultira udvostručenjem njihovog radnog opterećenja. Oni

istovremeno izražavaju zabrinutost da bi, s obzirom na specijalizaciju pojedinih sudija, njihovo privremeno raspoređivanje u drugo vijeće moglo dovesti u pitanje kvalitet pružene pravde. U tom kontekstu, Sudu pravde EU upućeno je prethodno pitanje o tome da li vijeća Građanskog vijeća, formirana pod takvim okolnostima, ispunjavaju kriterije nezavisnog, nepristrasnog i zakonom uspostavljenog suda, kako to zahtijeva pravo Unije.

Sud je na ovo pitanje odgovorio potvrdno. Ocijenjeno je legitimnim da predsjednik suda, pod određenim uslovima i privremeno, može zatražiti od sudija da obavljaju poslove i u svom matičnom vijeću i u drugom vijeću istog suda. Takva mjera, koja ima isključivo organizacioni karakter, može biti nužna radi osiguravanja pravilnog funkcionisanja pravosuđa i poštovanja razumnih rokova. Raspoređivanje sudije da radi u vijeću koje nije njegovo matično usklađeno je s pravom EU ako se zasniva na legitimnim razlozima, provodi na osnovu nacionalnih pravila koja uređuju rad konkretnog suda, vremenski je strogo ograničeno, ne dovodi u pitanje stalni raspored sudije u njegovom matičnom vijeću, niti ga oslobađa predmeta za koje je nadležan ili mu umanjuje status. Također, raspodjela ne smije biti usmjerena na pojedine sudije zbog njihovih ranijih stavova. Privremeno povećanje opterećenja ili rješavanje predmeta izvan specijalizacije raspoređenih sudija u ovom kontekstu nema odlučujući značaj. Činjenica da mjeru donose osobe čije je vlastito imenovanje u sud eventualno sporno sama po sebi ne znači da su takva vijeća nespojiva s pravom EU. Odluke o imenovanju ne mogu se izjednačiti sa sudskim odlukama kojima se okončavaju postupci. Na kraju, ni nedostatak pristanka sudija na raspored niti odsustvo pravnog lijeka protiv takve odluke sami po sebi ne dovode u pitanje principe nezavisnosti i nepristrasnosti.

C-544/23 – Obaveza primjene blažeg krivičnog zakona je primjenjiva i na upravnu sankciju koja ima krivičnopravnu prirodu

U Slovačkoj je jednom vozaču betonske miješalice izrečena novčana kazna od 200 eura, nakon što je 4. novembra 2015. utvrđeno da za tahograf u njegovom vozilu nije izvršen obavezni periodični pregled. U to vrijeme ta obaveza je proizlazila iz slovačkog zakonodavstva donesenog u vezi s pravom Evropske unije. Okružni sud u Bratislavi, kojem su vozač i društvo BAJI Trans, vlasnik vozila, podnijeli tužbu, 2019. godine potvrdio je tu novčanu sankciju. Potom su vozač i navedeno društvo uložili žalbu u kasacionom postupku protiv odluke Okružnog suda.

Pravo Unije naknadno je izmijenjeno, s učinkom od 20. augusta 2020, tako da su države članice dobile mogućnost da izuzmu vozila za prijevoz gotove betonske smjese od obaveze ugradnje tahografa. Slovačka je iskoristila tu mogućnost dok je kasacioni postupak još bio u toku. Shodno tome, vozač i društvo BAJI Trans tvrdili su da djela počinjena u novembru 2015. više ne predstavljaju prekršaj te da novčana kazna stoga treba biti ukinuta. Vrhovni upravni sud Slovačke, pred kojim se vodi žalbeni postupak, obratio se Sudu pravde EU s pitanjem o dometu načela retroaktivne primjene blažeg kaznenog zakona, sadržanog u Povelji o temeljnim pravima. Sud je istakao da se u slovačkom pravu sporni čin tretira kao upravni prekršaj i da se odluka Okružnog suda u Bratislavi smatra pravosnažnom, bez obzira na mogućnost ulaganja žalbe protiv nje.

Prvo, Sud pravde je utvrdio da je slovački zakonodavac svojim prvobitnim propisima, kao i kasnijom izmjenom, provodio pravo Unije, pa se Povelja primjenjuje u ovom predmetu. Drugo, Sud je naglasio da se načelo retroaktivne primjene blažeg kaznenog zakona, iako je rezervisano za krivičnopravnu sferu, može primijeniti i kada je sankcija u nacionalnom pravu formalno označena kao upravna, ali zbog prirode djela i težine sankcije poprima krivičnopravni karakter. Time se osigurava jedinstvena primjena ovog načela u cijeloj Uniji. Treće, Sud je pojasnio da se retroaktivna primjena blažeg kaznenog zakona može primijeniti samo ako izmjena propisa odražava promjenu stava zakonodavca o pravnoj kvalifikaciji određenog djela ili o kazni koja se treba izreći. U konkretnom slučaju, slovački zakonodavac je zaista promijenio stav o kažnjavanju djela poput onog koje se pripisuje dotičnom vozaču. Četvrto, Sud je podsjetio da se ovo načelo primjenjuje sve dok ne postoji pravosnažna osuđujuća presuda. Ipak, činjenica da se odluka u nacionalnom pravu smatra pravosnažnom ne znači automatski da se načelo ne može primijeniti. Presuda se u ovom kontekstu ne smatra konačnom ako može biti predmet redovnog pravnog lijeka – to jest sredstva koje je dio uobičajenog postupka i s kojim stranke moraju računati. Takva je i žalba u kasacionom postupku pred Vrhovnim upravnim sudom Slovačke.

Shodno tome, kasacioni sud u načelu ima obavezu da na počinioca djela obuhvaćenog pravom Unije primijeni propis koji mu je povoljniji, čak i ako je taj propis stupio na snagu tek nakon donošenja sudske odluke protiv koje je podnesena žalba u kasacionom postupku.

C-758/24 i C-759/24 – određivanje treće zemlje kao „sigurne zemlje porijekla” mora podlijegati efikasnom sudskom nadzoru

U skladu s Direktivom 2013/32/EU⁴ države članice imaju mogućnost ubrzati i provoditi postupak razmatranja zahtjeva za međunarodnu zaštitu na granici u slučajevima kada ih podnose državljani trećih zemalja koje se smatraju državama koje osiguravaju dovoljnu zaštitu. U Italiji se od oktobra 2024. godine utvrđivanje takvih trećih država kao „sigurnih zemalja porijekla” vrši putem zakonodavnog akta. Prema tom propisu, Bangladeš je u Italiji proglašen „sigurnom zemljom porijekla”. U tom kontekstu, dvoje državljana Bangladeša, koje su italijanske vlasti spasile na moru, upućeno je u ustanovu za zadržavanje u Albaniji u skladu s Protokolom između Italije i Albanije kojim je uspostavljena ustanova zadržavanja i repatrijacije na albanskoj teritoriji, ali pod talijanskom jurisdikcijom. Državljanin Bangladeša su u skladu s tim podnijeli zahtjeve za međunarodnu zaštitu. Italijanska tijela razmatrala su njihove zahtjeve u ubrzanom postupku na granici i odbila ih kao neosnovane, pozivajući se na činjenicu da se njihova država porijekla smatra „sigurnom”.

Podnosioci zahtjeva osporili su odluke o odbijanju pred redovnim sudom u Rimu, koji se potom obratio Sudu pravde EU s pitanjem o primjeni koncepta „sigurne zemlje porijekla” i obavezama država članica u vezi s efikasnim sudskim nadzorom. Sud koji je uputio zahtjev naglasio je da se, za razliku od ranijeg pravnog okvira, zakonodavnim aktom iz oktobra 2024. ne precizira na kojim se izvorima informacija italijanski zakonodavac oslanja prilikom ocjene sigurnosti određene zemlje. Na taj način, i podnosiocima zahtjeva i pravosudnim organima uskraćena je mogućnost da ospore zakonitost takve pretpostavke sigurnosti, budući da ne mogu ispitati porijeklo, relevantnost, pouzdanost, ažurnost i cjelovitost tih izvora. Sud pravde odgovorio je da se pravu Unije ne protivi određivanje treće zemlje kao „sigurne zemlje porijekla” putem zakonodavnog akta, pod uslovom da nad tim određivanjem može biti efikasan sudski nadzor. Taj nadzor mora obuhvatati provjeru poštovanja materijalnih uslova predviđenih u Prilogu I. Direktive, posebno u situaciji kada se podnosi pravni lijek protiv odluke kojom se zahtjev za azil odbija u okviru ubrzanog postupka koji se primjenjuje na državljane tako određenih država.

⁴ Direktiva 2013/32/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 26. juna 2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite

Sud je dalje naglasio da izvori informacija na kojima se zasniva odluka o proglašenju određene zemlje „sigurnom” moraju biti dovoljno dostupni i samom podnosiocu zahtjeva i nadležnom sudu. Ovaj zahtjev osigurava efikasnu sudsku zaštitu, jer omogućava podnosiocu zahtjeva da na odgovarajući način zaštiti svoja prava, a nacionalnom sudu da izvrši potpun nadzor. Također, nacionalni sud može, prilikom provjere da li su ispunjeni uslovi iz Priloga I. Direktive, koristiti i informacije koje je sam prikupio, pod uslovom da provjeri njihovu pouzdanost i pruži obje strane u postupku mogućnost da se očituju o tim dodatnim podacima. Sud je pojasnio da, do stupanja na snagu nove uredbe kojom će se zamijeniti važeća Direktiva, država članica ne može proglasiti treću zemlju „sigurnom” ako ta zemlja ne ispunjava materijalne uslove za određene kategorije osoba. Nova Uredba⁵, koja predviđa mogućnost izuzetaka za jasno prepoznatljive kategorije osoba, primjenjivat će se od 12. juna 2026. godine, iako zakonodavac može odlučiti da taj datum bude pomjeren unaprijed.

C-600/23 – odluke Sportskog arbitražnog suda moraju biti podložne efikasnom sudskom nadzoru

Belgijski fudbalski klub Royal Football Club Seraing (RFC Seraing) sklopio je 2015. godine ugovore o finansiranju s malteškim društvom Doyen Sports, kojima je bilo predviđeno da se na to društvo prenese dio ekonomskih prava određenih igrača kluba. Smatrajući da ovakvi ugovori krše zabranu da treće strane imaju udjele u ekonomskim pravima fudbalera, FIFA je protiv kluba izrekla niz sankcija, uključujući zabranu registracije novih igrača u određenim periodima, kao i novčanu kaznu. Ove mjere potvrdio je Sportski arbitražni sud (CAS), međunarodno tijelo za rješavanje sportskih sporova, a zatim i Savezni sud Švicarske. Dovodeći u pitanje usklađenost FIFA-inih pravila s pravom Evropske unije, RFC Seraing je pokrenuo postupak pred belgijskim sudovima. Međutim, sudovi koji su odlučivali o meritumu zaključili su da je odluka CAS-a konačna i pravosnažna te da ne mogu ispitivati njenu usklađenost s pravom Unije. Belgijski Kasacioni sud, pred kojim je slučaj dalje vođen, uputio je Sudu pravde EU prethodno pitanje. Suština tog pitanja bila je

⁵ Uredba (EU) 2024/1348 Evropskog parlamenta i Vijeća od 14. maja 2024. o utvrđivanju zajedničkog postupka za međunarodnu zaštitu u Uniji i stavljanju van snage Direktive 2013/32/EU.

da li je, u skladu s pravom Unije, dopušteno da nacionalni sudovi, pozivajući se na načelo pravosnažnosti, ne mogu vršiti nadzor nad arbitražnom odlukom CAS-a koju je potvrdio sud treće zemlje – konkretno švicarski sud, koji pritom nema mogućnost uputiti prethodno pitanje Sudu EU.

Sud pravde presudio je da su nacionalna pravila koja pridaju takav učinak pravosnažnosti u suprotnosti s pravom Unije. Naime, primjena tih pravila uskraćuje pojedincima mogućnost da pred sudovima država članica ostvare efikasan sudske nadzor nad arbitražnim odlukama. Sud je prije svega podsjetio da pojedinci u načelu imaju pravo pristati na arbitražu, ali ako se ona odvija unutar Unije, mora biti u skladu s pravosudnim poretkom Unije i njenim javnim interesom. Nadalje, utvrđeno je da je u konkretnom slučaju odluka CAS-a donesena putem arbitražnog mehanizma koji je FIFA jednostrano nametnula, što je čest slučaj u sportskim sporovima. Zbog toga je Sud zaključio da, radi osiguranja efikasne sudske zaštite sportista, klubova i drugih učesnika uključenih u ekonomske aktivnosti povezane sa sportom unutar Unije, odluke CAS-a moraju biti podložne stvarnom sudske nadzoru. Taj nadzor može biti ograničen u mjeri u kojoj to zahtijeva posebna priroda arbitraže, ali mora omogućiti pojedincima da dobiju detaljno ispitivanje usklađenosti arbitražnih odluka s temeljnim principima i pravilima prava Unije. Također, mora postojati mogućnost donošenja privremenih mjera i upućivanja prethodnih pitanja Sudu EU. Kada je riječ o povredi pravila tržišnog natjecanja ili prava na slobodno kretanje, pogođeni pojedinci moraju imati pravo da od nadležnih sudova traže ne samo utvrđivanje povrede i naknadu štete, već i obustavu praksi koje dovode do takvih povreda. Sud je dodatno naglasio da nacionalni sudovi imaju obavezu da po službenoj dužnosti isključe primjenu svih nacionalnih propisa ili propisa sportskih saveza koji bi predstavljali prepreku ostvarivanju efikasne sudske zaštite pojedinaca.

UPUTE ZA AUTORE

Radovi se objavljuju na hrvatskom, bosanskom i srpskom jeziku (u latiničnom ili ćiriličnom pismu) ili engleskom jeziku.

Ukoliko rukopis zadovoljava kriterije časopisa „Pravna misao“, upućuje se na recenziju.

Svaki rukopis ocjenjuju najmanje dva nepristrana recenzenta, pri čemu identitet autora i recenzenta ostaje obostrano nepoznat. Nakon ocjene recenzenta i članova Redakcije, rukopis se vraća autoru s obrazloženjem i zahtjevima za doradu i ispravak rada, ukoliko se to smatra potrebnim. Ispravljene rukopise autori trebaju vratiti Redakciji u roku od osam dana od primitka.

Pretpostavlja se da članci i ostali prilozi nisu i neće biti objavljeni u drugim publikacijama, osim uz posebno odobrenje Redakcije kada se to jasno naznačuje u objavi.

Autori dopuštaju postavljanje svojih radova na web stranicu Časopisa.

Časopis zadržava i sva ostala prava, osim ukoliko nije drugačije dogovoreno s autorom.

Radovi koje ovaj časopis objavljuje su:

- Uvodna riječ glavnog urednika
- Izvorni znanstveni rad
- Prethodno saopćenje
- Pregledni znanstveni rad
- Stručni članak
- Sudska praksa
- Ostali radovi kao što su prikaz knjige, izvještaji o znanstvenim i stručnim skupovima i dr.
- Obavijesti o nadolazećim stručnim i znanstvenim skupovima
- Domaći autori u međunarodnim publikacijama
- Pismo uredniku

Radovi se šalju Redakciji časopisa elektronskom poštom na adresu:
Pravna.Misao@fmp.gov.ba

Dokument treba biti načinjen u programu Microsoft Word. U njemu ne smiju postojati nikakve indikacije osobnoga identiteta autora ili institucije u kojoj bilo koji od autora radi, kako u samom radu, tako ni u karakteristikama (properties) elektroničkog dokumenta.

Radovi koji se dostavljaju Redakciji moraju biti lektorirani. Lektori koje odredi Redakcija vrše superviziju.

U Časopisu se objavljuju znanstveni i stručni radovi koji ne prelaze dužinu od 10.000 riječi, uključujući sve dijelove rada. Svaki rad mora sadržavati sažetak od 150 do 200 riječi i izbor ključnih riječi na jednom od službenih jezika u Bosni i Hercegovini i na engleskom jeziku iste dužine. Ostali radovi ne mogu prelaziti dužinu od 2.000 riječi.

Izuzetno, Redakcija može odobriti objavljivanje radova izvan navedenih kategorija i s dužinom koja prelazi navedeni broj riječi, ukoliko je rad značajan za razvoj pravne teorije i prakse.

Svaki rukopis mora biti priložen zajedno s popratnim pismom, u kojem je nužno navesti sljedeće:

- kratki opis sadržaja članka u dvije do tri rečenice, kao i sve dodatne informacije o rukopisu koje bi Redakciji mogle biti od koristi;
- razloge zbog kojih autori drže da je njihov rad zanimljiv čitateljstvu časopisa (novost koju rad donosi);
- kratku biografiju autora (25-30 riječi),
- osobne podatke:
 - jedinstveni matični broj
 - adresa stanovanja i općina
 - kontakt telefon
 - naziv banke
 - transakcijski račun banke
 - broj žiro računa

Svaki autor će uz popratno pismo dostaviti i izjavu da rad nije prethodno objavljivan.

Prva stranica rukopisa treba sadržavati:

- Naslov
- Datum

- Broj riječi u članku
- Ime autora i profesija
- Nazivi ustanova u kojima rade
- E-mail adrese
- Kategorizaciju
- Sažetak i ključne riječi na izvornom jeziku rada
- Naslov, sažetak i ključne riječi i naslov na engleskom jeziku (summary, key words)

Sažetak rada treba sadržavati opći prikaz teme, metodologiju rada, rezultate i zaključak.

Ključne riječi sadrže pojmove koji se pojavljuju u tekstu, ali ne opće i preširoke pojmove niti preuske pojmove opisane s puno riječi.

Tablice i grafikoni trebaju biti prezentirani u programima kao što su MS Word, s jasno iskazanim naslovima. Sve tablice i grafikoni bit će tiskani isključivo u crno-bijeloj boji.

Napomene u radu se navode u obliku fusnote (footnote). U pravilu su objašnjavajućeg karaktera.

U fusnoti treba navoditi samo objavljene podatke (ili staviti posebnu bilješku s objašnjenjem).

U fusnoti treba navoditi samo literaturu koja je navedena u popisu literature na kraju članka.

U fusnoti treba ujednačeno navoditi sve izvore. Poželjno je staviti broj stranice.

Molimo autore da se pridržavaju sljedećih naputaka za navođenje literature i fusnota:

Ukoliko je riječ o navođenoj knjizi:

Josipović, I. (2000) Haaško implementacijsko kazneno pravo. Zagreb: Informator i Hrvatski Pravni Centar.

Ukoliko je riječ o navođenom članku:

Tschudi, F. (2008) "Dealing with violent conflicts and mass victimisation: a human dignity approach", str. 46-69. U: I. Aertsen et al.: Restoring Justice after Large-scale Violent Conflicts. Portland. Willan Publishing.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u časopisu:

Sijerčić-Čolić, H. (1999) "Reforma krivičnog zakonodavstva u Federaciji Bosne i Hercegovine: karakteristike federalnog procesnog krivičnog prava", Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, Vol. 6 – br. 1/1999, str. 251-268.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u elektroničkom časopisu:

Lendvai, N., 2005. "Central and Eastern European Social Policy and European Accession – Time for Reflections" (online). Financial Theory and Practice, 29 (1), str. 1-12. Dostupno na: <http://www.ijf.hr/eng/FTP/2005/1/lendvai.pdf>.

Ukoliko je riječ o navođenoj Web adresi:

World Bank, 2004. Corruption: how the World Bank Fights Corruption (online). Washington: The World Bank. Dostupno na: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0>.

Rad treba oblikovati prema sljedećim uputama:

- dokument pohraniti u programu MS Word (*.doc format);
- stranica standardne veličine (A4);
- obični prored za cijeli rukopis
- font Arial, 12 pt;
- sve margine 2,5 cm;
- ne uređivati zaglavlje (Header) niti podnožje (Footer) dokumenta;
- obavezno brojčano označiti stranice;
- slike ili fotografije prilažu se u jednom od formata: *.jpg, *.bmp, *.tiff.

Pozivamo sve autore da na adresu Redakcije šalju sažetke svojih stručnih i znanstvenih radova objavljenih u međunarodnim publikacijama indeksiranim u literaturnim bazama podataka. Redakcija će objaviti sve pristigle sažetke izvornih radova domaćih autora.

Radujemo se Vašim priložima!

Redakcija